

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HUDEBNÍ KULTURY

**HISTORIE A SOUČASNOST LIDOVÝCH
OBYČEJŮ VE FOKLORNÍ OBLASTI
POOHŘÍ (EGERLAND)**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Hana Vithová, DiS.

Učitelství pro SŠ, obor HV- PS

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Daniela Mandysová

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 15. dubna 2014

.....
vlastnoruční podpis

Především bych chtěla poděkovat vedoucí diplomové práce doc. PaedDr. Daniele Mandysové, za přívětivé vedení a cenné rady, které mi velmi pomohly při tvorbě této práce.

Za ochotu, poskytnuté materiály a odborné rady děkuji PhDr. Stanislavu Burachovičovi, PhDr. Mgr. Zdence Čepelákové, Walburze Mikešové, doc. PhDr. Lubomíru Tyllnerovi, CSc, PhDr. Zdeňku Vejvodovi, Ph.D a PhDr. Ivě Votroubkové.

Můj další dík patří všem ředitelům a ředitelkám škol a domovů pro seniory, kteří mi ve svých školách a sociálních zařízeních umožnili sběr dat a také všem, kteří mi věnovali svůj čas k vyplnění dotazníku.

Dále děkuji vedoucím folklorních souborů, zvláště pak Mgr. Haně Vithové, Vlastě Kubouškové a Bc. Kateřině Jandlové, za čas a ochotu, kterou mi věnovali při poskytování nezbytných informací a materiálů.

Obsah

Úvod	8
1. Karlovarský kraj	10
1. 1 Egerland	11
1. 2 Historie	12
1. 3 Architektura	15
1. 4 Rukodělná výroba	16
1. 5 Jazyk	17
1. 6 Lidový oděv	19
1. 6. 1 Oděv pro významné životní události	22
1. 7 Lidové písně a tance	23
2. Významné osobnosti folkloru Karlovarska	24
2. 1 Anton Günther	24
2. 2 Heinrich Zimmermann	25
2. 3 Viktor Karell	25
2. 4 Josef Hofmann	26
2. 5 Anton Drumm	26
2. 6 Gustav Zindel	27
2. 7 Aleša a Miroslav Balounovi	27
3. Výroční obyčeje na Chebsku (Egerland)	28
3. 1 Chebské lidové obyčeje – zvykový rok	29
3. 1. 1 Vánoce, Nový rok a Tři králové	29
3. 1. 2 Masopust	30
3. 1. 3 Velikonoce	31
3. 1. 4 Svatá Valburga a svatojánské ohně	32
3. 1. 5 Obyčeje o pouti a posvícení	34
3. 1. 6 Obyčeje v hospodářství	36
3. 1. 7 Zimní obyčeje a pověry	37
3. 2 Významné životní události	38
3. 2. 1 Lidové obyčeje při křtu	38
3. 2. 2 Svatební obyčeje	41
3. 2. 3 Pohřební obyčeje	47

4. Výroční obyčeje na Karlovarsku	51
4. 1 Nový rok	51
4. 2 Tři králové	53
4. 3 Masopust a Popeleční středa	53
4. 4 Vynášení smrti a přinášení Léta	56
4. 5 Apríl	58
4. 6 Velikonoce	59
4. 7 Čarodějnice	62
4. 8 Máje	62
4. 9 Letnice	63
4. 10 Letní slunovrat	64
4. 11 Dožínky	66
4. 12 Posvícení	66
4. 13 Přástky	67
4. 14 Den svatého Ondřeje	68
4. 15 Svatá Barbora	70
4. 16 Mikuláš	70
4. 17 Svatá Lucie a svatý Tomáš	71
4. 18 Vánoce	72
4. 18. 1 Štědrý den	73
4. 18. 2 Hod boží a svatý Štěpán	77
4. 18. 3 Den Mlád'átek	77
4. 19 Silvestr	78
4. 20 Shrnutí	79
5. Udržování lidových obyčejů folklorními soubory na Karlovarsku.....	80
5. 1 Dětský folklorní soubor Stázka	80
5. 1. 1 Znovuzavedení lidových obyčejů do veřejném života	81
5. 1. 2 Výroční obyčeje v hudebně tanečních pásmech	82
5. 2 Folklorní soubor Marjánek	84
5. 2. 1 Znovuzavedení lidových obyčejů do veřejném života.....	84
5. 2. 2 Výroční obyčeje v hudebně tanečních pásmech	85
5. 3 Dětský folklorní soubor Dyleň	85

5. 3. 1 Výroční obyčeje v hudebně tanečních pásmech	86
6. Výzkum lidových obyčejů v Karlovarském kraji	87
6. 1 Cíle a hypotézy výzkumu	88
6. 2 Metody výzkumu	88
6. 3 Charakteristika výzkumného vzorku	90
6. 4 Popis realizace výzkumného šetření	91
6. 5 Výsledky výzkumu a verifikace hypotéz	91
Závěr	119
Seznam použité literatury a pramenů	121
Resumé	125
Seznam příloh	127

Úvod

Lidové obyčeje byly neodmyslitelnou součástí života venkovského lidu. Po staletí byly předávány z generace na generaci a jejich podoba zůstávala takřka neměnná, díky větší izolovanosti vesnic od vlivů měst. Lidové obyčeje členily rok podle zemědělských prací a určovaly tak počínání lidu v jednotlivých dnech i měsících. Jejich kontinuita byla zachována i navzdory křesťanské církvi, která se všemožně snažila potlačit dávné pohanské tradice. Mnohé z nich však byly silnější než církevní nařízení. Výsledkem bylo to, že církve raději řadu z nich přijala za své, přeměnila je a přenesla do kostelů. Vzniklo tím zajímavé prolnutí pohanských obyčejů s církevními rituály.

Počátkem průmyslové revoluce, s rozvojem vědy a techniky, s nárůstem počtu obyvatel, kteří se stěhovali do měst, stále více ubývalo míst, kde se lidový obyčej dodržoval v původní podobě. Ruční práce nahradily stroje a věda vysvětlovala záhadné přírodní jevy. I to přispívalo k faktu, že se na staré lidové pověry pomalu přestávalo věřit.

K dalšímu oslabení lidových obyčejů došlo během obou světových válek. Obzvláště v západočeském pohraničí (Egerlandu) jsou důsledky druhé světové války nejvíce patrné. Po staletí soužití Čechů a Němců se zde vytvořila jedinečná společnost se specifickými tradicemi, lidovými zvyky a společným jazykem - egerlandským nářečím. Po skončení druhé světové války byla tato kultura zásadně narušena odsunem německých obyvatel a následným dosídlováním lidí z nejrůznějších končin Československa a Evropy. Noví obyvatelé si s sebou přinesli své tradice, které se navzájem mísily a splývaly s těmi původními. S postupem času tedy nebylo možné určit, který zvyk je původní a který nový. To věděli jen starousedlíci, kterých ale postupem času ubývalo. Co bylo však pro tuto oblast a poválečnou dobu typické je to, že se lidové tradice mnohde přestávaly dodržovat, a to právě v důsledku neobvyklé skladby obyvatelstva v nově dosídlovaných obcích. Lidé, vytrženi ze svých rodišť, odloučení od svých komunit, nebyli schopni své lidové zvyky dodržovat, nebyli ani schopni domluvit se na tom, co a jak by se mělo slavit.

Folklorní soubor Stázka z Teplé, se zabývá lidovými tradicemi folklorní oblasti širšího Karlovarska. Kromě jevištního zpracování daných témat se také snaží

o znovuzavedení výročních obyčejů do veřejného života obce. Souborovým životem žiji od čtyř let, neboť jednou z hlavních vedoucích je má matka. Z řadové členky se ze mě postupem času stala vedoucí lidové muziky a aktivně se podílím na přípravě všech vystoupení. S tím souvisí nejenom jejich nácvik, ale především činnost badatelská a výzkumná. Širší Karlovarsko je stále ještě nejméně prozkoumaná a zmapovaná folklorní oblast z celé České republiky. Lidová kultura a práce ve folklorním souboru se stala mým koníčkem a to je důvod, proč jsem si vybrala toto téma.

Touto diplomovou prací bych chtěla navázat na svou práci bakalářskou, ve které jsem se zabývala činností dětských folklorních souborů v Karlovarském kraji.¹

První stránky diplomové práce obsahují obecné informace o zpracovávané folklorní oblasti. Následují kapitoly, které jsou věnovány historii, architektuře, rukodělné výrobě, lidovém oděvu, egerlandskému nářečí a charakteristickým lidovým písním, tancům a významným osobnostem Karlovarska. V těchto kapitolách navazují na svou bakalářskou práci a doplňují je o podrobnější informace. Stěžejní částí práce jsou kapitoly věnované lidovým obyčejům a významným životním událostem na Chebsku a Karlovarsku. Zde se nachází popis jednotlivých obyčejů, seřazených postupně od nového roku až po Silvestr (zvykový rok). Každý obyčej je vysvětlen a doplněn o tradiční pokrmy a lidové pověry. U životních událostí je sepsán celý průběh obřadu. Při zpracovávání těchto kapitol čerpám z níže uvedených autorů, především z díla Johana Bachmanna, Stanislava Bruchoviče, manželů Balounových a vyprávění několika původních obyvatel. Teoretickou část práce uzavírá kapitola obsahující informace o činnosti dětských folklorních souborů, které obnovují, udržují a ve svých hudebně tanečních pásmech zpracovávají regionální lidové tradice.

Součástí diplomové práce je i výzkumné šetření zabývající se současným udržováním lidových obyčejů v oblasti Egerland (širšího Karlovarska). Výzkum byl uskutečněn pomocí dotazníku, který byl zadán žákům 2. stupně ZŠ, studentům gymnázia a střední školy a pro srovnání také klientům domova pro seniory. Při zpracovávání své diplomové práce jsem čerpala z dostupné literatury a pramenů jako jsou obecní a spolkové kroniky, nepublikovaných materiálů a rozhovorů.

1 Dětské folklorní soubory v Karlovarském kraji. ZČU, Fakulta pedagogická, 2012.

1. Karlovarský kraj

Karlovarský kraj² se rozkládá v nejzápadnější části České republiky a skládá se ze tří okresů – okres Cheb, okres Karlovy Vary a okres Sokolov. Více než polovinu celkové délky hranic tvoří hranice se Spolkovou republikou Německo. Na jihozápadě s Bavorskem a na severozápadě se Saskem. Kraj dále sousedí s Ústeckým krajem na severovýchodě a na jihovýchodě s krajem Plzeňským.

Téměř celé území kraje spadá do povodí řeky Ohře. Na sever od Oře se táhne pohoří Smrčiny a Krušné hory, které tvoří přírodní hranici s Německem. Jižně od Ohře, na Bavorské hranici, leží Český les a směrem do vnitrozemí Slavkovský les a Doupovské hory. Jih území zaujímá Tepelská vrchovina, kvůli svým specifickým podmínkám označována též za náhorní plošinu. Nejvyšším bodem celého kraje je Klínovec v Krušných horách³ a nejnižší místo⁴ leží na hranicích kraje v okrese Karlovy Vary. Průměrná nadmořská výška celého území je 800metrů nad mořem. Ráz krajiny tvoří převážně pahorkatiny. Z přírodních zdrojů je možné pokládat za nejdůležitější zásoby hnědého uhlí, keramických jílů, menší ložiska kovových rud a zbytků smolince. Rozhodující jsou zejména zdroje minerálních a léčivých vod.

Karlovarský kraj jako vyšší samosprávný celek byl vytvořen v roce 2000 na území Západočeského kraje a jeho sídlem jsou Karlovy Vary. Na území kraje se nachází 37 měst a 132 obcí a to z něj, v rámci České republiky, dělá kraj s nejnižším počtem obyvatel.

Karlovarský kraj je především proslulý svým lázeňstvím. V okrese Karlovy Vary se nacházejí lázeňská města - Jáchymov a Karlovy Vary a v okrese Cheb Mariánské Lázně, Františkovy Lázně a Lázně Kynžvart. Tato oblast je známá také pod názvem "Lázeňský trojúhelník"

2 Příloha č. 1.

3 1 244 metrů nad mořem.

4 320 metrů nad mořem. Nachází se na hladině řeky Ohře na hranici kraje.

1. 1 Egerland

Název této oblasti vychází ze spojení slov "EGER" – Ohře, ale také Cheb a "LAND" – země. Tedy doslova je to země, která se rozprostírá v okolí řeky Ohře. Českým ekvivalentem pro výraz "Egerland" je slovo Poohří.⁵

O tento kraj se po druhé světové válce (z folklorního hlediska) jako jediní, začali zajímat manželé Aleša a Miroslav Balounovi. Balounovi, kteří zde sbírali informace o původních lidových tancích, písních, krojích a obyčejích, toto území vymezili také geograficky. Ve svém sborníku *Lidové písně a tance z nejzápadnější části Čech*, jej vymezili takto: „Území, kde se v současné době nacházejí okresy – Karlovarský, Sokolovský, Chebský a Tachovský. Je to kraj ležící přibližně mezi městy Stříbrem –Chebem –Aší a Kadaní. Po zeměpisné stránce je to kraj převážně kopcovitý až hornatý, pouze v okolí Chebu rovinatý a úrodnější. Po hospodářské stránce v minulosti, po úpadku hornictví, kraj převážně chudý, místy až velmi chudý (Krušné hory a Český les). Po stránce národopisné je Plánsko a Mariánskolázeňsko přechodnou oblastí mezi širším Plzeňskem a vlastním Chebskem, Tachovsko – přechodnou oblastí mezi Chodskem a přes Mariánskolázeňsko – vlastním Chebskem a Ašskem, přes Tepelsko – užším Karlovarskem.“⁶

Tato oblast byla odjakživa opomíjená z hlediska sběratelství. Žádný ze známých a slavných českých literátů a sběratelů lidových tradic, písní a tanců, se o tuto oblast nezajímal.⁷ Hlavní důvod byl jistě ten, že v obcích dané oblasti žilo jen mizivé procento Čechů, ale přesto zde žili. Žili ve shodě a přátelství společně s Němci, mluvili nářečím – egerlandštinou, společně pracovali, bavili se a uzavírali mezi sebou manželství. Situace se zkomplikovala před a po druhé světové válce. Není divu, že v rámci silné protiněmecké nálady nikdo, až na Balounovi, neměl chuť ani odvahu se zde do sběratelské činnosti pustit. Kvůli poválečným událostem se tato oblast stala "sběratelským" tabu. Aby manželé Balounovi mohli publikovat svou výzkumnou práci (německé písně, tance a zvyky), jako první ve svém, již zmiňovaném sborníku,

5 Příloha č. 2.

6 BALOUNOVÁ, Aleša a Miroslav BALOUN. *Lidové písně a tance z nejzápadnější části Čech*. 1. díl. Praha: Kneifl, 1993. s. 3.

7 Příloha č. 3.

uvedli jiný název pro tuto oblast – širší Karlovarsko a Chebsko nebo jen širší Karlovarsko. Hranice této oblasti určili podle starých německých map, které původní Egerland vymezovaly.⁸

Protože se historický název pro západočeské pohraničí (Egerland) v současné době, v českých folklorních kruzích nepoužívá, tato folklorní oblast přijala pojmenování manželů Balounových - širší Karlovarsko. V roce 1992 vzniklo regionální sdružení širšího Karlovarska, které přesně vymezilo jeho hranice.

1. 2 Historie

Karlovarský kraj je rozdělen na tři části – Chebsko, Karlovarsko a Sokolovsko. Každá z těchto částí má rozdílný hospodářský vývoj, přírodní podmínky a historii, ale společně utváří dějiny Karlovarského kraje.

Historie člověka na Karlovarsku začala v hluboké minulosti. Nejstarší památky pocházejí ze střední doby kamenné (mezolitu). Největší počet důkazů o lidském osídlení pochází z oblasti Poohří a povodí řeky Ohře. Archeologové dokládají první slovanský kmen Sedličanů, který v roce 1086 zakládá centrum zdejšího kraje – hradiště Sedlec. Konec dvanáctého a polovina třináctého století bylo spojeno s kolonizací vyšších poloh Karlovarska (Doupovské hory, Tepelsko). Mimořádně důležitou roli při kolonizaci hrály zejména kláštery,⁹ rod Rožmberků, pánové z Milevska nebo Milhostovicové.

Od druhé poloviny třináctého století se kolonizace Karlovarska účastnilo německé obyvatelstvo. To se usadilo zejména v oblasti Krušných hor a Slavkovského lesa. Správním centrem se stal hrad Loket. Zde se nacházela i královská obora a podle pověsti v této oboře český král Karel IV. objevil při lovu horký termální pramen, jemuž se začalo říkat Vřídlo. V roce 1358 si u pramene nechal postavit hrádek a založil zde lázeňské město Karlovy Vary. Ve čtrnáctém století byla dotvořena sídelní struktura většiny dodnes existujících vesnic v nižších polohách Karlovarska (Poohří, Žluticko, Bochovska, Toužimsko).¹⁰

8 Příloha č. 4.

9 Waldsassenký a tepelský klášter, založený českým velmožem Hroznotou.

10 Žlutice, Teplá, Hroznětín, Bochoř, Doupov, Ostrov, Nejdk a Bečov.

Patnácté století se neslo v duchu pustošení a vylidňování některých oblastí kvůli pohybu husitských vojsk po Karlovarsku. V první polovině šestnáctého století přicházeli noví němečtí kolonisté z oblasti Saska a Horní Falce a zakládali v Krušnohoří nová města.¹¹

Od poloviny šestnáctého až do počátku sedmnáctého století bylo Karlovarsko oddáno luteránství a převážně majetkem nekatolické šlechty. Po porážce českého stavovského povstání v letech 1618 – 1620 král Ferdinand II. potrestal odbojnou stavovskou šlechtu rozsáhlými majetkovými konfiskacemi.

Třicetiletá válka měla pro celou oblast dalekosáhlé hospodářské a politické důsledky. Do vylidněných oblastí byli povoláváni němečtí obyvatelé. Kvůli tomu se tento kraj stal územím s převládajícím německým osídlením. Zrušení nevolnictví podnítilo na Karlovarsku rozvoj manufakturní výroby zvláště pak výrobu porcelánu. Karlovy Vary se ve druhé polovině devatenáctého století staly nejvýznamnějšími lázněmi Evropy a díky tomu zde došlo k velkému hospodářskému rozvoji.

První světová válka v letech 1914 – 1918 tento rozvoj ukončila a přinesla s sebou hospodářsky a sociálně tíživou situaci. Po porážce Rakouska – Uherska byly v Evropě Versaillskou smlouvou vytyčeny nové hranice. Nově vzniklé Československo¹² stanulo na straně vítězů a Německo na straně poražených. Obyvatelé německého jazykového území Čech nesouhlasili se začleněním těchto regionů do nového státu, a proto se v rámci Československé republiky pokusili utvořit autonomní státní útvar Deutsch – Böhmen.¹³ Tento pokus byl zásahem československé armády a policie zlikvidován.

Meziválečné období na Karlovarsku bylo ve znamení stupňujících se národnostních třenic, které byly podporovány německým nacionalistickým hnutím. Hospodářská krize kolem roku 1930 vedla v celém Československu a rovněž v německém příhraničí k vysoké nezaměstnanosti a následně ke zvýšenému sociálnímu a národnostnímu napětí. Podstatným zlomem v česko – německých vztazích se stal rok 1933, rok nástupu Adolfa Hitlera k moci v Německu. S nástupem

11 Jáchymov, Abertamy, Horní Blatná, Boží Dar a Pernink.

12 28. října 1918.

13 29. října 1918.

národního socialismu v sousedním Německu se mimořádně rychle a intenzivně rozvinula činnost Sudetoněmecké strany Konrada Henlaina, která byla nositelkou negativistické, protičeské a protičeskoslovenské politiky. Když v roce 1935 vyhrála volby SdP (Sudetendeutsche Partei) byla to obrovská změna ve smýšlení německého obyvatelstva Karlovarska¹⁴ (i celého pohraničí). Začátek roku 1938 již jasně ukazoval, že Československá republika je v nebezpečí. Německá propaganda získávala v pohraničí na síle. Tato síla vrcholila, když ji podpořila Mnichovská dohoda.¹⁵ Již čtvrtý den po diktátu z Mnichova se začínalo obsazovat Karlovarsko. Tehdy byli přinuceni opustit Karlovarsko poslední Češi. Jsou zachovány fotografie posledních Čechů, kteří opouštějí města, stejně tak jako fotografie a filmové dokumenty, které potvrzují tragédii českého obyvatelstva a nadšení německého obyvatelstva, jak vítalo nacistická vojska.

Druhá světová válka, jež vypukla 1. září 1939 útokem Německa na Polsko, postupně zavinila další hospodářský úpadek na Karlovarsku. Konec války v květnu 1945 znamenal pro Karlovarsko totální chaos. Část regionu byla osvobozena českými bezpečnostními silami, část Rudou armádou a západní část kraje Americkou armádou. Výsledkem jednání mírové konference v Postupimi¹⁶ byl kromě jiného schválen odsun německého obyvatelstva z Čech, Polska a Maďarska. 19. května 1945 vydal prezident Edvard Beneš dekret o národní správě majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů. Dekrety prezidenta Beneše z června 1945 zbavovaly sudetské Němce občanských práv a majetku. Transfer Němců z Československa byl ve své době chápán jako preventivní akt. Ještě před Postupimskou dohodou a regulovaným odsunem, docházelo v některých místech kraje k takzvanému "divokému" vyhánění. Tento "divoký" odsun byl do určité míry důsledkem absence československé veřejné správy, ale také emocionální reakcí na předchozí řádění sudetoněmeckých bojůvek (komand). Z odsunu měli být vyjmuti antifašisté, specialisté, nezbytné pracovní síly

14 Strana usilovala např.: o maximální samosprávu Němců v českém pohraničí, výhradné jmenování něm. veřejných a státních zaměstnanců na německém území nebo o plnou samosprávu pohraničí.

15 Na základě Mnichovské dohody (28. září 1938) bylo Karlovarsko v říjnu obsazeno německým vojskem a připojeno k tzv. třetí říši.

16 17. července – 2. srpna 1945.

a Němci ze smíšených manželství, ale ne vždy tomu tak bylo. 25. února opustil chebské nádraží první transport. Celkem byly odsunuty více než dva miliony Němců.

Odsun německého obyvatelstva znamenal pro region velké hospodářské i kulturní škody. Část oblasti se již nikdy nepodařilo osídlit. Zánik lidských sídel znamenal zánik mnoha památek, lidové architektury, tradiční výroby,¹⁷ ale především došlo k přerušení kulturní kontinuity - místních tradic.

Souběžně s transferem Němců probíhal složitý a pomalý proces dosidlování kraje českým obyvatelstvem. Do regionu se sice vraceli Češi, kteří museli v roce 1938 odejít, ale ne všichni zde zůstali. Mnoho jich Karlovarskem jen prošlo. Vláda začala provádět nábor po celé republice, ale hlavně na Slovensku. Dále sem přicházeli obyvatelé Volyně a Rumunska, kteří byli lákáni na přiděly půdy a opuštěných zemědělských usedlostí. Zájem o sídlení prázdných domů v horských oblastech byl malý, neboť zde nebyla práce a místa byla odlehlá.

Ani Karlovarsku se nevyhnuły průvodní znaky éry, ve které se takzvaně "budoval socialismus". Po roce 1948, kdy se vlády ujali komunisté, byly všechny soukromé průmyslové prostory, živnosti a obchody zestátněny. V souvislosti s odsunem Němců na Karlovarsku zaniklo několik desítek sídelních lokalit a také zde chyběla nová pracovní síla, která by se starala o opuštěné statky a pole.

Rok 1989 se stal pro Karlovarsko počátkem nové doby svobodného rozvoje života bez ideologických tabu.

1. 3 Architektura

Místa nejstaršího slovanského osídlení v západních Čechách leží na Chebsku v povodí horní Ohře a na středním toku Mže. Byla kolonizována i území mimo povodí Ohře a Mže do výšky pěti set metrů nad mořem. Ve 13. století začalo do oblasti pronikat německé obyvatelstvo. Další sídelní vývoj navazoval na síť vesnic a měst, vystavěných do konce středověku. Vznikaly nové osady, jiné zanikaly, zvláště za třicetileté války. Sídelní struktura se vyznačuje hustou sítí vesnických sídel. Řidší osídlení je v Krušných horách, kde pro těžbu rud byly některé osady založeny v nadmořské výšce až kolem devíti set metrů. Horské vesnice se však nevyvíjely

17 Paličkování krajek, výroba perlet'ových knoflíků, malování na sklo atd.

izolovaně, ale v dosahu horních měst a městeček. Vesnice byly ještě počátkem 19. století dřevěné. Sedláci a chalupníci s oblibou obcházeli zákazy vrchnosti stavět ze dřeva, nedbali ani četných guberniálních nařízení. Tesaři už koncem středověku roubili na ostrý úhel s přitesaných kuláčů¹⁸ od 18. století je velmi pečlivě hranili. Lepiči vyplňovali spáry mezi trámy mechem a lepenicí a od 19. století je bílili, později je natírali také v jiných barvách, hlavně modře a zeleně.

Hrázděná¹⁹ konstrukce se prosazovala nejprve v městech a teprve od konce 15. a v 16. století se šířila i na venkově. Do vyspělejší podoby se lidová hrázděná stavba rozvinula na Chebsku.

Základní půdorys chebského domu v přízemí charakterizuje chlěvní typ.²⁰ K domu se z pravidla připojovaly dva chlěvy a stodola stojící naproti přes dvůr. V krušnohorském lidovém domě tvoří obydlí s chlěvy půdorysnou jednotku, na kterou u většiny usedlostí i chalup navazuje stodola.

1. 4 Rukodělná výroba

Naprostá většina řemesel měla jen lokální význam. Světového významu dosáhlo hudební nástrojařství v Lubech a v Kraslicích. Jiným světově proslulým řemeslem byly chebské intarzie.²¹ Nadregionální význam měla i keramika. Přinejmenším celoevropský výtvarný význam měly chebské polofajánse.²²

Evropský význam mělo i západočeské konvářství (cínařství), soustřeďující se především do Chebu, Karlových Varů, Jáchymova a Horního Slavkova, z důvodu bohatých ložisek cínu, coby základní suroviny.

Z některých řemeslníků se stávali domácí výrobci. Nejrozšířenější domácí výrobou bývalo přadláctví, krajkářství, vyšivačství, rukavičkářství, perleťářství, hračkářství a pečení karlovarských oplatek.

18 Neštípaný, oblý kus dřeva bez kůry. 1 – 2 metry dlouhý a tlustý 7 – 14 centimetrů.

19 Příloha č. 5.

20 Příloha č. 6.

21 Ozdobné vykládání nábytku. Příloha č. 7.

22 Druh keramiky. Vyrábí se z porcelánu, který se odlévá do formy. Její podklad je transparentní, čirý nebo bílý, malována je modrou kobaltovou barvou.

1. 5 Jazyk

V rozsáhlé německé jazykové oblasti v západních Čechách se mluvilo několika nářečími. Obyvatelstvo venkova mluvilo především nářečím chebským. Po roce 1945, kdy byla odsunuta většina Němců, zůstalo především na venkově (s výjimkou Chebska) ještě značné množství německého obyvatelstva. V rodinách se hovořilo stále nářečím, třebaže děti navštěvovaly české školy. Vliv češtiny a spisovné němčiny se ještě výrazněji neprojevoval. K zásadní změně došlo na začátku a v průběhu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století kdy mnoho nářečních mluvčích vysídlilo do Německa a ve většině obcí zůstaly jen jednotlivé německé rodiny. U nich se již v současné době prosazuje vliv češtiny i spisovné němčiny.

Krušnohorské nářečí

„Krušnohorské nářečí, kterým se mluvilo v některých příhraničních oblastech a především tedy v Krušných horách se liší od spisovné němčiny a ostatních německých nářečí především ztrátou nepřízvučného koncového „e“ a „n“, jako příklad třeba slovo lidé = Leute - Loit, hezké = schön - schii. Na Francko-bavorský vliv poukazuje proměna dřívějšího „ei“, „au“ a „ou“ na „a“ například u slova strom = Baum se mění v Baam. Toto nářečí se zachovalo převážně v písemné formě, především pak jako básně a písně. K takto dochovaným pramenům patří i písně Antona Güntera z Božího Daru, který oslavoval krásu Krušných hor a okolí.“²³

Chebské nářečí

„Nejde o kmenové nářečí, neboť toto nářečí vzniklo na základě osídlování, které začalo v 10. století a mimořádně zesílilo ve 13. a 14. století. Nářeční oblast se rozprostírala od severní Šumavy (Železná Ruda – Sušice) až k úpatí Krušných hor, zde už převládalo krušnohorské nářečí. Oblast byla ohraničena přibližně těmito místy: Luby, Krásná Lípa, Rabštejn, Město Touškov, Stříbro, Kladruby, Stod a Železná Ruda.

23 PAVELKOVÁ, Jana. *Egerland – jako kulturní mikroregion*: bakalářské práce. ZČU, Fakulta filozofická, 2012, s. 26 – 28. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Marie Smoliková.

Jak z přehledu vyplývá, nespadá sem Tepelsko, Mariánskolázeňsko a Tachovsko. V těchto oblastech můžeme sledovat více českých vlivů.“²⁴

Znaky chebského nářečí - Egerlandštiny

Pro vývoj ucelené formy jazyka byla nejlepší vesnice, kde žili lidé společně a izolovaně od městských vlivů. Samotné nářečí jako celek není nikde jednotné a v různých oblastech se používala různá slova a jejich tvary. “Na Chebsku jsou například vývojové ostrovy, které založili němečtí horníci pocházející z okolí Horního Slavkova. Ti začali zaměňovat „ā“, a „eu“ za „ei“, to se postupem času stalo jedním z typických znaků chebského nářečí. K dalším výrazným znakům egerlandštiny patří kromě výslovnosti „ei“ také „ou“.

Egerlandština má podobné prvky jako sousední bavorština. Nejvíce je tato podobnost znát, právě na již zmiňovaném používání „ei“, kdy u spisovných tvarů slov dochází k tzv. přesmyčce například krupice ve spisovné němčině Griesß ve středním Bavorsku a v Poohří je vyslovována a psána Greiß. Podobné je to i u slov Lied – Leid nebo wie – wei. Zajímavý je také výraz pro slovo chlapeček Bube v Bavorštině Bou a v egerlandštině Bubi. Jak egerlandština tak bavorština nemají téměř žádné výjimky ve výslovnosti „ou“, jedna z mála je ale například u slova kráva v jednotném čísle ve spisovné němčině Kuh a egerlandském a bavorském dialektu Khuo, ale v množném čísle Khei. Někdy dochází dokonce k přidání slabiky, tak se z jednoslabičné předložky auf – stane dvouslabičná offo, či vzniku úplně nových tvarů slov, některé příklady můžeme najít i v úryvku a přepisu hry například jetzt – öitza.

Co se výslovnosti týká, jsou v egerlandštině nejvýraznější rozdíly ve ztrátě koncových hlásek jako například u slova fertig - firte. Dalšími rozdíly jsou rozlišná výslovnost dvojhásek a v používání spíše znělých souhlásek, nicméně čím severnější část regionu, tím jsou patrnější okolní vlivy a používají se méně znělé souhlásky.“²⁵

24 VITHOVÁ, Hana a Vlasta KUBOUŠKOVÁ. *Charakteristika regionu širší Karlovarsko a Chebsko*. Praha: Škola folklorních tradic, 2001/2002, s. 4.

25 PAVELKOVÁ, Jana. *Egerland – jako kulturní mikroregion*: bakalářská práce. ZČU, Fakulta filozofická, 2012, s. 26 – 28. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Marie Smoliková. Příloha č. 8.

1. 6 Lidový oděv na Karlovarsku

Lidový kroj v západních Čechách má všechny znaky kroje českého. Každá oblast, vesnice, měla odlišný kroj, který sloužil jako "příjmení" a nedocházelo tak k příbuzenským sňatkům. Krojové oblasti jsou rozděleny dle výzkumné práce Aleši Balounové.²⁶

Dětský kroj

Dětský oděv a jeho součásti se řídily věkem dětí. Nejmladší děti nosily plátěnou košilku s dlouhými rukávy, kabátek a čepček, který chránil i zdobil. Děti starší tří let nosily delší košilkovité šaty "kutničku", nebo košilku s rukávy a přes ní sukničku s živůtkem "kytličku". Přibližně v pěti letech dostali chlapci volné kalhoty, živůtek, plátěnou košili a klobouček a dívky dále nosily "kytličku" a přibyla jim modrá zástěra a šátek. Do školy nosili chlapci košili, kalhoty, kazajku a čapku. Dívky dostaly košile (podobné košilím dospělých), sukénky z barevného plátna, jednoduchý živůtek (šněrovačku) a šátek přes ramena. Čím více děti dospívaly, tím lepší šaty dostávaly. Teprve když byly přijaty mezi dospělé směly nosit oděv jako svobodní dospělí.²⁷

Ženský kroj (severozápadní)

V severozápadní části Karlovarska - Karlovy Vary, Krásný Les, Krajková, Kynžvart, Bečov nad Teplou, Loket, Sokolov a okolí, byly u ženského oděvu typické delší **sukně**, sahající deset až patnáct centimetrů (dále jen cm) nad kotníky. Oblíbené byly odstíny červené barvy ale nosily se i modré, zelené, hnědavé šerkové²⁸ sukně. Ve svátek sukně brokátové jednobarevné nebo vzorované. U dolního okraje bývaly zdobeny květinovými stuhami a rozmanitými prýmkami.

Zástěra byla taktéž z těžkého květovaného brokátu a kryla téměř celou, nabranou sukni. Pod ní ženy mívaly šest až čtrnáct spodních sukni, aby byly pěkně "košaté" a aby se sukně při chůzi pěkně pohupovaly, podobně jako na sousedním

26 Příloha č. 9.

27 Příloha č. 10.

28 Polovlněná ručně tkaná látka.

Plzeňsku. **Šňerovačka** byla vysoká a místy dosahovala vpředu až ke krčnímu důlku. Výstřih býval zdoben našitou, svisle poskládanou, hedvábnou, květovanou stuhou a pod ní našitými barevnými prýmkami nebo portičkami ve dvou, třech řadách pod sebou. Šňerovačka byla ušita z tmavších květovaných látek nebo z tmavého jednobarevného sukna či sametu. Ve svátek byla zdobená zlatou a stříbrnou nití, flitry a barevnými sklíčky. Zadní díl byl taktéž zdoben. Ke šňerování se používala stužka a o velkých svátcích stříbrný řetízek.

Košile měla široké, nabrané rukávy, zakončené kraječkou. Rukávy byly místy kratší než k lokti, jinde až po loket. U krku ženy nosily dvojitý límec zdobený krajkami. Dále se nosily vlněné černé **kabátky** a starší tmavé selské **šátky** s květy. Šátky se také vázaly na hlavu.

Na nohách ženy nosily přezkové **střevíce**, černé, červené, později bílé **punčochy**. Na ruku ženy nosily stříbrné prsteny a stříbrné řetízkové závěsové náhrdelníky.²⁹

Mužský (severozápadní) kroj

V severozápadní oblasti Čech muži nosili **košili** ušitou z bílého plátna a černé kožené **spodky** s padacím mostem. Na košili oblékali černé, hnědé, zelené nebo tmavě modré **kabáty**. Pestrá, brokátová **vesta** byla zdobena stříbrným hodinkovým řetízkiem, na který se zavěsil památeční prstýnek, podkůvka, či stříbrný ptáček. Na hlavě muži nosili menší plstěný **klobouk** a u krku černý **šátek**. **Kazajka**, krátký kabátec sahající do pasu, měla stejnou barvu jako kabát. Místy se nosily i kazajky z tmavě zeleného i černého sametu.

Ke kroji patřily nízké **holínky**, někdy vpředu zdobené hedvábným či koženým štrápcem a ve svátek muži obouvali přezkové střevíce nebo měli místo přezky růžici z kožených řemínků či stužku uvázanou na mašli. K nim patřily pletené **punčochy** ze silné vlny, které neměly chodidla.³⁰ Byly bílé, šedé, černé, modré, později již pletené i s chodidly.³¹

29 Příloha č. 11.

30 Punčochový návlek.

31 Příloha č. 12.

Mužský (jihovýchodní) kroj

„V jihovýchodní oblasti - Tachov, Planá, Mariánské Lázně, Teplá, Bochov, Doupov, Lubenec, Rabštejn, Manětín, Bor, Přimda a okolí, muži nosili kožené **holínky**, světlé nebarvené a až starší si je barvivali někdy na tmavo.

Jinak oděv na vesnici byl v celém uvedeném území téměř stejný. Lišil se jen v barvě **šátku** na krk a ve způsobech jeho vázání a v rozdílných způsobech zdobení klobouků. Na Tachovsku v okolí Boru u Tachova muži nosili kožené krátké **spodky** kolem kapes a poklopce zdobené ornamentálně našitými šňůrkami. Na Žluticko-Chyšsku se šňůrky používaly také k ozdobě zadních dílů kabátů se šosy, zimních kabátů a kazajek nebo na manžety rukávů. Ornament ze šňůrek doplňovaly drobné vyšité květinové motivky.“³²

Košile byla ušita z bílého plátna. Ramena byla zdvojena našitými obdélníkovými náramenicemi s modrobílým vyšíváním. **Klobouky** byly zdobené střípcem stejné barvy jako na výšivce. Ven nosili mládenci, ale také muži, s oblibou čepici s dílovým dýnkem a nestejně vysokým okrajem zhotoveným ze zeleného sukna nebo sametu. Klobouk byl stejný jako na Chodsku. **Kazajky, vesty, kabáty** se nosily stejného střihu a barev jako na severozápadě Karlovarska. Po roce 1840 začali muži nosit místy cylindry a v okolí Mariánských Lázní k nim nosili dlouhé látkové **kalhoty** zdobené po vnější straně řadou knoflíků.³³

Ženský (jihovýchodní) kroj

Ženský kroj v jihovýchodní krojové oblasti měl široké **sukně**, nabrané jako na severozápadě, ale kratší. Sahaly zpravidla do půli lýtek. Dále se používaly **šátky** novějšího typu - "městské". Ty byly vícebarevné, často s měnivými barvami. Pentle u čepiček a vzadu v pase u zástěr byly kratší než na severozápadě. Vdané ženy nosily na hlavě vyšívání, na tuho škrobené bílé **čepičky** středočeského rázu, vzadu ozdobené hedvábnou pentlí uvázanou na mašli. Později takovéto čepičky začaly nosit také svobodné dívky. **Košile** byla z jemného plátna. Široké, nabrané rukávy byly místy kratší než k lokti, jinde po loket, místy dlouhé až po zápěstí, například

32 BALOUNOVÁ, Aleša. *Lidové kroje na Karlovarsku I A*. Karlovarské muzeum, 1989, s. 12 – 13.

33 Příloha č. 13.

v širokém okolí Mariánských Lázní. **Šněrovačka** byla vzadu i vpředu nízká. Vpředu dosahovala zpravidla pouze pod prsa. Přední díly se šněrovaly stužkou nebo řetízkem. Šněrovačky byly bohatě zdobené.

Ostatní části kroje - zástěry, pracovní zástěry, špenzry,³⁴ boty, punčochy, košile, spodní sukně, byly na celém území Karlovarska stejné. Celkově byl oděv žen v jihovýchodní krojové oblasti pestřejší než v oblasti severozápadní.³⁵

1. 6. 1 Lidový oděv pro významné životní události

Křest

Když bylo novorozeně neseno ke křtu, bylo svátečně oblečeno do nové bílé **košilky** zdobené vyšíváním a **kabátku** z hedvábné látky. Hlavní ozdobou byl vyšívání **čepeček**, který se svazoval hedvábnými stužkami pod bradou. Cestou ke křtu bylo dítě přikryté velkým svátečním **šátkem**, jaký nosily ve svátek ženy. Kmotři a kmotry, příbuzní a pozvaní hosté byli oblečeni ve svých nejlepších krojích. Hlavu svobodné kmotry zdobil perlový věnec, stejný, jaký mívala družička na svatbě.

Svatba

Oděv nevěsty byl ze všech ženských krojů ten nejslavnostnější. **Košile** byla z nejjemnějšího bílého plátna, podle místních zvyklostí zdobená vyšivkami na náramenících, kolem výstřihu a na dolních okrajích rukávů. **Šněrovačka** byla ušita z krásně vzorované látky, zdobena portami a knoflíčky, šněrována stříbrnými řetízky. Pokud byla šněrovačka z jednobarevné látky, pak ji ze všech stran zdobila bohatá vyšivka hedvábnými, zlatými a stříbrnými nitěmi. Dále na ní byly našity flitry, barevná sklíčka nebo perly. Pod šněrovačku se kladl velký **hedvábný šátek**. **Sukně** byla z těžkého, krásně vzorovaného brokátu nebo hedvábí. Dále na sobě měla nevěsta **punčochy** jemně vzorované nebo pomalované a **střevíčky**. Ke svatebnímu oděvu patřily i **zvláštní součásti**: Rozmarýnová svatební koruna, svatební plášť nebo

34 Vatované kabátky.

35 Příloha č. 14.

kabátek, týlová pentle,³⁶ kožené rukavice, granátové šperky a velký vzorovaný šátek, který nesla nevěsta přes levou ruku. „Při obřadu “čepení“, který se konal v den, jež předcházela svatební noci, snímala nevěsta z hlavy rozmarýnový věneček a za pomoci své kmotry si nasadila čepeček pro začepení. Ten býval zhotoven ze stříbrných a zlatých vláken a bohatě ozdoben pentlemi.“³⁷

Ve svatební den si ženich oblékl bílou **košili** z jemného plátna, kterou na hrudi a kolem zapínání zdobily výšivky.³⁸ Dlouhé kožené **kalhoty**, přes které měl natažené černé **holínky**. Vestu ušitou ze zlatého brokátu, hedvábný **šátek** na krk. Svatební oblek ženicha se také skládal z dlouhého **kabátu** se šosy, jehož levou sklopu zdobila kytička rozmarýny a **klobouku**, ozdobeného barevným kvítím a pentlemi.³⁹

Druzička a družba byli oblečeni ve svátečním kroji. Hlavu družičky zdobil perlový věneček a týlová pentle.

Pohřeb

Zesnulý byl ukládán do rakve v některém ze svých nejlepších obleků. Jen košile musela být podle zvyku nová. Zemřela – li svobodná dívka nebo mládenec byli oblečeni do svatebního obleku. Nejbližší příbuzní zesnulého byli oblečeni v černém svátečním šatu a ostatní účastníci v šatu tmavém. Černé smuteční závoje, jaké se používaly ve městech nebyly na karlovarském venkově známé. Při cestě na hřbitov byla rakev se zesnulým zahalena bílým přehozem. „Na venkově se začaly objevovat městské pohřební zvyky až po roce 1870.“⁴⁰

1. 7 Lidové písně a tance

Přes řadu vlivů, které se na Karlovarsku projevovaly, se zde vytvořila podobná písňová forma jako na Chodsku.⁴¹ Karlovarsko bylo jednou z nejzpěvnějších částí Čech. „Jako jinde jsou zde písně výpravné, obřadní, dětské, pracovní, milostné nebo

36 Široká, hedvábná s květinovým vzorem. Tato stuha byla nejkrásnější a nejdražší pentlí, jakou nevěsta vlastnila.

37 BALOUNOVÁ, Aleša. *Lidové kroje na Karlovarsku II*. Karlovarské muzeum, 1989, s. 32 – 33.

38 Nevěsta posílala ženichovi, vlastnoručně udělanou, košili dva dny před svatbou.

39 Příloha č. 15.

40 BALOUNOVÁ, Aleša. *Lidové kroje na Karlovarsku II*. Karlovarské muzeum, 1989, s. 37. Příloha č. 16.

41 Sousední české a německé kraje – Bavorsko, Horní Falc a Sasko.

taneční. Vážných a smutných písní je málo, podobně jako na Chodsku a Plzeňsku. Většina písní je v durových tóninách a má 2/4, 3/4 nebo 3/8 takt.⁴² Písňová forma je nejčastěji složena ze čtyřtaktových motivů, které se opakují a nejčastější písně byly ve formě a, a, b nebo a, b, a. Velmi oblíbené byly takzvané "jukačky"⁴³ a čtyřřádky.⁴⁴ V širším Karlovarsku se často objevují písně, jejichž ráz je zcela dudácký a tím podobný oblasti Chodska.⁴⁵ Lidové písně se zpívají jednohlasně, dvojhlasně někdy i tříhlasně. „Typy lidových písní ovlivňovaly druhy tanců a naopak. Typickými písňovými útvary k tanci jsou písně "Umadum"- do kolečka. Jsou to krátké melodie v 3/4 taktu a k nim se tančily tance jako sousedská a mazurky. Nejčastějšími tanci Karlovarska jsou tance "kolečkové". Tanečníci je tančí v kruhu nejčastěji na 3/4 nebo 3/8 takt s různými krokovými obměnami. Další časté tance jsou "lendlery" - tance inspirované chebskou částí Karlovarska, "krajcipolky" a mateníky - tance u nichž se proměňuje rytmus 2/4 a 3/4."⁴⁶

2. Významné osobnosti folkloru Karlovarska

2.1 Anton Günther

Nejpopulárnější písničkář Krušných hor. Narodil se na Božím Daru.⁴⁷ Mluvil, psal a zpíval německy. Skládal písně motivované láskou k domovu a obdivem k jeho přírodním krásám. Písně nejen psal, interpretoval za doprovodu kytary, houslí či tahací harmoniky, ale také vlastním nákladem vydával s ilustracemi na speciálních pohlednicích. Ještě za jeho života byly vydávány desítky zpěvníků, notových sbírek a textových sborníků s jeho tvorbou.

42 BALOUNOVÁ, Aleša a Miroslav BALOUN. *Lidové písně nejzápadnější části Čech*. Karlovy Vary, 1984, s. 3.

43 Technika zpěvu podobná jódlování. Příloha č. 17.

44 Sloka vyjádřena čtyřmi veršičky. Příloha č. 18.

45 Tóniny B - dur a Es - dur.

46 BALOUNOVÁ, Aleša a Miroslav BALOUN. *Lidové písně nejzápadnější části Čech*. Karlovy Vary, 1984, s. 4 - 6.

47 *5. července 1876 +29. dubna 1937.

Životopiscem Antona Günthera se stal Gerhart Heilfurth, který v roce 1937 vydal monografii s texty jeho písniček. Güntherovy písně v Krušnohoří doslova zlidověly a staly se duchovním majetkem několika generací německého obyvatelstva Poohří.

Po odsunu Němců jeho hudební odkaz upadl na české straně do hlubokého zapomnění. Dále žil a byl aktivně pěstován na saské straně, kde jeho písně zdomácněly v repertoáru lidových souborů a také vcházejí na hudebních nosičích.⁴⁸

2. 2 Heinrich Zimmermann

Loketský archivář, vlastivědný pracovník a znalec památek západočeských lázní. Narodil se 27. února 1903 a zemřel 19. září 1987. Celý svůj život setrval v Lokti. V Praze vystudoval německou Karlovu univerzitu a jako profesor matematiky učil na středních školách v Lokti, Karlových Varech a Chebu.

1930 – 1941 pracuje jako muzejní archivář. Bylo jeho zásluhou, že se loketské muzeum stalo jedním z nejatraktivnějších muzeí v severozápadních Čechách. Zimmermann začínal jako odborný asistent dr. Antona Gnirsa, při zpracovávání topografií Loketska, Karlovarska, Tepelska, a Mariánskolázeňska. Od roku 1945 se musel jako Němec potýkat s mnohými osobními těžkostmi, ale přesto se stále věnoval svému zájmu – historii. Jeho zásluhou byla v okresním archivu shromážděna velká regionální knihovna, jejíž součástí je i sbírka hudebnin.

2. 3 Viktor Karell

Karlovarský historik s nejrozsáhlejší publikační činností ve třicátých letech 20. století. Karell pocházel z města Doupov, kde se 17. března 1898 narodil. Byl profesorem karlovarské obchodní akademie a od roku 1935 současně čestným ředitelem spojených institucí archivu a muzea v Karlových Varech. Svou literární činnost zahájil v polovině dvacátých let. Viktor Karell měl velmi široké badatelské zaměření. Zpracoval například knihu pověstí Kadaňska, národopisnou studii o pověrách a obyčejích Doupovska a Kadaňska.

48 Příloha č. 19.

Viktor Karell se také proslavil svými ročenkami, které představují bohatou studnici historických zpráv o Karlových Varech. Karell žil až do své smrti, v prosinci 1979, v Německu. Tam vydal řadu cenných vlastivědných knih vztahujících se k historii karlovarského, krušnohorského a doupovského regionu.

2. 4 Josef Hofmann

Uznávanou odbornou autoritou národopisu Karlovarska a publikačně jeden z neaktivnějších regionálních autorů byl od přelomu 19. a 20. století až do třicátých let před druhou světovou válkou Josef Hofmann. Narodil se 19. března 1858 v Karlových Varech. Jeho předkové pocházeli ze Zwickau a působili v Karlových Varech jako zruční cínaři. Gymnázium navštěvoval v Lokti a učitelská studia zakončil v Chomutově. Poté nastoupil jako pomocný učitel v měšťance. V roce 1890 založil v Karlových Varech učňovskou školu a vedl ji až do roku 1907. Vedle národopisné sběratelské a výzkumné činnosti proslul Hofmann svou básnickou a prozaickou tvorbou v německém chebském nářečí, kterým hovořil lid na Karlovarsku. V tomto nářečí napsal mnoho knih, písňových textů a divadelních her.

Celoživotní dílo Josefa Hofmanna je (v podstatě) shrnuto do dvou zásadních prací. První z nich je o lidové architektuře Karlovarska⁴⁰ z roku 1928 obohacena kresbami a fotografiemi. Národopisný obraz Karlovarska dokresluje druhá Hofmannova kniha o lidovém oblečení a obyčejích, jež vyšla v roce 1932.⁵⁰ Kniha je opět doplněna o četné fotografie a dokumentární kresby. Tato díla se stala základními prameny, ze kterých vycházejí i dnešní badatelé. Další Hofmannovou prací je soubor pověstí Karlovarska. Hofmannovy články a básně nacházíme roztroušeně v dlouhé řadě časopisů, sborníků a kalendářů. Zasloužilý národopisec zemřel v Karlových Varech 21. června 1943.

2. 5 Anton Drumm

Výjimečný karlovarský kreslíř a akvarelista. V jeho díle převládají dvě nosná

49 Die ländliche Bauweise, Einrichtung und Volkskunst des 18. und 19. Jahrhunderts der Karsbader Landschaft.

50 Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens.

témata, motivy regionálně národopisné, vzniklé vesměs spoluprací s Josefem Hofmannem a z větší části pak náměty a vyobrazení Karlových Varů. Díky Drummově píli byl pro městské muzeum vytvořen soubor více než 200 akvarelů, jež ukazují dobové pohledy na Karlovy Vary. Narodil se v roce 1855 v Karlových Varech vyučil se litografem a poté odjel do Švýcarska a Berlína. Malíř se dožil vysokého věku 91 let. Zemřel 13. července 1946.

2. 6 Gustav Zindel

„Malíř a akvarelista, jehož díla vznikala ve spolupráci s Josefem Hofmannem. Při tvorbě svých obrazů používal Zindel jako předlohy Hofmannovy fotografie, zachycující lidové oblečení, zvyky a architekturu na Chebsku. Velká část olejomalb je reprodukována v odborných publikacích J. Hofmanna. Přesný počet obrazů, s národopisnými motivy Karlovarska, Chebska a severozápadních Čech, již nelze zjistit. Část je v muzeích, soukromích sbírkách a část se po roce 1945 ztratila nebo byla zničena. Zindelovy obrazy obsahově odpovídají historické a jsou značně idealizované. Mohou vzbuzovat nostalgii po časech, kdy byl svět venkova ještě zdánlivě bezkonfliktní, plný pohody a zvykových slavností. Mezi první Zindelova díla řadíme ilustrace k textům Josefa Hofmanna. Totéž co dokázal ve svých písních vyjádřit Anton Günter, to dokázal svými obrazy zachytit Gustav Zindel.“⁵¹

2. 7 Aleša a Miroslav Balounovi

Aleša Balounová rozená Sommerová se narodila dne 11. dubna 1920 v Litomyšli. Dětství strávila na Slovensku, v Bratislavě a v Banské Bystrici, kam její otec odešel po vzniku samostatného Československa pracovat jako právník. Absolvovala gymnázium a v roce 1938 maturovala na reálce v Bratislavě. Dále studovala pedagogiku v Brně a v Praze a stala se vychovatelkou pro sociální ústavy. Za války byla nasazena jako učitelka literatury na škole pro ženská povolání v Táboře. Tam se seznámila s mladým učitelem matematiky a hudby Miroslavem Balounem, za kterého se v roce 1943 provdala.

51 BURACHOVIČ, Stanislav. Gustav Zindel - malíř a ilustrátor lidového života Karlovarska. In: ČERNÝ, Zbyněk. *Sborník Chebského muzea*. Cheb: Chebské muzeum, 1999, s. 224 -227. ISBN 80 – 85018-17-9.

„Jejich nejzávažnějším životním rozhodnutím bylo odejít v roce 1945 do vysídleného pohraničí, do Karlových Varů, kde oba manželé působili jako učitelé na základních školách. Oba učitelé těžce pociťovali nedostatek informací o kraji, který se stal jejich novým domovem. Sháněli se po literatuře, hlavně historické a národopisné. Existoval nedostatek skutečně spolehlivých pramenů, protože mnohé z nich byly psány pod vlivem německého nacionalismu a česká odborná literatura nevěnovala tomuto kraji skoro žádnou pozornost. Proto se začali oba manželé od 50. let věnovat vlastnímu sběru písňových, hudebních a tanečních materiálů a sběru všeho, co souviselo s lidovým oděvem zdejšího kraje. Aleša Balounová zemřela v roce 2001 v Karlových Varech.“⁵²

3. Výroční obyčeje na Chebsku (Egerland)

„Každý národ i národní menšina má své zvyky, na kterých lpí a které věrně střeží. Na Chebsku se tyto lidové zvyky – obyčeje zachovávají obzvláště pevně a to v důsledku několik století trvajících izolace obyvatelstva od ostatních českých zemí. Lidové zvyky se vztahují hlavně k určitým svátkům v hospodářském životě, začátku a konci lidského života a významným životním událostem jako je například svatba. Teprve změněné životní podmínky téměř ve všech oborech lidské činnosti, především však větší frekvence styku mezi venkovským a městským obyvatelstvem, měly vliv jak na venkovský způsob života, tak na oslabení přetrvávajících dosud užívaných starých lidových obyčejů. V těch se zrcadlila duše lidu, a tak bychom měli tyto obyčeje zaznamenat, aby neupadaly v zapomnění. Lidové obyčeje je třeba zachovávat i pro mladší i budoucí generace, aby se jimi upevnilo a povzneslo národní sebevědomí.“⁵³

52 VITHOVÁ, Hana. *Folklorní soubor Stázka - historie a současná činnost*: absolventská práce. Konzervatoř Plzeň, 2011, s. 39. Vedoucí absolventské práce Mgr. Lenka Bočanová.

53 BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909, s. 1.

3. 1 Chebské lidové obyčeje – zvykový rok

3. 1. 1 Vánoce, Nový rok a Tři králové

Začátek nového roku ohlašoval lidový zvyk “Neujahrsinger“ - novoroční zpívání. V poslední den starého roku chodily jedna nebo dvě chudé ženy ze sousední vesnice dům od domu a zpívaly celému domu. Monotónní písní přály hospodáři, hospodyně, dětem i čeledi všechno dobré do nového roku. Když se ještě na Chebsku pěstoval len, dostávaly za své blahopřání takzvaný “Katzen“ – uzel lnu.⁵⁴ „Pokud se novoroční zpívání někde dodržuje dostávají babky už jen kus vánočky nebo chleba.“⁵⁵ Lidová pověra praví: „Mladí lidé pijí na Nový rok na krásu, na Tři krále na sílu.“

Ráno na Nový rok měly děvčata i služky právo vymrskat mužské obyvatele vesnice. Při této zábavě se ptaly chlapců: „*Schmeckt da Pfeffa gout? Willst di lösn?*“, „*Chutná pepř dobře? Chceš se vykoupit?*“ a nepřestaly, dokud nedostaly výkupné. Děvčata ostatně v novoroční ráno jen oplácela chlapcům to, čeho se jim od nich dostalo o Vánocích – tehdy dostávali chlapci jako výkupné kus vánočky a kmínky.

Na svátek svaté Barbory⁵⁶ se řezaly větvičky hrušní, ovázaly se červenými hedvábnými pentličkami a vložily se do vody, aby o Vánocích rozkvetly a připomenuly svými kvítky jaro. Jiným vánočním zvykem bylo, že hospodyně pohostila každou sousedku, která přišla v tu dobu na návštěvu, vánočkou a sklenkou kmínky.

„I dřívější lidový zvyk “Dreikönigssingen“ – tříkrálové zpívání, provozovaný jako domácí tříkrálový koncert, už upadá. Dnes chodí na svátek Tří králů⁵⁷ dům od domu tři školáci, napodobující svým, ne moc důstojným, oblečením tři krále. Mají na sobě volnou bílou halenu své starší sestry, převlečenou přes šaty a u krku zdrhnutou, takže tvoří jakýsi splývající háv. Dále mají na hlavě papírovou korunu. První z nich nese vysokou hůl, zakončenou hvězdou, poslední má obličej začerněný

54 Svazek lnu v síle předloktí, stočený a svázaný do uzlu.

55 BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909. s. 23.

56 4. prosince.

57 6. ledna.

jako mouřenín. Za své zpívání dostávají obyčejně malou peněžitou odměnu.⁵⁸ V den Tří králů rovněž nezapomněl žádný hospodář nadepsat křídou na dveře světnice počáteční písmena jmen tří králů s uvedením letopočtu.

3. 1. 2 Masopust

Obveselením, které na několik hodin vyburcovalo a přitáhlo celou vesnici, dokonce i stařečky, kteří trávili studenou zimu nejvíce v teplém zápečí, zvaném "d'Hölle", byla maškaráda na masopustní pondělí a úterý. Na masopustní pondělí ožívaly dopoledne všechny vesnické uličky i náves maškarami, jako například medvědářem, dráteníky, tuláky nebo jinak maskovanými účastníky, kteří pobíhali buď jednotlivě nebo ve skupinkách. Mezi nimi nesměl chybět "Bajazzo /Bajaz/", šašek, který svými žertíky rozveseloval přihlížejíci.

Týž den odpoledne také zhotovili školáci a větší chlapci slaměnou smrtku, ozdobili ji pestrobarevnými pentličkami, věnečky a náhrdelníky z vaječných skořápek a připevnili ji na hrábě. O masopustním úterý s ní chodili od domu k domu, zpívali a dostali buď nějakou drobnou minci nebo kus vánočky. Potom odnesli smrtku na louku, kde ji vlastnoručně vyrobenými dřevěnými šavličkami roztloukli. Na masopustní úterý odpoledne se rovněž vodil vesnicí medvěd a při zastavení v jednotlivých domech a hospodářství dostával pár mincí, které se potom utratili v hospodě.

Jinou náplní téhož dne bylo pohřbívání basy. Zvyk dodržovaný v úzkém okruhu Chebska a na chebských předměstích. Rozveselení muzikanti a hosté odnesli objemnou basu z tanečního parketu do výčepu, někdy i na ulici a jakoby s pláčem se sní loučili. Pak ji vrátili do hostince a vyměnili za slaměnou figuru, která byla nesena k místnímu rybníku a hozena do vody.

„Ještě asi před čtyřiceti lety mívali na masopustní pondělí a úterý odpoledne svou vlastní zábavu i školáci. Konala se ve škole za dozoru učitele. Obnos na zakoupení pohoštění a piva obstarali už před časem sami školáci tak, že chodili po domech vyprosit obilí, které nakládali na sáňky a svezli do školy. Obilí se prodalo

58 BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909. s. 23.

a za utržené peníze se nakoupilo potřebné pohoštění. U každého domu děti odříkaly verše, které měly povzbudit hospodáře k větší štedrosti:

„Es kommt schon bald die Faschingszeit,

Da haben wir ins längst gefreut.

Die wir sein, gros saun klein,

Wollen alle lustig sein.

Hausvater, seid so gut,

Debet uns mit frohen Mut

Brot, Gerste oder Gelt!

Nur so, wie es Euch gefällt.

Doch denket nut Euch auch die Zahl,

Wie viele wir für jetzt schon sein!

Fünfundsechzig, die wir sein,

Wollen alle lustig sein“.

„Už brzo nastane Masopust,

na který jsme se dlouho těšili,

velcí i malí,

všichni chceme být veselí.

Hospodáři, buďte tak dobrý

a dejte nám s chutí

chleba, ječmen nebo peníze

tolik, kolik chcete.

Ale myslete na to, kolik nás je,

je nás pětasedesát a všichni

chceme být veselí“.

Za dary se děkovalo:

„Habt Dank, habt Dank, für Euere Gaben,

Die wir von Euch empfangen haben!

Gott bewahre diesel Haus!

Wo wir neingingen, geh´n wir auch wieder raus“⁵⁹

„Děkujeme, děkujeme za vaše dary,

které jsme od vás přijali

Bůh opatruj tento dům!

Kam jsme vešli, odtud také

odejdeme“.

Za vyprošené obilí obstaral učitel pivo, hudbu a pohoštění, které malým tanečnickům připravila paní učitelová. K radosti dětí přišly na slavnost jejich matky, které s sebou přinesly koblihy a byly za to od učitelovy ženy rovněž pohoštěny.

3. 1. 3 Velikonoce

Ačkoliv přísloví říká, že všeho dobrého je do třetice, neplatí to pro chebského sedláka na Popeleční středu. V ten den si přísloví poněkud pozmění a tvrdí, že výjimka potvrzuje pravidlo. Když sedlák poseděl v posledním masopustním týdnu v hospodě v neděli, pondělí a v úterý, nesměl tentokrát vynechat ani středu,

⁵⁹ BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909. s. 25.

i když už začal předvelikonoční půst, protože lidový pověra říká, že by se mu letos nevyvedl ječmen.

Ochranu před bolením v krku měly poskytnout tři spolknuté kočky z jívy, posvěcené na Květnou neděli nebo tři kvítky obilného klasu, které člověk první uviděl na počátku léta, kdy kvete obilí. Větvičky z jívy se po návratu z kostela zastrčily za obrazy svatých nad jídelním stolem v rohu světnice, nebo za svatý obraz nad domácím oltářičkem.

Další z posvěcených větviček jívy se na Velký pátek donesly na pole a zasadily se zároveň s křížkem, zhotoveným z vrbových větviček do rohů pole, aby chránily obilí před zakrsnutím a krupobitím. Před bouřkou a bleskem měly chránit jedlové a březové větve a květinové věnečky, zdobící o Božím těle čtyři oltáře, postavené mimo kostel, u kterých se ten den konala pobožnost. Jakmile pobožnost skončila, spěchal okamžitě každý účastník ukořistit co nejvíce takových březových větví a květinových věnečků, které se odnesly domů a uložily na půdě. Při bouři nebo vichřici se několik těchto větviček přineslo do kuchyně a rozdělal se jimi oheň, který měl chránit dům před poškozením.

Když na Zelený čtvrtek zmlkly zvony, nahradily jejich vyzvánění velikonoční řehačky a klapačky, se kterými chodili chlapi po návsi celou vesnicí a ohlašovali ráno, poledne a večer. „Takové klapání tedy trvá několikrát denně hodinu i více, takže nervy obyvatel vesnice jsou vystaveny značnému náporu. V kostele je otevřen takzvaný Boží hrob, u kterého drží stráž ministranti a pověřční chlapi, kteří jsou na tuto službu pyšní a vykonávají ji rádi.“⁶⁰ Na Zelený čtvrtek dopoledne hledaly děti červená vejíčka, která jim údajně někde nakladl kohout. Hledaly tedy slaměné hnízdo s vejci buď v rozsáhlém hnojišti uprostřed dvora nebo v angreštovém či růžové keři na zahradce obytného domu, jindy v rozích stodoly. S těmito červenými vejci se také hrál „Tippen“.⁶¹

Dřív než se na Bílou sobotu opět ozvaly zvony, mlčící od Zeleného čtvrtka,

60 BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909. s. 27.

61 J. Bachmann neuvádí co je to za hru. Podle informátorky ze Žlutic, E. Bachmannové, jde o hru, kdy hráči držíce v ruce vejce, navzájem s nimi o sebe ťuknou. Komu skořápka vejce praskne, prohrává a své vejce odevzdá vítězi.

třáslo se dopoledne ovocnými stromy, aby měly hojnou úrodu a dívky šly k potoku, aby si umyly obličej a zůstaly krásné. Musely ovšem vodu do dlaní nabírat ve směru toku potoka, nikoliv v protisměru.

Menší dívky se na předvelikonočním týdnu podílely mytím a leštěním příborů a nádobí, zametáním dvora, stodoly a příjezdové cesty. Větší dívky uklízely obytné prostory domu, myly okna a dveře, drhly předsíň i "Trempe".⁶² Podobný úklid se opakoval před svatodušními svátky, před poutí a před posvícením.

Na velikonoční neděli nebo pondělí dostávaly děti od svého kmotra dárek. Byl to takzvaný "Patenring /Duanring/", bílé pečivo spletené do plochého kruhu velikosti puklice,⁶³ ve kterém je asi tucet⁶⁴ červených vajec. Dále dostávaly šátek na krk nebo kapesník, čepici, zástěrku, někdy i látku na nové šaty – podle toho jestli byl kmotřenec chlapec nebo dívka. Na Velikonoce se peklo a podával ke kávě "Ostersemmel", kynuté sladké pečivo z pšeničné mouky, zadělávané mlékem a smíchané s množstvím rozinek a mandlí, bochánkovitého tvaru. O Vánocích se stejné těsto nazývalo "Weihnachtssemmel" dnešní vánočka.

4. 1 .4 Svatá Valburga a svatojánské ohně

Věřilo se, že v předvečer svátku svaté Valburgy⁶⁵ provozují čarodějnice své čary, kterými snižují doживost krav a znehodnocují jejich mléko přilítím krve. Aby se tedy v ten večer zabránilo přístupu čarodějnic do kravských chlévů, obkládaly se prahy zvenčí kusy drnu o velikosti kuchyňské puklice a týž večer se na návsi shromáždili chlapci a čeled', kteří uspořádali takzvaný "Hexenaustreibung", vyháněli čarodějnice tím, že až do noci práskali bičem, který mistrně ovládali, takže to znělo doslova jako mlácení obilí.

V předvečer svátku Jana Křtitele⁶⁶ se na některém okolním kopci v blízkosti

62 Dlážděný chodníček vedoucí podél domu ke vstupním dveřím, chráněný před deštěm stříškou.

63 Pravděpodobně to připomínalo mělkou ošatku.

64 Jeden tucet = dvanáct kusů.

65 30. dubna.

66 24. června

vesnice zapálil svatojánský oheň zvaný "Khonasfaia". Dříví na hranici obstarávali předešlý den vesničtí chlapci, větší školáci a čeled', kteří chodili s kárkou dům od domu

a ustálenou říkankou prosili:

<i>„Gäts a Hulz zan Khonasfaia, Wiad Enk a d'Naacht neat raia, Siroptoffel, Stiefelknecht, Haa u Kraut u Enk Ear döpfel recht!“</i>	<i>„Dejte také dřevo na svatojánský oheň nebudete toho v noci litovat. Vydaří se vám hlupák Christof, zouvák, seno, zelí i brambory“.</i>
---	---

V některých místech se obměňoval druhý verš říkanky:

<i>„Gäteses koins, sua wids Enk raia“.⁶⁷</i>	<i>„Nedáte – li žádné, budete toho litovat“.</i>
---	--

Večer u ohně zapalovali chlapci také opotřebovaná košťata, namočená pro větší hořlavost do kolomazi. Těmito hořícími pochodněmi mávali prudce kolem ohně, takže to z dálky vypadalo, jako by vzduchem létali ohniví hadi. Jakmile oheň dohořival, skákali přes něj páry chlapců a děvčat, při čemž se často stalo, že dívka při skoku ztratila botu, která ovšem shořela v ohni.⁶⁸ Když oheň dohořel a už jen doutnal, vraceli se unavení účastníci tohoto starého obyčeje zpět do vesnice. Na svátek Jana Křtitele se pro děti chytala oblíbená pochoutka – bezinkové květy, namáčené do vaječného těstíčka a smažené na másle – kosmatice.

4. 1. 5 Obyčeje o pouti a posvícení

O pouti a posvícení přišlo do chebské usedlosti mnoho hostů, kteří byli uvedeni do parádní světnice a byli zde svátečně pohoštěni. Na pouť se zvalo hodně příbuzenstva a na posvícení zase známí z města "as da Stoot", tedy z města Chebu.

Hosté se scházeli během dopoledne a hospodyně je pohostila bábovkou a koláči. Ke kávě se o pouti i o posvícení podávaly také kávové koláče zvané "Schmiakouchen /Kaaskouchen/", ploché koláče potřené z vrchu vrstvou sladkého rozetřeného tvarohu a pokladené hroznovým vínem. Tyhle koláče byly oblíbené zvláště dětmi. Když se před polednem vrátil hospodář s dalšími členy usedlosti ze mše a z kázání, zasedlo se bez nějakého zvláštního zasedacího pořádku

67 BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909. s. 28.

68 Příloha č. 20.

k dlouhému prostřenému stolu. Hosté usedali podle toho, jak se více méně znali nebo si měli co říct, pouze dětem byl vyhrazen dolní konec stolu. Podávala se rýžová polévka, hovězí maso s křenem, telecí nebo vepřová pečeně s knedlíkem a okurkovým salátem. O pouti to byla dále pečená kuřata, také s okurkovým salátem, pečená kachna nebo pečené vuřty se zelím, kdežto o posvícení byla posledním chodem pečená tučná husa.

Po jídle děti odcházely, aby si někde pohrály nebo se houpaly ve stodole na houpačce. Dospělí poseděli v přátelském rozhovoru u stolu až do svačiny.

Po odpolední kávě odcházeli muži s hospodářem prohlédnout si dobytek, nářadí, hospodářství a jiné pozoruhodnosti, potom zašli na krátké posezení do hospody. Hospodyně mezitím ukazovala ženským návštěvnicím vyrobené a vybílené plátno, ložní povlečení, zásoby peří nebo výbavu chystanou pro dceru. Když se k večeru hosté loučili, nezapomněla pozorná hospodyně podat odcházejícím výslužku.⁶⁹ Nebylo totiž zvykem, aby hosté zůstávali přes noc a to obzvlášť o posvícení. Výjimku tvořila svobodná děvčata, která šla s dcerou domu na večerní posvícenskou zábavu.

„V dřívějších dobách byl v každé větší vesnici posvícenským zvykem takzvaný „Ploozgäih“ - vyjít na ulici. V pondělí odpoledne po posvícenské neděli odcházeli chlapi a děvčata v párech z tanečního parketu a v doprovodu tříčlenného orchestru⁷⁰ prošli vesnicí na blízkou louku, kde tančili kolem jedličky nebo smrčku, ozdobeného pestrobarevnými pentličkami. Dívky při tom zdobily klobouky chlapců květinami a pentličkami, chlapi zase obdarovávali své partnerky různými pamlsky, pepřenými oříšky a perníčky.“^{71, 72}

Obdobnou taneční zábavu mívaly v pondělí odpoledne po posvícení i školní děti. Protože se ale posvícení slavilo obvykle v době školních prázdnin,⁷³ konala se taková slavnost pro školní děti v některém soukromém domě, odkud potom malí

69 Kus bábovky nebo koláče, vázané v bílém plátně.

70 Chebské lidová muzika - housle, klarinet, háčková harfa nebo housle, klarinet, dudy.

71 BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909. s. 30.

72 Příloha č.21.

73 Tehdy situovaných později, než ty dnešní – srpen až polovina října.

tanečníci rovněž vycházeli na ulici a došli až na louku, kde v tanci pokračovali.

Děvčata při tom zdobila klobouky chlapců červenými šátky nebo kapesníky.

“Goassaunasinga /Goassaunablaousn/“, zpívání a troubení na ulici se konalo v úterý odpoledne po posvícenské neděli. Chlapci chodili s muzikou po vesnici dům od domu a byli za to od děvčat pohoštěni.

3. 1. 6 Obyčeje v hospodářství

„Konec žní vždy vrcholil velikou slavností. Při uvazování posledních stébel se lidé modlili a nechávali je stát na polích, obložené květinami a trávou. Takto upravená stébla jsou útočištěm pro hříšné duše. Po odseknutí nad dušemi získává moc čert. “D’mama“ – matka – věnec, který byl spleten z posledních klasů, ale také se tak říkalo tomu, kdo rušil při nakládání posledního snopu. Na poslední stébla se navlíkal věneček a k tomu se přidalo pár kamenů a kousek chleba pro “Holzfrau“ – dřevěnou paní. Poslednímu ženci se říkalo “Boas“ a ten za jejich práci zodpovídal“⁷⁴

Ten den, kdy bylo sklizeno poslední obilí, předalo poselstvo ženců hospodáři nebo hospodyně věnec ze stébel obilí a polních květin s barevnými stuhami. Poslední žebříňák byl zdoben barevnými, pestrými stuhami a věncem.⁷⁵ Při oslavě konce žní bylo podáváno tučné mléko s nalámanou žemlí. Doprostřed stolu se postavila největší mísa, jakou hospodyně měla, naplněná až po okraj tímto jídlem, z které jedli všichni společně. Na oslavě byl dále nabízen sýr, chléb, pivo a buchty.

Mléko s žemlí se podávalo i večer na všechny svaté a to po modlitbě za zesnulé, při níž každý účastník večere zapálil alespoň svíčku. Dále se tímto jídlem hostili v létě známí a přátelé, zvláště mladí lidé, kteří přicházeli z daleka, ale zdrželi se v domě pouze chvíli.

Když se v chlévě narodilo tele, upekli se z prvního podojeného tučného mléka koláč z pšeničné mouky a vajec. Koláč se nazýval “Köihplooz, /Oiaplooz/“, kravská nebo vaječné placka. Protože se těsto, vysoké asi dva centimetry, rozprostřelo po celém plechu nebo pánvi. Polní práce ukončoval takzvaný “Krautplätzen“ - dávat zelné hlávky na hromadu. Pokud to počasí dovolilo, konala se tato práce obyčejně

74 LEHMANN, Emil. *Sudetendeutsche Volkskunde*. 1926.

75 Příloha č. 22.

před dušičkami, tedy v době, kdy sice ještě svítí a trochu hřeje slunce, ale už se také hlásí zima sněhovými přeháňkami. Zelné hlávky se odřezávaly zelným nožem zvaným "Krautmesser" a skládaly se na velkou hromadu. Zde pomáhaly i děti.

Se začátkem podzimu se začínalo i s mlácením obilí. Tato práce se denně zahájila brzo ráno ještě při světle luceren a pracovalo se pilně tak, aby se výmlat dokončil ještě před Vánoce. Po ukončení této namáhavé podzimní práce dostávali mlatici sváteční oběd a sice maso, knedlíky a kysané zelí. „Dnes, v době, kdy tuto práci zastanou mlátičky, které se jenom obsluhují, se od pohoštění upustilo.“⁷⁶

3. 1. 7 Zimní obyčej a pověry

Dlouhé tmavé a bouřlivé podzimní a zimní noci byly časem nejbohatším na lidové zvyky a obyčej, jejichž nerozlučnými průvodci byly i pověry. V takových nocích provozovali hrátky ohniví muži a bludičky, které se svými strašidelnými skoky odvážily přijít až na kraj vesnice. Odtud se potom přes zasněženou plochu neslo volání "Hermann", nazývaného tak podle jeho křiku "Höi, höi", což bylo v podstatě úzkostné volání někoho, kdo zabloudil. Jindy se takový mužiček připojil k opozdilemu poutníkovi a křičel mu do ucha svá obvinění toho, že kdysi v životě posunul mezník, nyní je prokletý a musí v temných nocích bez oddechu obcházet kolem mezníku.

Jiná pověra říká, že silný nápor bouře ohlašuje, že se někde někdo oběsil.

Předvečer svátku svatého Mikuláše,⁷⁷ očekávaly děti s radostí i obavami, co přijde. V ten večer vstoupil do předsíně domu zuřivý chlupatý čert "Zemba" oblečený do obráceného ovčího kožichu se zarostlým obličejem, s koňským kopytem místo nohy, řinčícím řetězem a nabroušenou kosou a vybízel děti k modlitbě. Teprve potom podával pootevřenými dveřmi své dárky jako ořechy, jablka, křížaly a sušené švestky.

76 BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909. s. 31.

77 5. prosince.

Večer před svátkem svatého Ondřeje⁷⁸ nebo svatého Tomáše⁷⁹ měli mladí lidé lít olovo nebo házet střevícem, aby se dozvěděli něco nového o své budoucnosti. Z tvarů roztaveného olova, nalitého do vody, se snažili o výklad svého osudu, i když různé tvary olova lze vykládat všelijak. Házení střevícem vyžaduje značnou obratnost. Házející se postaví obličejem k čelní stěně světnice, uchopí střevíc do zubů a vyhodí ho přes hlavu směrem ke dveřím. Pokud špička střevíce padne směrem ke dveřím, házející půjde do roka z domu. Pokud je špička obrácená směrem do světnice, musí ještě rok počkat.

Po štědrovečerní večeři, která se skládala z rybí polévky, ryby na černo s knedlíčky z bílé pšeničné mouky, z vařených křížal a švestek, z jablek a ořechů, se všechny zbytky smetly a nejmladší z čeledě je po částech zakopával na zahradě k ovocným stromům, aby měly v příštím roce velkou úrodu. Ten, kdo zbytky zakopává musí dávat pozor. Odkud v té chvíli vyšel pes, z té strany přijde pro jeho dceru na vdávání do domu ženich. Během půlnoční mše mezi sebou rozmlouvají zvířata v chlévě a vypráví si, co se stane v příštím roce v domě jejich pána. Nicméně, hospodář nemá naslouchat, protože mu to bude spíš ke škodě než kužitku. Kdo se o půlnoci Štědrého dne naklonil nad otevřeným hrncem s vroucí vodou a naslouchal, rovněž se dozvěděl, co mu přinese příští rok.

3. 2 Významné životní události

3. 2. 1 Lidové obyčeje při křtu

„Tyto obyčeje byly všeobecně užívány ještě před čtyřiceti lety. Dnes se jich už většina nedodržuje.“⁸⁰

Když se rodina rozrostla o nové dítě, konaly se okamžitě přípravy k jeho křtu, který se obyčejně konal hned druhý den po narození, protože by si jeho rodiče dělali výčitky, kdyby dítě zemřelo bez křtu. Na místním podání záleželo, jestli starší sourozenci věřili, že nové dítě bylo vytaženo ze studny, z rybníka nebo se narodilo

78 30. listopadu.

79 21. prosince.

80 BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909. s. 1.

v sousedově peci. Pověra, že dítě donesl čáp se na Chebsku skoro nevyskytovala. Křestní kmotr nebo kmotra se vybírali z nejbližšího příbuzenstva a byl to obyčejně bratr nebo švagr šťastného otce. Tento kmotr mohl být kmotrem i několika dětí v rodině. Rodiče jej nazývali "Herr Gavetter". Kmotřenec nebo kmotřenka dostávali jméno po svém kmotrově, i když se matce příliš nelíbilo. Kdyby se tak neučinilo, byla to těžká urážka kmotra či kmotry. Pouze v případě, že prvorozený syn dostal jméno po otci, kmotr dítěte nic nenamítal, protože věděl, že druhorozený, kterému bude opět kmotrem, dostane jeho jméno.

Stávalo se i to, že jméno kmotra nebo kmotry, kteří tuto funkci v rodině vykonávali vícekrát, se objevilo i u několika sourozenců. Tak se v některé rodině vyskytl dvakrát Michal nebo Marie – Anna.⁸¹ Někteří rodiče se řídili zvykem, dát novorozenému dítěti jméno světce, jehož svátek připadl na den narození dítěte. V tom případě následovalo jako druhé křestní jméno kmotra nebo kmotry. Na Chebsku bylo velmi oblíbené jméno Wenzl, ale v době, kdy byl v českých zemích stanoven svátek svatého Václava, se od původního jména Wenzl upustilo.

Požádat zvoleného kmotra o vykonání funkce, která mu byla vždy ctí - takzvané "Gevatterbitten", bylo úkolem porodní báby, která tento úkol plnila ráda, protože se jí od kmotra dostalo peněžité odměny. Odmítnutí kmotrovství, třeba i dítěti z nejnižší vrstvy, bylo na Chebsku naprosto neznámé. Věřilo se, že si kmotr s každým kmotrovstvím staví jeden schůdek do nebe. V Krušnohoří bylo zvykem zvat ke kmotrovství více kmotrů, někdy až sedmnáct, takže průvod do kostela ke křtu dítěte se občas podobal průvodu svatebnímu. Ovšem tento počet kmotrů byl ze zistného důvodu. Každý z kmotrů totiž svému kmotřenci něco daroval, takže se pohoštění přece jen nedělo zcela na účet rodiny, ale mnohdy z přebytku něco zbylo pro potřebu matky. Tento zvyk se udržoval převážně v chudších rodinách.

K přijetí svátosti křtu se dítě vykoupalo a obléklo do čistého prádla a oblečení, kterého se používalo pouze k této příležitosti a neřídka sloužilo jako křestní oblečení i několika generacím. Košilka, kabátek, náprsenka, čepeček, bílá peřinka i polštářek byly pošity krajkami, které pečlivá matka háčkovala, paličkovala ve volných

81 Jednomu se říkalo Michl a druhému Micherl a v dospělosti malý a velký Michl. Dívkám se říkalo půlkou jména –jedna byla Marie a druhá Anna.

svátečních chvílích, růžový nebo bledě modrý povijan zdobila výšivka.

Po přátelském přivítání kmotra v rodině dítěte se šlo ihned do kostela. Pokud byl kmotr svobodný, doprovázela ho obyčejně jeho sestra, pokud byl už ženatý, šel v doprovodu své ženy. Když byl kmotr movitý, přivítala křestní průvod před kostelem kapela, pokud byl opravdu bohatý, platíval za přivítání pětizlatkou.

V mnoha chebských vesnicích bylo zvykem, když porodní bába vycházela ze světnice s dítětem v náručí ke křtu, říkala průpovídku: „*Pohana odnášíme, křest'ana přineseme*“. Po návratu říkala: „*Pohana jsme odnesli, křest'ana přinesli*“.

Ke křtu se na Chebsku jezdilo jen tehdy, když měl kmotr nebo otec dítěte povoz s koněm.

Při křtu dávali kmotr či kmotra svému kmotřenci dárek, “vázané”, které zastrčil do polštářku. Byl to takzvaný “Patentbrief”- kmotrovský dopis a peněžitý dar, skládající se ze tří mincí. Buď ze tří mincí stejné hodnoty, nebo jedné zlaté, druhé stříbrné a třetí měděné. Dobře situovaný kmotr obdarovával svého kmotřence dvakrát do roka⁸² až do skončení školní docházky.⁸³ Pokud byli bratři nebo švagři navzájem kmotry svých dětí, stávalo se, že se oboustranně dohodli, od těchto dárků upustit, což se ovšem dělo bez vědomí jejich kmotřenců, kteří by asi protestovali.⁸⁴

Po návratu z kostela se kmotr uvedl do parádní světnice, kde se na pěkně prostřeném stole podávalo pohoštění. Pokud se rodina chtěla vyhnout velkému výdaji, podávala se obyčejně výborná káva, vonící po celém domě, koláč, pečený jen k této příležitosti a pivo. Ale když si to rodina mohla dovolit, nechyběla na stole pečeně s knedlíky se zelím a švestkami. Pohoštění se účastnila porodní bába, rodina kmotra, otec dítěte a starší sourozenci novorozence. Oblečení k této příležitosti bylo sváteční.⁸⁵ Čeled' šla sice ten den do práce, ale k večeři dostávala něco z křestního pohoštění i ona. Po jídle děti odcházely od stolu s nějakou sladkostí a hrnečkem kávy a dospělí ještě chvíli hovořili o společných zájmech a hospodaření. Kuchyň ten den obstarala buď příbuzná rodičky, nebo sousedka, která věděla, že jí bude při křtu jejího

82 O Velikonocích a na všechny svaté.

83 Děti školní docházku končily ve dvanácti letech.

84 Příloha č. 23.

85 Příloha č. 24.

dítěte oplaceno stejnou měrou.

Matka dítěte dostávala v prvních dnech po porodu od sousedek silnou slepičí polévku a tolik jídla, že zbývalo i na starší děti, které se tou dobu stále točily kolem kolébky. Rodička neopustila dům dřív než po čtyřech týdnech, kdy odcházela s dítětem v náručí na úvod. Hned nato šla poděkovat sousedkám, které se o ni po porodu staraly. Brala s sebou i své novorozené dítě, které bylo patřičně obdivováno. Pokud dítě vypadalo zdravě, sousedky říkaly: „*Gott behü's, dass man's nicht verschreitet*“, „*Dej Bůh, aby se to nezakřiklo*“. Když se matka po porodu zase vrátila ke svým povinnostem, podílela se na péči o novorozence se svou nejstarší dcerou a babičkou. Nejčastěji používaná ukolébavka, zpívaná v nepřítomnosti matky:

„Schlauf, Kinnal/Moidal/, schlauf!

Im Garten sitzt a Schauf,

Haut vöia weissa Boina /Boinala/.

Schlauf, Kinnal, schlauf!

*Im Garten sitzt a Schauf.*⁸⁶

3. 2. 2 Svatební obyčeje

Místem, kde se nejlépe navazovaly známosti, byl taneční parket. Pokud měl chlapec o dívku zájem, nevynechal žádnou příležitost, aby se k ní mohl přiblížit, a to bylo nejsnazší “u muziky”.⁸⁷Tady dával chlapec najevo svůj zájem o děvče tak, že jí co nejčastěji vyzýval k tanci, což okolí správně a rychle pochopilo. Započatá známost pak pokračovala v neděli, kdy se oba mladí vraceli společně z kostela. Podstatnější sblížení obou mladých šlo předpokládat za nočních návštěv chlapce v pokoji dívky, kterým byly vyhrazeny neděle nebo předvečery svátků. Pokud měl mládenec dívkou počestné úmysly a pokud se mohl vyrovnat i majetkem své vyvolené, nebránili její rodiče nočnímu přístupu, nikoli však o adventu nebo půstu. Aby nebyl chlapec při těchto nočních návštěvách doma viděn nebo prozrazen, odcházel za soumraku z rodného domu vrátky vedoucími do zahrady a do polí, a pak

86 Překlad není k dispozici. BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909. s. 5.

87 Příloha č. 25.

jej čekala dlouhá, i několikahodinová, cesta.

Pokud ovšem chlapec navštěvoval dívku bez svolení jejích rodičů, byly to návštěvy spojené s krkolomným a sportovním výkonem, protože musel k danému oknu vyšplhat po tyči, kterou si nesl s sebou nebo vylézt zvenčí po přístavku, ve kterém je umístěna pec. Musel také počítat s tím, že bude-li přistižen, dostane výprask, o jehož původu zarytě mlčel, i když jeho následky byly patrné ještě řadu dní.

„Dříve bývalo zvykem, udělat z takové noční návštěvy u dívky hotové pozdvižení. Když se chlapec tajně vplížil v noci k dívce, byl ostatními chlapci přepaden, vyvečen z postele a doveden do světnice, kde se musel vykoupat - hostit pitím celou společnost až do rána. Pokud tak neučinil, přilepila rozjařená společnost jemu i dívce, která se musela také zúčastnit, na obličej od ucha k uchu velký knír z mouky, vody a sazí a oba museli tuto kaši také ochutnat. Takový trest se prosazoval jen tehdy, když měla dívka několik nápadníků, ale pro noční návštěvy si vybrala jen jednoho.“⁸⁸

Když se chlapec a dívka dohodli, že se vezmou, bylo nutné získat souhlas obou rodičů. Pokud otec jednoho z nich nesouhlasil, přejímala zprostředkující roli matka jednoho nebo druhého snoubence. Jakmile tedy souhlasili se sňatkem oba rodiče, přistoupilo se k nejdůležitější záležitosti, podmiňující manželství obou mladých lidí k takzvanému "Leihkauf" - litkupu. „V minulých desetiletích předcházelo litkupu ještě k takzvanému "Anredung" - námluvy, kdy přicházel ženich v neděli odpoledne do domu rodičů své snoubenky a ptal se, jestli mu dají svoji dceru za ženu. Pokud rodiče souhlasili, říkalo se tomu "Zusagung" a mohlo se přikročit k litkupu. Tento litkup, není na Chebsku dosud zapomenutý obyčej a není to nic jiného než svatební smlouva.“⁸⁹

Při litkupu se pevně stanovilo věno nevěsty, její výbava, majetek ženicha, dědické nároky v případě úmrtí jednoho z manželů nebo při bezdětnosti. Litkup, někde nazývaný "Besprechung" - pojednání, se uzavíral některý večer v domě nevěstiných rodičů. Přítomen byl ženich, oba otcové, jejich švagři, kmotrové obou

88 GRÜNER Sebastian. *Über die ältesten Sitten und Gebräuche der Egerländer*. 1825. Prag: J.G. Calve, 1901.

89 BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909. s. 7.

snoubenců, blízcí příbuzní a někteří důvěryhodní sousedé. Nevěsta dbala na to, aby vstupujícího ženicha zahlédla dříve, než on ji, protože věřila, že kdyby tomu bylo naopak, zemřela by v manželství dříve nebo by byla od muže bita. Pak se schovala buď za kamny v kuchyni nebo ve své komůrce. Ženich, který vstupoval do domu své nevěsty současně se svým doprovodem, byl sice jednání přítomen, ale nezasahoval do něj. Jeho pověřený mluvčí se nejprve ptal rodičů nevěsty, jestli přicházejí vhod nebo jestli by mohli i přenocovat, kladl otázky, které byly vzhledem k předcházejícím nočním návštěvám chlapce u dívky přijímány s úsměvem.

Společnost usedla v parádní světnici u dvou oddělených stolů, jedna skupina jednala za nevěstu, druhá za ženicha. Vlastnímu tématu se delší dobu vyhýbalo, hovořilo se o počasí, o polní práci, o stavu dobytka a hospodářství, až se konečně ženichův mluvčí dostal k věci a zeptal se otce nevěsty přímo: „*Jaké věno jí dáte?*“ Často se obě strany sjednotily v této choulostivé záležitosti teprve po dlouhé a vášnivé debatě, jindy bylo třeba, aby soused, kmotr nevěsty nebo její bratranec mluvili uznale o otci nevěsty a chválili ho, aby dosáhli větší štědrosti. Stejně důkladně se projednávaly i další body smlouvy, při čemž se kouřily dýmky, takže se vyjednávání vleкло. Ně kterým svědkům se jednání prokládané častými kuřáckými přestávkami zdálo už tak dlouhé, že usnuli a jejich chrápání znovu přerušilo projednávání. Teprve, když se spáček v nastalém tichu probudil, pokračovalo se v debatě. Když se blížila půlnoc, dostalo jednání rychlejší spád. Neboť se o slovo hlásila únava a prázdný žaludek. Během litkupu se nesmělo podávat žádné jídlo.

Jakmile jednání skončilo, sehrála se přítomným malá komická scénka, ve které hrála hlavní roli žena, která se nazývala “stará nevěsta“, a říkalo se o ní, že vynáší z nastávající manželské domácnosti všechno neštěstí.⁹⁰ Po této scénce přišli ze svého

90 Dřív než do světnice vstoupila nevěsta, vstoupila služka nebo žena z čeledě, podivně oblečená a sdělovala hostům, že měla s ženichem důvěrné plotky, které, jak je patrné, nezůstaly bez následků. Žena byla vycpaná polštářem, aby vypadala jako těhotná. To ženich popíral. Aby dodala svému tvrzení věrohodnosti, vypráví žena smyšlená příběh svého milostného poměru, udává čas i místo jejich schůzek a předvádí dárky, které jí ženich dal. Provázek na kterém jsou navlečeny brambory, křížek ze dvou dřívíků a v papíru zabalená cihla, jako modlitební knížka. Aby se jí ženich zbavil, dal jí malý peněžitý obnos.

úkrytu nevěsta a její další sourozenci, kteří čekali ve vedlejší světnici nebo v kuchyni jak na příznivý výsledek jednání, tak na pohoštění.

Oba stoly se srazily dohromady, prostřely se ubrusy a přineslo se množství jídla. Kuhašení žízně po namáhavé akci bylo k dispozici několik věděr⁹¹ piva. Svatební pár zaujal místo v čele stolu, účastníci a příbuzní seděli libovolně podle chuti nebo známosti. Po bohatém jídle začal tanec, kterého se účastnily všechny ženy, přítomné v domě. Pokud nebyla taneční kapela jako "u muziky", spokojila se společnost jenom s jedním ze tří muzikantů. Zábava končila obyčejně až se svítáním. „Za časů našich dědečků nynějších hospodářů se takový litkup slavil i několik dní a pokračoval při jeho podepisování. Někdy se ovšem také stalo, že se litkup nevydařil a místo očekávané dohody končil hádkou nebo rvačkou. Potom se přirozeně nepodávalo žádné pohoštění, ale protože si žádný z přítomných nechtěl nechat jídlo ujít, nechybělo ujištění, že k dohodě dojde. Když byl litkup uzavřen, konaly se neprodleně svatební přípravy. Ty spočívaly především na bedrech nevěstiny matky, kterou ovšem dceřina svatba příliš nezaskočila, protože ji předpokládala celá léta a chystala do manželství výbavu.“⁹²

Objemné malované skříně a truhly naplnila bělostnými, vybílenými prostěradly, červeno – modře pruhovaným povlečením a peřinami, tvrdě naplněnými sedraným husím peřím. K došití výbavy a ženského ošacení se do domu pozvala švadlena, která spolu s nevěstou pilně pracovala několik týdnů. Sotva došily, vstoupil do domu krejčí, aby ušil sváteční oblečení k blížící se svatbě.

„Ve venkovském společenském životě je svatba bezpochyby nejvýznamnější a na lidové zvyky a tradice nejbohatší slavnost. I když i tady čas a pokrok odsouvá to, co je podle jeho představ zastaralé nebo dokonce staré. Ještě dnes je chebská venkovská svatba stále ještě originální, ale přece jen byla za časů našich předků mnohem pestřejší. Pro vesnické obyvatele je i v dnešní době, kdy se stále více uplatňují městské zvyky, svatba slavnostním dnem, kdy práce napůl odpočívá a kdy se klade téměř dojemný důraz na rodinné společenství“.⁹³

91 České vědro piva = 56, 6 litrů.

92 BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909. s. 9.

93 BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909. s. 9.

Školáci a děti chalupníků chystaly provazy, kterými zatáhly vozy a kočáry, které vezly nevěstu, ženicha a družičky z kostela. Čeled' a muži z hospodářství znalecky zdobili koně a leštili postroje, ženská část vesnice bez milosti kritizovala nebo chválila a mluvila o vystrojených dívkách a ženách.

Velkou roli v předsvatebních přípravách i během svatebního dne hrál takzvaný "prokurátor" - řečník. Jeho první úlohou bylo seznání všech svatebních hostů, příbuzných, kmotrů, i známých obou snoubenců. Pokud se chtěl řečník zalíbit, musel mít také značnou dávku vtipu a humoru.

Dva dny před svatbou, která se konala vždy v úterý, poslala nevěsta ženichovi jemně vyšívanou košili, kterou si ženich oblékl ve svatební den.

V den svatby přišel ženich se svým příbuzenstvem mezi devátou a desátou hodinou ranní do domu rodičů své nevěsty. Ve světnici se shromáždili účastníci svatby, otec nevěsty pronesl krátkou řeč k plačící dceři, připomněl jí manželské povinnosti a požehnal jí.⁹⁴ Nevěsta se v přívalu slz loučila se svou rodinou a prosila všechny o odpuštění, pokud jim kdy ublížila. Když byl kostel v místě, šel svatební průvod do kostela i zpět pěšky. Vpředu kráčel ženich a muži, za nimi šla nevěsta s družbou, který ji vedl k oltáři, za nimi družičky, dívky a ženy a svatební hosté, všichni oblečení do svátečního kroje. Po oddavkách, kterým přihlíželo plno diváků, se vrací svatební průvod v témže pořádku domů ke svatební hostině.⁹⁵ Zvyk, že v čele svatebního průvodu hrála kapela, se dodržoval pouze v dřívějších dobách. Pokud byl kostel ve vedlejší vesnici, jel svatební průvod i s hosty k oddavkám v mnoha kočárech a povozech tam i zpět. Povozy, koně i postroje byly pečlivě nablýskané a kabát kočích, postroje koní i bič zdobily červené pentličky. Vůz s nevěstou a družbou, vůz ženicha i družiček zatahovali vesničtí chlapi provazem s červenou pentlí, nataženým přes cestu a bránili jim v další jízdě tak dlouho, dokud se mužové ze svatebního průvodu nevykoupili několika rozhozenými penězi. Ve svatební den ticho vesnice rušily četné rány z pistole, které doprovázely svatební průvod při cestě/jízdě do kostela a oznamovaly radostnou událost okolí. Když se svatební průvod objevil před kostelem, přivítala ho kapela kostelní hudby – pochodem, opakovaným i při

94 Příloha č. 26.

95 Příloha č. 27.

odchodu z kostela. Tuto pozornost ženich zaplatil obyčejně pětizlatkou. Svatební hostinu pořádali vždy rodiče toho snoubence, který po svatbě převzal hospodářství nebo usedlost. Když dědil majetek syn a jeho žena zde bude žít, konala se hostina v jeho domě. Pokud se ženich přiženil ke své ženě, konala se svatební hostina v domě jejích rodičů.

Pro pohoštění četných hostů se konala v kuchyni i ve sklepě rozsáhlá opatření. V komoře se vršily koláče na hromadách vysokých dvě až tři⁹⁶ stopy, poráželi se vepři i voli a zabilo se celé hejno hus. Ve sklepě byla celá líheň vajec a mnoho věder piva. Ať byl hostitel sebevíc šetrný, při chebské selské svatbě se lakota nepřipouštěla, od všeho nabízeného musí být víc než dostatek. Mlékem a máslem, které nebyla usedlost schopna dodat v tak velkém množství z vlastních zdrojů, přispívali příbuzní.

„Přestože na chebskou selskou svatbu byla pozvána celá armáda hostů, a i když se taková svatba slavila tři dny a pohoštění muselo být bohaté, neznamenal to tak velké výdaje v hotovosti. Snad jen za koloniální zboží a pivo. Vše ostatní bylo domácí.“⁹⁷ Se započatím svatební hostiny začínala i další úloha prokuratora jako řečníka a vtipálka. Přál hostům dobrou chuť a chválil jídla, zdobící svatební tabuli. Bavil hosty vtipy a bláznivými historkami i během jídla a stupňující se náladu po znamenitém pohoštění dovršil dialogem s kachlovými kamny.

Po skončení jídla, kolovala kolem stolu ošatka se slámou a talíř uhlí, které měly hostům připomínat práci kuchařek a služek. Hosté byli tedy nepřímou vyzývání k malému spropitnému, které nikdo neodmítl. A tak se do kuchyně vracela pozoruhodná hromádka zlatáků.

Pokud se konala svatba v domě ženichových rodičů, rozšířila se v průběhu odpoledne mezi hosty zpráva, že přijíždí povoz s výbavou mladé manželky „Kammerwagen /Plunderwagen/“. To už kluci vybíhali na příjezdovou cestu a zatahovali vůz provazem s červenou pentlí, který použili dopoledne, aby tak dosáhli nějakého drobného výkupného. Tento vůz s výbavou byl žebříňák, vysoko naložený

96 1 stopa = 30, 48 centimetrů.

97 J. Bachmann: „Několika hodinové pohoštění svatebních hostů, jako vidíme dnes – i když zatím jen zřídka – i na Chebsku bylo podstatně dražší než někdejší idylická svatba, o které si účastníci ještě dlouho vyprávěli, a která byla pro mladý pár více méně vzpomínkou na celý život.“

vším, co novomanželka přinášela do nového domova. Vedle drobného zařízení domácnosti na něm byly skříně a truhly, pestře pomalované květinovými vzory. Byly tam i leštěné skříně a skříňky, na kterých se vršil vysoký ranec peřin. Vpředu na voze stál nový kolovrat, symbol domácí ženské píce, přehozený sukní. V rozích vozu seděly čtyři tety, mladé ženy, které rozhazovaly koláče mezi shromážděnou vesnickou mládež.⁹⁸ Za vozem šla kráva a tele, nejkrásnější kusy z chléva otce nevěsty, který dbal na to, aby ho sousedi nepomluvili. Po straně vozu jel na vysloužilé herce řečník a k pobavení přihlížejících předstíral, že každou chvíli spadne. Když vůz s výbavou dojel k vratům usedlosti, která od toho okamžiku měla novou hospodyní, zdálo se, že vůz nemůže vjet, ani když se mu podložila kola. Teprve, když se kočímu podal cínový korbek piva, žebříňák projel pod kůlnu. Tady vůz převzali dva ženichovi příbuzní a začalo se vykládat.

Jako první se vykládal košík s křehkými předměty, ten převzal novomanžel. Potom mužská část svatebních hostů vůz rychle vykládala a umístila nábytek na patřičné místo. A tady už vypomáhala ženská část, která hlasitě obdivovala výbavu i svatební dary. Při skládání dohlízejí i družičky, hlavně na to, aby se nic z obsahu vozu neztratilo, protože to patřilo k zábavě svatebních hostů z vozu cokoli schovat. Když byl celý vůz vyklizen a výbava přenesena do domu, vynesly se ze světnice stoly a začal tanec, bez něhož by chebská svatba byla nemyslitelná. První kolo, čestný tanec, zahájila nevěsta s družbou, který ji vedl do kostela, pak se postupně přidávali mladí i staří a taneční veselí skončilo až po půlnoci. Pokud trvala hostina tři dny, dbalo se na to, aby hosté mohli přenocovat u sousedů.

Když svatební veselí končilo, litovali všichni loučící se hosté, kteří se jistě nenudili, že krásná slavnost je u konce. Svatební cesta novomanželů se nekonala. Bezprostředně po svatebním veselí, na které jim zůstala krásná vzpomínka, se ocitli v tvrdé realitě. Převzatý majetek museli nejenom udržet, ale i zvětšit.

3. 2. 3 Pohřební zvyky

Když se ozval vesnický zvon v neobvyklou hodinu, věděl každý usedlík zcela

98 Příloha č. 28.

jistě, kdo právě dožil. „Jak a kdo umřel se pozná podle prvních intervalů délky mezi jednotlivými úderý srdce zvonu. Každý, kdo může, odloží v tu chvíli práci a spěchá do domu smutku, aby svou účastí zmírnil bolest pozůstalých. Při tom se nad zesnulým pomodlí pět „otčenášů“ a odříká apoštolské vyznání víry za spásu jeho duše. Ti, kteří zaslechnou umíráček na poli, zastaví se i v nejpilnější práci a s odkrytou hlavou věnují zesnulému vzpomínku.“⁹⁹

Pokud úmrtí předcházela dlouhá nemoc, pak se dal umírající zaopatřit svátostí umírajících a sepsal testament, bez něhož by mohlo mezi rodinou dojít k neshodám.

Každá činnost v domě smutku byla podřízena přípravě pohřbu. Dělo se tak v tichu, aby se zesnulý nerušil v klidném spánku. Okamžitě se vyrozuměla umývačka, která mrtvého umyla a oblékla, přišel truhlář a vzal míry na rakev, švadlena a krejčí urychleně ušili smuteční oděvy a některý člen rodiny nebo soused vyjednával s farářem a učitelem průběh a podrobnosti pohřbu.

Zesnulý byl oblečen do nejlepšího obleku a položen na prkno pro zesulé „Leichenbrett“, opatřeného vyřezávanými křížky. Prkno leželo na volně stojících lavicích. U hlavy zesulého stál stolek se dvěma hořícími svícemi, mezi nimiž byl kříž a vedle nich nádobka se svčenu vodou. V rukách složených na prsou držel křížek nebo růženec. Byl přikrytý bílým plátnem, které každý návštěvník odhrnul a pokřížoval zesulého svčenu vodou. Prostěradlo, na kterém nebožtík zemřel, dostávala umývačka, stejně jako jeho šaty, pokud zemřel náhle. Úmrtní lože se rozebralo a vyneslo i s peřinami na půdu, kde leželo čtyři týdny. Pokud to bylo možné prázdné místo zůstalo i ve světnici, kde stálo úmrtní lože.

Dále vyjednávala rodina s příbuznými nebo sousedy, kdo ponese rakev a kdo ji poveze. Vyrozumět vybrané osoby, bylo věcí umývačky, zvané v tomto okamžiku „Leichenbitterin“. Pokud byl zesnulý ještě svobodný, vybírali se nosiči rovněž mezi svobodnými a pokud byl zesnulý ženatý, jeho rakev nesli ženatí muži. Chlapci měli během pohřbu bílý smuteční flór. Podle vzdálenosti domu od hřbitova bylo nosičů šest nebo dvanáct.

Sezvání účastníků pohřbu bylo rovněž věcí umývačky, která k tomu vždy

99 BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909. s. 13.

potřebovala pomocníky. K pohřbu se zvali jak všichni příbuzní, tak i všichni obyvatelé okolních vesnic. Pozvání se vyřizovalo jednoduchou větou: „*An schöin Gruss vom ... Söllt's Morgen mit af d'Leich gäih/n/*“, „*Pěkný pozdrav od ... Zíttra máte jít doprovodit mrtvého*“¹⁰⁰

Během nocí mezi úmrtím a pohřbem, drželi dva nebo tři sousedé, kteří se domluvili, u mrtvého noční stráž. V některých chebských vesnicích se večer sešli u zesnulého všichni muži z obce a mnozí z nich pak vytrvali na stráži až do rána. V předvečer pohřbu přišel předříkávač, který v přítomnosti rodiny, sousedů a zemřelého odříkával příslušné modlitby.

V den pohřbu se čistě zamezl dvůr a vydrhly se všechny prostoty v domě, kam vstupovali účastníci. Vydrhl se i chodníček zvaný „Trempe“.

Zesnulý se kladl do rakve obvykle až ráno v den pohřbu. Do jeho rukou se vkládal růženec, křížek, svaté obrázky nebo modlitební kniha. Kolem hlavy a těla se rozložily svaté obrázky. Pod jazyk se mu vkládala mince, což je pozůstatek z pohanské doby. Když se všichni příbuzní a hosté shromáždili, dal umíráček pokyn, že přípravy byly skončeny a smuteční obřad může začít.

Vstupující účastníci pohřbu podávali buď hospodáři nebo vdově po zesnulém ruku a vyjadřovali svou účast slovy: „*Da/n/ trauricher Umsta/n/d/ is ma neat löib*“ - „*Tvůj smutný stav mi není milý*“. Pozůstalý odpověděl: „*Mia is e/r/ a neat löib, aba Gott haut's sua gfalln*“ - „*Ani mně to není milé, ale Bohu se tak zalíbilo*“.¹⁰¹

Když smuteční hosté zaplnili předsíň i světnici, kde stála rakev, přistoupil k rakvi předříkávač, modlil se obvyklými modlitbami a jménem zesnulého se loučil s rodiči, manželkou či manželem, dětmi, sourozenci a příbuznými. Potom řekl předříkávač za mrtvého: „*Nosiči, přistupte a vyneste mně z tohoto domu, kde jsem bydlel. Ve jménu Boha otce, Boha syna a Boha Ducha svatého, Amen*“. Na to přišel truhlář a přibil víko rakve. Mezitím předjel před dům povoz, který odveze zesnulého na místo posledního odpočinku.

Když nosiči vynášeli rakev, zastavili se na prahu a udělali s ní tři kříže. Ve světnici zůstaly hořet svíce, i když už všichni odešli, musí dohořet do konce.

100, 101 BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909. s. 14.

Pokud zesnulý pocházel z bohaté rodiny, nebo z rodiny, která si to přála, hrála před domem hudba, kterou řídil učitel, a zpěváci, kteří zpívali smuteční písně. Jakmile průvod opouštěl dům, začal zvonit umíráček. V čele průvodu jel vůz s rakví, za ním šli nosiči, zpěváci, hudba a pozůstalí. Jako první pozůstalí šli muži a za nimi ženy. Pokud to počasí dovolilo, šli muži celou cestu až ke hřbitovu s odkrytou hlavou. Pohřební prkno, které se vezlo na voze s rakví, se odkládalo přes první příkop na cestě. Pozorovatel, kterého míjel průvod, sejmul pokrývku z hlavy a pomodlil se za zesnulého. Velký počet smutečních hostů svědčil o křesťanské lásce k bližnímu a o hlubokém náboženském přesvědčení. Když se smuteční průvod přiblížil k hranici farní obce, začaly vyzvánět zvony a zvonily, dokud průvod nedošel ke kostelu. U kostela byla rakev sejmuta z vozu a položena na máry.¹⁰²

Před kostelem sloužil kněz smuteční obřad a po jeho skončení se odcházelo na hřbitov. Šlo se ve stejném pořádku, jako dříve, akorát vpředu šel kněz s ministranty, kteří nesli kříž. Rakev na hřbitov nesli nosiči. Na hřbitově zazpívali zpěváci s doprovodem hudby smuteční písně a během nich spouštěli čtyři nosiči rakev do hrobu. S končícím proslovem kněz vhodil lopatkou do hrobu tři hrstky hlíny. To po něm zopakovali i někteří přítomní.

Ze hřbitova odcházeli pozůstalí a někteří účastníci pohřbu šli do kostela na obětování. Ti z pozůstalých, kteří chtěli dát zesnulému sloužit zádušní mši, odcházeli do zákristie, kde se s nimi sepsal jejich požadavek.

Pohřbu dítěte, starého několik dní, týdnů nebo měsíců, se účastnili pouze rodiče a kmotr dítěte. I tady se při odchodu z domu dělал nad prahem rakví třikrát kříž. Pokud byl hřbitov blízko domu, nesl rakev ke hrobu známý chlapec. K této smuteční příležitosti měl stejný bílý flór, jako chlapci, kteří nesli ke hrobu svobodného muže. Mimo flóru měl navíc kytičku rozmarýny. Pokud se jednalo o větší vzdálenost, rakev nesla dospělá dívka, přivázanou k nůši na zádech. Skutečný pohřeb zesnulého dítěte se konal teprve tehdy, když bylo ve školním věku.

Odpoledne po pohřbu se scházeli příbuzní, nosiči, kočí a nejbližší sousedé v domě smutku na "pivo za nebožtíka". Pohoštění se skládalo z pivní polévky a bílého chleba, pečeného jen k této příležitosti v domě některého ze sousedů. Během

102 Pohřební nosítka.

několikahodinového posezení, které končilo až pozdě večer, byl námětem k rozhovoru zesnulý. Místy bylo zvykem, že na pohoštění byly zvány i děti, zvláště, když před tím doprovodily na poslední cestě spolužáka.¹⁰³

Mezi vesnickým lidem bylo rozšířeno mnoho pověr vztahujících se ke smrti:

- Kokrhající slepice nebo vyjící pes upozorňovali na blízkost smrti v domě majitele.
- Při vynášení zesnulého z domu, házel některý člen rodiny za hlavu nádobku se svčenu vodou. Pokud se nádobka nerozbila, bude v domě do roka nové úmrtí.
- Když měla kůrka vánočky trhliny, lze v rodině očekávat úmrtí.
- Pokud během štědrovečerní večeře nebyla náhle vidět hlava některého stolovníka, ten jistě do roka zemře, stejně jako ten, kdo při nakrojení jablka rozřízne jádro.
- Když potká pohřební průvod jako prvního nějakého muže, příště ve vesnici zemře také muž. Potkají – li ženu, zemře ve vesnici jako první opět žena.

4. Výroční obyčeje na Karlovarsku

4.1 Nový rok

Do nového roku se mělo, podle staré tradice, vstupovat hudbou a tancem. Až na přelomu 19. a 20 století se Nový rok slavil vesměs doma. „Teprve po první světové válce se Silvestr a Nový rok začaly stále více slavit mimo domov, u přátel nebo v restauracích.“¹⁰⁴ V hospodě se o půlnoci zhaslo a hosté bubnovali na stoly. Po posledním úderu hodin se rozsvítilo a hosté hlasitě provolávali “Prosit Nový rok”. Pak následovalo připíjení a blahopřání. V některých částech Karlovarska bylo zvykem rozbít při novoročním blahopřání sklenici nebo porcelánovou mísu. Každý host si vzal střepy pro štěstí. Jinde vpouštěli do místnosti selátko, jinde přinášeli na rukou selátko

103 J. Bachmann: „Jednou jsem šel projevít soustrast hospodáři, kterému náhle zemřela žena. Hospodář na soustrast odpověděl: „Spí dobře. Náš dům není místem pro nemocné a to jak byt, tak strava. To si nemůže nemocný dlouho dovolit“. J. Bachmann, „Z těchto slov nemluví tvrdost ani bezcitnost, dokreslují pouze dané poměry.“

104 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 12.

s červenou mašlí a každý si ho pohladil. Častým zvykem v Karlových Varech bylo stoupání na židle z nichž se vesele " skákalo do Nového roku" O půlnoci vyzváněly všechny zvony a nebo se Nový rok vítal trubením ze zámecké věže. V 19. století se na Nový rok v Karlových Varech konala novoroční hudební dostaveníčka, při nichž chodil věžný se dvěma hudebníky po domech, kde zahráli a popřáli štěstí do celého nového roku.

Všeobecně bylo na Karlovarsku rozšířené novoroční zpívání. Na vsích chodily děti od domu k domu a písničkami přáli domácím šťastný Nový rok. Kluci chodili zpívat i do sousedních vesnic a tak někdy docházelo mezi konkurenčními skupinami k vážným pranicím, které údajně v několika nešťastných případech skončily i smrtí. Na Karlovarsku zpívali tuto píseň:

„Co přejeme panu domácímu do nového roku?

Vinšujem mu zlatý stůl, kde může zlatou rybu jísti,

*přejem hodně zlata, stříbra, v novém roce plno štěstí“.*¹⁰⁵

Nebo:

„Přejem této paní, stálé štěstí, zdraví,

stříbrem, zlatem nebe at' jí po celý rok září.

Panu hospodáři, at' se všecko daří,

*Stříbrem, zlatem nebe at' mu po celý rok září.“*¹⁰⁶

Na Nový rok chodili zpívat svým dívkám i mládenci, za což dostávali bohatou výslužku. S novoročním přáním chodil po domech také listonoš, popelář nebo kominík. Všude se Nový rok považoval za rozhodný den ve smyslu známé pověry "jak na Nový rok, tak po celý rok". Mělo se brzy vstávat, aby člověk nebyl po celý rok ospalý, něco nového si obléci. Nemělo se šít a zašívát, neboť si tím člověk šil rubáš.¹⁰⁷ Také se nemělo věšet prádlo, protože do rodiny přitahovalo nemoci. Bylo také důležité, koho člověk na Nový rok potkal, například starou ženu - ta věštila v nastávajícím roce neštěstí. Ráno se připíjelo na zdraví, v poledne na sílu a večer

105 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 13.

106 BALOUNOVÁ, Aleša a Miroslav BALOUN. *Lidové písně nejzápadnější části Čech*. Karlovy Vary, 1984, s. 35.

107 Prosté splývavé roucho pro zesnulé.

na krásu. Pro zbohatnutí se měla jíst rýže a pro štěstí vepřové maso.

4. 2 *Tři králové*

Den předem a také v den Tří králů se v kostele světila křída, sůl a voda proti očarování. Někde i česnek a cibule, aby do sebe přitahovaly nemoci. Na Tři krále se lidé měli vydatně najíst, nejlépe tří druhů masa a pít hodně piva, aby byli hezcí, silní a aby získali čerstvou krev. V předvečer o Třech králích se v domech a ve stájích vykuřovalo kadidlem. Na domovní dveře a dveře od světnice napsal hospodář posvěcenou křídou iniciály jmen tří králů (Kašpar, Melichar, Baltazar) a letopočet.¹⁰⁸ Nápis měl chránit dům před neštěstím a zlými duchy.

O Třech králích se také naposled rozsvítil stromek, poté byl "odstrojen". Nejvýraznějším projevem dne byly v 19. století tříkrálové obchůzky. Tři chlapci chodili v přestrojení za tři krále po domech a zpívali biblický příběh o třech králích. Kluci byli oblečeni do bílé košile, na hlavách měli papírové koruny nebo čepice na způsob biskupské mitry,¹⁰⁹ v ruce měli lucerny nebo malou betlémskou hvězdu na holi, zvonek a pytlíky na dary. Ten chlapec, který představoval Baltazara, měl začerněnou tvář sazemi. Za své pěvecké a herecké výkony byli chlapci všude odměněni drobnými penězi, pečivem a cukrovím. „Tří Králové obchůzky zanikly na Karlovarsku po první světové válce. Tehdy je provozovaly už jen děti z nejchudších rodin krušnohorských obcí. Obyčej byl proto považován za žebrotu a nebyl veřejností podporován.“¹¹⁰

4. 3. *Masopust a Popeleční středa*

Čas masopustu trval od Tří králů do Popeleční středy, která byla pohyblivým svátkem. V masopustních zábavách, oslavách, obyčejích a rozpustilostech byly skryté staré kultovní a pohanské obřadní zvyky, související s nadcházejícím zemědělským

108 20 C + M + B 14

109 Ceremoniální pokrývka hlavy užívaná převážně kněžími.

110 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčej na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 15.

rokem, s novou úrodou.¹¹¹

Masopust byl také časem moha svateb, nejvíce o masopustní sobotě. Hodně se jedlo a pilo, nejvíce však na Tučný čtvrtek. Bohatí sedláci zabíjeli prase a selky pekly různé druhy pečiva z bílé mouky. Nikde nesměly chybět koblihy. Bez nich by byl masopust nemyslitelný. Jedlo se vepřové maso a zabíjačkové pokrmy. Doporučovalo se sníst tolik vepřového až omastek stékal po bradě. Nejtýpějšími znaky masopustního veselí byly maškarní průvody a taneční zábavy. Masky a maskování měly původ v dávných magických praktikách. Obchůzky masek začínaly na Tučný čtvrtek. Zúčastňovali se všichni (mladí i staří). V průvodu chodili také muzikanti. Obchůzky končily taneční zábavou. V průvodu se objevovaly různé masky jako: Laufr,¹¹² bába s dědkem, bytost s oslí hlavou, četníci, žebráci, medvědář s medvědem, žid, smrtka, šašek, holič, cikán, bláznivá holka, kominík. Zajímavostí je že na Karlovarsku nebyla známa postava koně.

Maškarní průvody vrcholily na masopustní pondělí a úterý. Maškary chodily po domech a vybíraly peníze a někde i obilí. U každého stavení zahrála hudba dvě až tři písničky. Maškary byly odměňovány koblihami, vejci nebo uzeným masem. Obvykle vyzvaly hospodáře a hospodyně k tanci nebo jim vyvedly nějakou žertovnou zlomyslnost pro pobavení všech zúčastněných. Nejveseleji bylo o masopustním úterku. Masopustní průvody se v ten den odbyvaly téměř v každé vesnici. Někdy se masky satiricky představovali a hrály místní události z předchozího roku. Někde maškary rozhazovaly dětem preclíky a ty jim za to zpívaly písničku:

*„Hopsa hejsa, to mě kručí v břiše,
nemáte už více preclíků, aby bylo tiše?“¹¹³*

„Hroznětínský masopust byl v 19. století jedním z nejslavnějších na Karlovarsku. Lidé se k němu sjížděli z daleka. Zdejší průvody a reje masek trvaly

111 Sumersko – babylonský svátek, který měl zajistit plodnost polí. Římsko-katolické církvi se nepodařilo tento svátek vymýtiti či změnit, proto se od tohoto svátku distancovala a pouze odsoudila cizoložství, ke kterému v rámci oslav docházelo.

112 Laufr šel v čele průvodu, tlučením na dveře či vrata oznamoval příchod průvodu. Známa je také pověra, že žena, které se Laufr dotkne, do roka otěhotní.

113 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčej na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 16.

několik dnů, kdy měly dokonce místní a okolní školy volno. Proslulý hroznětínský masopust zanikl kolem roku 1900.“¹¹⁴

Průvody byly zakončeny tanečními zábavami v místních hostincích. Takové zábavy vrcholily od soboty a končily úterní půlnocí. „Těmto zábavám se říkalo babí hop a účastnili se jej lidé bez masky i s maskami, které byly jiné než v průvodu.“¹¹⁵ Ve městech se taneční zábavy konaly od 3. ledna do masopustního úterý. Nejhonosnějšími tanečními zábavami byly městské plesy střeleckých společností, kde se předváděla místní honorace. Mnohem veseleji ale bylo na venkovských bálech.

Na masopustní úterý, kromě průvodu a taneční zábavy, bylo třeba vykonat mnoho dalších úkonů, aby byla zajištěna hojnost v hospodářství v nadcházejícím období. Slepícím se sypalo zrní do kruhu, aby nezabloudily a nezanášely. Tento zvyk poukazuje na prastaré představy o kouzelné moci kruhu proti zlým duchům. Ženy nesměly šít, aby slepice dobře nesly. V tento den se nesmělo věšet prádlo na půdu, neboť prý vedlo k přemnožení blech. „Všechny tyto staré masopustní zvyklosti se dodržovaly zhruba do konce 19. století. Poté se už tolik nedodržovaly. Čas masopustu končil Popeleční středou, kterou začínalo období půstu s pěti postními nedělemi.“¹¹⁶

Popeleční středa byla na konci 19. století přísným postním dnem. V tento den si ženy nechávaly od kněze udělat na čelo křížek z popele ze spálených kočiček.¹¹⁷ Téměř na celém Karlovarsku se ve středu “pohřbíval Masopust, pohřbívala basa“ Symbolicky se tak ničil škodlivý duch zimy a smrti.¹¹⁸ Tento obyčej byl předzvěstí jarního vynášení Smrti. Masopust byl představován slaměným panákem kterému se říkalo “Bankert“, basa byla znázorněna vyřezanou maketou ze dřeva nebo papíru. Panák byl v průvodu dětí a mládeže vynesena ven za ves a tam po proslovu spálen nebo rozsekán. Jinde figuru vyhodili na hnojiště nebo ji spálili, panáka pohřbívali

114 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 17. Příloha č. 29.

115 Audio nahrávka, rozhovor s pamětnicí a informátorkou Eliškou Bachmannovou.

116 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 17.

1. – Černá, 2. Pražná, 3. – Kýchavá, 4. – Družebná, 5. – Smrtná.

117 Větvičky vrby jívy s částečně rozvitými květy.

118 Příloha č. 30.

ve sněhu, oběsili, ozdobili ho mašlí a cylindrem, prošli s ním vesnici a pak zahrabali. Při obchůzkách se hrávalo na harmoniku.

Po pohřbu se šlo se zpěvem do hospody, kde se pilo a jedl sled'. Kdo nechtěl přispět na hostinu byl za trest holen dřevěnou břitvou. Obyčej pohřbívání Masopustu na Karlovarsku zcela zanikl v období mezi světovými válkami. V následujícím období půstu bylo dovoleno jíst jen povolená postní jídla.¹¹⁹ Veškeré zábavy byly zapovězeny, zejména platil přísný zákaz tance. Tančit se smělo zase až v květnu při stavění a kácení máje. Podle lidové pověry, kdo po masopustu tančil dostal „křivé nohy“.

4. 4 Vynášení Smrti a přinášení Léta

Během Družebné nebo Smrtné neděle se ze vsi vynášela Smrt. Někde byl obyčej spojen s přinášením Léta. „První zpráva o vzniku vynášet Smrt pochází na našem území z Prahy z roku 1366.“ Smrt nebo Smrták byl znázorňován různě. V některých částech Karlovarska to byl slaměný panák na tyči s červenými kalhotami, hedvábným šátkem a cylindrem. Chlapci ve věku 8 – 14 let jej nesli od domu k domu a zpívali:

„Vynášíme Smrtáka

v tento postní čas,

neseme ho v truhle,

už ho veme d'as.

Kdo mu nedá nic,

tomu zlomí vaz

a neuvidíme jej víc.“¹²⁰

V některých obcích na Tepelsku byly obchůzky oddělené. Chlapci vynášeli Smrtáka - slaměného panáka na dřevěné tyči, oděného do kalhot. Při obchůzce chlapci říkali:

119 VAVŘINCOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Velikonoc*. Praha: Libri, 2006. s. 69, 342 – 351. ISBN 80-7277-292-9. „Pučálka – pokrm z naklíčeného hrachu, pečený v troubě, podávaný s cibulkou zelím nebo s medem a kysanou smetanou. Pražma – obdoba pučálky, ale z naklíčeného obilí. Nejrůznější kaše z luštěnin, placky k polévce, polévka z kořínků (kořenová zelenina) nebo paprikové zelí.“

120 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 19.

*„Smrtáka nesem,
s červeným nose.
Už nemůže choditi,
musíme ho nositi.
Jestli nám nic nedáte,
tak vám ho tu necháme!“¹²¹*

A dívky nosily Smrtku – Mařenu, přioděnou do ženského oblečení. Dívky říkaly tuto říkanku:

*„ Mařenu nesem,
s červeným nose.
Od města k městu,
neseme nevěstu.
Jestli nám nic nedáte,
tak vám ji tu necháme!“¹²²*

Poté byli chlapci či dívky pozváni do domu a dostali sůl, chléb, mouku nebo drobné peníze.¹²³ Jestliže se při obchůzce sešli dívky a chlapci v jednom domě, musel Smrták políbit Smrtku. Tento akt byl doprovázen všeobecným veselím a chlapci za něj dostávali od děvčat vejce nebo drobný peníz. Po skončení obchůzky byly potraviny spravedlivě rozděleny. Část se prodala a peníze byly utraceny v obchodě nebo v hospodě. Panák byl vyhozen nebo rozsekán na poli dřevěnými šavlemi. Smrtka byla hozena o vody.

Jako protějšek k vynášené Smrti bylo přinášeno Léto. Někde se přinášelo ve stejný den jako byla vynášena Smrt – o Družebné neděli - jinde se obchůzky s Létem konaly ve Smrtnou neděli. Obyčeji se také říkalo obcházení se Smrčkem. Děvčata zdobila odříznutou špičku mladého smrku, jedle nebo březové větvičky papírovými věnečky, stuhami a obrázky. „Na špičku stromku dívky přivázaly malou panenku, nejhezčí ze vsi, která představovala Léto.“¹²⁴ V neděli ráno děvčata

121, 122 Říkanka zapsána Adolfem Blingem, publikována ve Volkslieder der Karsbader Landschaft, přílohy Unser Egerland Josefa Hofmanna v roce 1909. Překlad: Irma Jiranová.

123 Příloha č. 31.

124 Audio nahrávka, rozhovor s pamětnicí a informátorkou Eliškou Bachmannovou.

s ozdobeným stromkem obcházela domy s zpívala:

*„Jde, jdeme k Vám
a prosíme o svolení,
abychom tu zpívat směly.
Zimu jsme Vám vynesly
a májíček přinesly,
čarokrásný Máj,
abyste si dobře žili
a chránění pořád byli
od blesku a krup, jakož celý kraj.“¹²⁵*

Paní domácí děvčata podarovala stejně jako kluky a také sama dostala kousek papírové ozdoby, který dala do kurníku, aby slepice dobře nesly. Po obchůzce si děti mezi sebou rozdělily dary. Někde děvčata pozvali do hospody na bílou kávu s pečivem. „Obyčej vynášení Smrti a přinášení léta zcela zanikl po první světové válce.“¹²⁶

4. 5 Apríl

První duben byl lidovou vírou od pradávna považován za nešťastný den. Například věřili, že náradí vyrobené v tento den přinášelo podle pověry smůlu a nezdar, a také se nesmělo sít a chodit do lesa. Aby “neštěstí” tohoto dne bylo trochu odlehčeno, vyváděli se lidé navzájem takzvaným Aprílem – snažili se co nejvíce zesměšnit a napálit jeden druhého. Nejčastěji si ukládali plnit nesmyslné úkoly. „Na Karlovarsku bylo oblíbené posílat do obchodu a lékárny pro bleší jazyky, račí krev, srnčí peří, dukátové semeno, medvědí vejce, hřebíky se dvěma špičkami nebo pro sušený sníh.“¹²⁷ Kdo se dal nachytat, platil po celý den za aprílového blázna. Obvyklé bylo také napsat posměšnou básničku na kousek papíru a ten nenápadně pohodit na cestě. Kdo jej zvedl, tomu se posmívali. Aprílové žerty byly pilně provozovány hlavně mládeží.

125 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 20.

126 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 21. Příloha č. 32.

127 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 22.

4. 6 Velikonoce

Největší svátky jara byly Velikonoce, původně oslavy prvního jarního úplňku. Oslava jara byla spjata se započítáním zemědělských prací.

Velikonoční týden začínal Květnou nedělí, kdy se svěřily kočičky. Za malý úplatek nosili chlapci kočičky do kostela hromadně za více domů. Posvěcené kočičky měly podle lidové pověry velkou ochrannou moc. Dávaly se za zrcadla, nebo za svaté obrázky jako ochrana proti ohni a blesku. Nesměly chybět na půdě, ve stájích a stodolách. Někde sedláci zapichovali kočičky na pole nebo je přimísili do setby kvůli ochraně pole. Tři kočičky se měly spolknout jako celoroční ochrana před nemocemi.¹²⁸ Na Květnou neděli se kočičky nosily na hroby, aby měli mrtví klid. „Poslední tři dny velikonočního týdne bývaly v 19. století přísně postními dny. Po roce 1900 se půst držel ojedinele jen na Velký pátek a to jen starými lidmi.“¹²⁹

Před Velikonocemi se v domácnostech dělal velký úklid, také se malovalo či bílilo vápnem. „Ve studenějších oblastech Krušnohoří se poprvé po zimě otevřela okna a obydlí se pořádně vyvětrala.“¹³⁰ Matrace a peřiny měly být čisté již před velikonocemi, protože se věřilo, že klepání peřin a o Velikonocích by přinášelo nemoci. Velikonoce začínaly Zeleným čtvrtkem. V ten den se mělo jíst hodně zeleniny. Proto se vařily polévky z mladých kopřiv. Za velmi posilující jídla se považovala jídla z vajec a vejce samotná. Téměř všude se na Zelený čtvrtek barvila vejce. „Barvení vajec je doloženo od 16. století. Nejoblíbenějšími barvami byla červená a modrá. Po první světové válce se stále více barvila na strakato a polepovala se prvními samolepkami. Podle tradice přinášel vejce velikonoční zajíc. Na Karlovarsku se pojem velikonočního zajíce vžil poměrně pozdě, až kolem roku 1900.“¹³¹

Před velikonocemi se do talíře či mísy s hlínou zasela trocha ječmene. Doprostřed vzrostlé setby se stavěla figurka zajíce z čokolády nebo keramiky a dokola se kladla barevná cukrová vejce. Na Zelený čtvrtek se pekly mazance nahoře s křížkem.

Kolem osmé hodiny ráno “umíraly zvony“ a “odlétaly“ do Říma – umlkly.

128 Bolestí v krku a vyrážkou.

129, 131 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 23 a 24.

130 JOHN, Alois. *Egerländer Heimatbuch: Gesammelte Aufsätze*. Selbstverl, 1907

Namísto zvonů zvali až do Bílé soboty do kostela na mši kluci s řehačkami, klapačkami a dalšími rámusidly. V jednotlivých obcích měly tyto obchůzky přísná pravidla. Hrkalo se do rytmu, obcházel se ráno, v poledne a večer. Při každé zastávce před domem kluci říkali básníčku:

*„Já jsem váš maličký král,
nedávejte mi moc málo,
nenechte mě stát moc dlouho,
musím zase o dům dál.“¹³¹*

Za to dostali mazance, vajíčka a také drobné mince. Dárky mezi nimi rozdělával jejich vůdce. Obchůzky vedly většinou celou vsí, ke kapli kostela a všem křížkům v okolí.¹³²

Velký pátek byl nejpřísnějším postním dnem v roce. V 19. století, v některých oblastech, platil zákaz jakékoliv práce. Sedláci toho dne neradi něco půjčovali, neboť se báli očarování dobytka. Neprodávali ani mléko. V poledne se jedla žemle s mlékem, rozvar ze švestek s kynutými knedlíky, bramborová nebo hrachová polévka, suchý chléb s kávou a hrách. V noci na Velký pátek mohli odvážlivci zkusit štěstí s hledáním pokladů. V tuto noc se otvírají brány do země, které vedou k pokladu.

O Bílé sobotě se v devět hodin ráno “vrátily“ zvony z Říma a odzvonily půstu. Po zaznění zvonů lidé, hlavně mladé dívky, běželi k nejbližší tekoucí vodě a mlčky si omývali tváře, ruce a krk. To je mělo chránit před nemocí, dodat krásu, ochránit před pihami, posílit oči a zahnat vyrážku. Tváře a ruce se nesměly osušit, jinak by kouzlo pominulo. V Karlových Varech se lidé umývali doma, vodou přinesenou z potůčku a studánky. Vodou se také postříkaly rohy domů, což mělo dům chránit před ohněm. Po zaznění zvonů se také mělo třást ovocnými stromy, aby měly hodně ovoce. Ráno, před sobotní bohoslužbou, se “pálil Jidáš“, což obnášelo zapálení velkého ohně za kostelem. Uhlíky z tohoto ohně dávali lidé pod střechu proti blesku a ohni, do polí, proti požáru a housenkám. Hospodyňky toho dne tloukly polínkem o domovní práh a volaly: „Krysy a myši ven!“. V sobotu se pracovalo málo, pouze dopoledne,

131 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčej na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 24.

132 E. Bachmannová : „S řehačkami chodily společně s chlapci i mladší děvčata. Dobu řehatání si krátili hrou na Jidáše. Jeden z hochů byl Jidáš, utíkal a ostatní ho mezi domy honili. Při tom celou dobu řehatli.

a těžké práce se nedělaly vůbec. O velikonoční sobotě večer se slavilo Vzkříšení Krista. Součástí bohoslužby byl průvod věřících obcí. Okna měla být ozdobena hořícími svíčkami.

Omývání tekoucí vodou bylo opakováno i v neděli ráno. Ráno byly ospalci buzení střelbou a hudbou. Po probuzení bylo povinností popřát všem rodinným příslušníkům veselé Velikonoce. Po bohoslužbě se navzájem navštěvovali příbuzní a přáli si ke svátkům. K obědu se často jedno pečené kůzle, nahrazující pečené jehně v dřívějších dobách.¹³³ „V 19. století bývaly na Karlovarsku obvyklé velikonoční jízdy do polí, které měly zajistit úrodnost pozemků a dobrou úrodu. Kolem přelomu století obyčej zmizel a objevil se až po první světové válce, kde se velikonoční objížd'ky polí konali v okolí Ostrova.“¹³⁴

V noci z neděle na pondělí se “sypaly cesty“. Mládenci sypali cesty před domy svých vyvolených mladým obilím a neoblíbeným dívkám sypali řezanku. Později se cesty sypaly bílým pískem či vápnem. Vápno sypali škodolibě i tam, kde se vědělo o tajném vztahu ženatého a vdané.

O velikonočním pondělí se všude konala pomlázka. Skoro ve všech obcích byla obvyklá obchůzka chlapců, kteří šlehali děvčata a ženy vrbovými pomlázkami. Na obchůzku se chodilo od časného rána, někde od šesti do oběda. „V 19. století pomlázka končila už o deváté hodině ráno a bylo ostudou koledovat později. Malým dětem rodiče schovávali vajíčka do trávy u domu. V Jakobově chodili koledníci už v sobotu a v Bochově nebyl obyčej pomlázky vůbec znám.“¹³⁵ Pomlázka byla spletena za čtyř až šesti vrbových prutů a ozdobená hlavně červenou někdy i mordou pentlí.¹³⁶ Hoši dostávali za pomlázku vajíčka a peníze, v hospodě i alkohol.

Po skončení pomlázky děti hrály různé hry s vejci. Velmi oblíbené bylo koulení vajíček. Na velikonoční pondělí nebo už v neděli obdarovávali kmotři své kmotřence. Dávali jim peníze, mazance a barevná vajíčka nebo nějaké cukroví.

133 Po první světové válce bylo jehně k obědu velikou vzácností a jedlo se jen u bohatých sedláků.

134, 135 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčej na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 25.

136 Pomlázka a vrbový proutek byly symboly životní síly. Úder proutkem původně značil magický úkon pro zvýšení plodnosti žen.

4. 7 Čarodějnice

Filipojakubská noc¹³⁷ byla podle lidových pověr nocí, kdy v povětrí létají čarodějnice a svými zlými silami se pokoušejí vrátit zimu, uškodit hospodáři a dobytku. V tento čas bylo potřeba ochránit dům, jeho obyvatele a především dobytek. Před staletími se věřilo že čarodějnice vylétají na svých košťatech z komínů. Vlastní rej měl začít o půlnoci.

Mnohá místa byla považována za dějiště čarodějnických rejů. Na Tepelsku se za takové považovala Chlumská hora u Manětína. I když na konci 19. století v čarodějnice věřili jen někteří staří lidé, zachovávaly se na venkově ochranné zvyky. Zvláště se musely chránit stáje. Někde se vykuřovaly zapáleným jalovčím. Zvířata byla brzo nakrmena a stáj byla uzamčena. Dobytek měl dostat pro posílení devatero travin nebo svěcené květiny. Před stáj hospodáři sypali drobné kamínky nebo písek do tvaru kříže. Na obranu proti čarodějnicím mládenci na návsi práskali bičem. „Na konci 19. století se také střílelo z pistole, ale tento zvyk po první světové válce zanikl.“¹³⁸ V některých obcích na Sokolovsku a Chebsku se pálili po setmění na výšinách a polích ohně k zaplazení čarodějnic. Mládenci se u ohně bavili tím, že vyhazovali do výšky hořící košťata. Někde se držel zvyk na Čarodějnice nic nepůjčovat, protože by to přinášelo do domu smůlu.

4. 8 Máje

Máje je symbolem jara. Stavěla se první neděli v květnu, ale i podle počasí v kteroukoliv jinou neděli, někdy už o filipojakubské noci. Stavěli ji většinou mládenci. Po první světové válce se stavění májí ujaly obecní spolky.

Máji tvořil 10 – 15 metrů vysoký smrk nebo borovice. Její uříznutá špička byla ozdobena pestrými stuhami či šátky a uschována až k tanci. Namísto ni upevnili na vrchol náhradní špici, zdobenou fáborky a věnci.¹³⁹ Špičku stromu zdobily zvolené mladé dívky, které za tuto čest musely zaplatit.¹⁴⁰ Dívka, která byla vyvolena k tomu,

137 Noc z 30. dubna na 1. květen. Tento svátek slavili převážně Češi.

138 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčej na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 29.

139 Příloha č. 33.

140 V přepočtu asi 50 korun

aby šla u máje první do tanečního kola, byla májovou královnou a musela zaplatit nejvíce.¹⁴¹ Máje se vztyčovala na večer u hospody, ve které se měl konat májový tanec nebo na návsi. Často se stavěla za pomoci žebříňáku a dlouhých tyčí. Strom se na něj položil, vůz couval a tím máji zvedal. Zvyk, při němž před okna svých vyvolených mládenci stavěli menší březové a smrkové májky nebo také máječky nebyl na Tepelsku znám. Kácení máje se konalo v podvečer. Při této příležitosti se sešla celá ves, hlavně mladí lidé. Obvyklou součástí kácení máje byla hra na zloděje dřeva a hajného.¹⁴² Po skácení máje byla uříznuta její ozdobená špička. Ta byla při následné taneční zábavě vydražena i s pravou špičkou a výnos se propil. Postup dějů kolem májí byl zhruba stejný ve všech obcích, případně s malými místními odlišnostmi.¹⁴³

4. 9 Letnice

Letnice nebo také svatodušní svátky se slavily 50. den po velikonocích, vždy dva dny a to v neděli a pondělí. Na Letnice lidé ve velké míře zdobili svá obydlí čerstvou zelení. Do váz dávali bukové a březové větvičky, aby se na nich mohl usadit duch svatý. Čerstvé větvičky měly přinést do domu štěstí. Také se věřilo, že posvěcené větvičky chrání dům a dobytek před pohromou. Pokud větvičky ve vodě uvadly nebo uschly do svátku Božího těla, do kdy měly stát, pak měl v tomto roce někdo z rodiny zemřít.

Letnice bývaly svátkem pastýřů. Každý pastýř se o letnicích snažil vyhnat dobytek na pastvu co nejdříve. Ten, který se opozdil byl ostatním pro smích. Na Letnice se z mnohých obcí na Karlovarsku a Sokolovsku vypravovaly poutě

141 Příloha č. 34.

142 2 – 4 zloději dřeva se sekerami a dřevěnými pilami jakoby hledali vhodný strom k pokácení – májku. Jeden z nich tzv. “táta” ji zaměřil a pak všichni naoko začali májku podřezávat, přičemž si vedli velmi neobratně. Takže práce trvala dlouho. Posléze přišel muž přestrojený za ženu “máma” s jídlem v nůši. Při snímání nůše ze zad se nůše převrhla a vysypalo se všechno jídlo (koňské koblížky, mrtvá kočka ...).

Jako další se objevuje hajný, který kácení “stromu” zakázal. Zloději chtějí za strom zaplatit, ale nemohou se dohodnout na ceně. Během hádky je hajný přiváže k májce. Nakonec se dohodnou na ceně a hajný je odváže. Po této hře byla májka skutečně poražena.

143 Příloha č. 35.

lidu do Mariánské a na Chlum nad Ohří. V letnicový pondělek se konaly jízdy koní na poli, podobně jako o Velikonocích. Letnicové jízdy bývali oblíbenou zábavou mladých chasníků. Zapomenutým smyslem jízd byla kontrola mezníků po zimě. Jestli nejsou poškozené, nebo nebylo jimi hnuto.¹⁴⁴

4. 10 Letní slunovrat

V létě bylo jen málo slavnostních dní spjatých s výročními obyčejí. Bylo to proto, že v tuto dobu bylo na polích nejvíc práce a lidé tak neměli na oslavy čas. Samotný začátek léta se ale slavil. Nástup nového ročního období byl provázen řadou lidových obyčejů. Letní slunovrat byl dobou, které se odedávna přikládal velký význam. Na Karlovarsku splynul s oslavou Jana Křtitele. Žádný zvyk se neudržel tak dlouho jako pálení svatojánských ohňů.¹⁴⁵ Po roce 1900 bylo pálení ohňů téměř všude přeloženo na 21. června. Tímto dnem končilo jaro a začínalo astronomické léto. Smyslem ohňů bylo pročistit vzduch a zaplašit zlé duchy.

V den, kdy měly být páleny ohně se dala kytice z arniky pod střechu, za svatý obrázek nebo na pole kde rostl len. Sedlák na poli přečetl evangelium svatého Jana, aby se na poli nedržela plíseň. Polední hodina byla zvlášť kouzelná. Lidé věřili, že v tento čas mohou na poli vidět skřítky. O poledních zvonech se také chodilo na bylinky, které se sušily a dávali do peněženky, aby nebyla nikdy prázdná.¹⁴⁶ Před svátkem svatého Jana, kluci s vozíkem objížděli ves a sbírali po domech stará košťata. Při tom říkali:

*„My sem jdeme na bílém koni,
chceme poprosit ženy o třísky na zapálení,
když nám nic nedáte,
za rok nebudete na živu.“¹⁴⁷*

144 Příloha č. 36.

145 Tento svátek byl slaven většinou Němci.

146 Bylinky hráli v životě lidí velkou roli. Byly lékem i nástrojem věštění. V tento den se měl sbírat bílý kořen a ten se zašil do polštáře. V následující noc se měly zdát sny o budoucím chlapci. Když se při sběru kvítí ušpinil šátek a barva připomínala červenou, zanedlouho se měl objevit milý.

147 ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-702-1624-7. 1910

„Taky se stávalo, že bylo málo košťat a kluci je kradli ze dvorů i světnic“¹⁴⁸ Košťata se pak namáčela v dehtu nebo smole a užívala je jako pochodeň. Kromě košťat sbírali kluci zásobu dřeva a roští na oheň. Palivo pak s velkým jásotem a křikem odvezli na ohniště, které bylo vždy na vyvýšeném místě za vsí. Ohniště se zakládalo kolem velkého, rovného smrku, který měl hodně smoly. Mládenci jej obložili dřevem tak, že z něj koukala jen ozdobená koruna. Navečer se sešla všechna vesnická mládež a oheň byl zapálen po setmění. Mládenci si od něj zapálili košťata, točili s nimi v kruhu a vyhazovali je do výšky. Další zábavou převážně německé mládeže bylo zapalování kol od vozu, obalených slámou. Tato kola pouštěli chlapci z kopců, za což byli kritizováni dospělými.

Když oheň dohasínal, mládenci s děvčaty jej přeskakovali. Věřili, že když oheň třikrát přeskočí, nedostanou horečku. Jak vysoko vyskočí, tak vysoký len poroste. Když děvče vidí devět ohňů v jednom roce – provdá se. Někde se přeskakování účastnili i staří lidé. Po vyhasnutí ohně odcházela se zpěvem celá společnost domů.

„Zpívalo se chvílku česky a chvílku egerlandsky, kdo si na co vzpomněl, zpívali jsme:

*„Tichounce se večer sklání,
denní zakončená činnost,
přišli jsme si sem zazpívat
a popřát si dobrou noc.“*

Nebo jsme zpívali i takové žertovné písničky jako třeba:

*„Tam nahoře na kopci,
kde voda šumí,
jede pan farář s kočárkem
a každéj na něj čumí.“¹⁴⁹*

Věřilo se na magickou sílu ohně a věcí, které s ním přišly do styku. V některých částech Karlovarska zapichovali devět ohradníků ze svatojánského ohně, aby len vyrostl do výšky. Jinde dávali do zelených polí ohořelá košťata nebo uhlíky, aby zelí nebylo napadeno housenkami. Na svatého Jana se dívky ptaly květin na lásku. Trhaly květiny a říkaly: „*Miluje mě z celého srdce, s bolestí, málo, trochu, vůbec ne.*“

148, 149 Audio nahrávka, rozhovor s pamětnicí a informátorkou Eliškou Bachmannovou.

O svatojánské noci trhaly ženy a dívky léčivé byliny, protože se věřilo, že v tento čas měly květiny největší léčivou moc.

4. 11 Dožínky

Konec žní byl spojován s celou řadou magických průpovědek a obyčejů. První fůra vždy přijížděla k vratům pozpátku, aby oklamala zlé duchy. Kdo nakládal na poli poslední snop, na toho ostatní nemluvili. „V 19. století se poslední snop začal nazývat bábou nebo dědkem a vozili jej domů na vyzdobeném žebříňáku spolu s ženci.¹⁵⁰ Obvykle se už konec prací zvrhl v bujně veselí, při němž škrtili najatí dělníci hospodáře nebo hospodyni a vymáhali příslib pohoštění.“¹⁵¹ Dožínková hostina s pivem, kořalkou a tancovačkou patřila k nejstarším obyčejům zakončení polních prací.

V některých částech Poohří se oslavy spojovaly s obřadním předáváním dožínkového věnce, s průvodem, zpěvy i mluveným slovem. Každé panství a statek měly svůj vlastní průvod. Dožínkový věnec byl ze všech druhů obilí měl nejrůznější podoby – královská koruna, zdobený polním kvítím nebo chrpou, slaměnkami a barevnou stuhou. Věnec předávala hospodáři nejkrásnější dívka z vesnice “žňová královna” nebo nejstarší žnec a nejmladší pracovnice. Poté následovala hostina na které se podávalo mléko s žemlí. Po večeři následoval tanec, přičemž oblíbeným tancem bylo “hrabání slepic” – napodobování hrabání. V některých obcích uspořádal statkář společnou zábavu pod širým nebem. Na dožínkové veselí těsně navazovalo posvícení.

4. 12 Posvícení

Posvícení bylo nejoblíbenějším svátkem venkovského lidu, a také nejdůležitější podzimní slavností, ve které se odrážely dávné obřady z předkřesťanské doby. Slavilo se ukončení polních prací. V 19. století se posvícení slavilo několik dní. Nejvíce od soboty do středy. Později bylo omezeno jen na tři dny. Slavnost se konala vždy třetí neděli v říjnu. V tuto dobu se konalo velké množství zásnub a svateb. O posvícení se scházely celé rodiny a široké příbuzenstvo u bohatě prostřeného stolu. Čím bylo

151 ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-702-1624-7. 1910

více hostů, tím více byla hostitelka poctěna. V sobotu se pekla husa a pečivo, obvyklé byly dobré posvícenské koláče všeho druhu – “velké jako kolo od vozu“. Pod posvícenskou hostinou se měly prohýbat stoly. Na Sokolovsku se v tento den jedla také jáhlová kaše s rozinkami a mandlemi. V neděli dopoledne se v hospodách pořádaly taneční zábavy, které byly místy provozovány až do úterka. Chlapci dostali od děvčat rozmarýnovou kytičku a vzali je po slavnostní mši na tancovačku. Zde se slavila takzvaná “zlatá hodinka“, kdy se tancovalo tak dlouho, dokud nedohoří jedna svíčka.¹⁵² Po skončení zábavy odcházejí mládenci s dívkami ke slavnostnímu místu, kde byl postaven druh májky, kterou musela místní mládež třikrát obtancovat. V dalších dnech, ve kterých se konaly tancovačky, dívky zdobily své tanečnické stužkami a umělými květinami a od mláďenců dostávaly penízky a cukrátko.

Tanec byl nejtypičtější a nejvýznamnější součástí posvícení. Po vsi chodili mládenci s hudbou a zpěvem a zvali dívky k tanci. V domech na ně čekalo pohoštění. O posvícení, ale také masopustu, si děvče vyvolilo svého mládence a toho hostilo, a také mu platilo vstupné na taneční zábavy.

„Obyčejem udržovaným na celém Karlovarsku byly obchůzky mláďenců v posvícenské úterý. Mládenci chodili ve skupinkách po domech s hudbou a všude si zatančili s paní domácí a dcerami. Za to dostali pohoštění a jako výslužku zavařeninu, koláče, máslo, pivo a dost často i peníze. Obyčej zanikl kolem roku 1900.“¹⁵³ Do roku 1850 se o posvícenském úterku mlátil kohout. Byla to hra, při níž se k tyči přivázal kohout a dva soutěžící, muži, se zavázanýma očima měli kohouta zasáhnout a utlouci cepem. Ten muž, který kohouta zabil, se stal vítězem. Obyčej postupně zanikal pod nátlakem veřejnosti, která toto počínání odsuzovala jako přílišnou krutost ke zvířeti.

4. 13 Příkladky

Období příkladků začínalo takzvanou Památkou zesnulých. Ta byla stanovena na 2. listopadu v roce 1006¹⁵⁴ jako křesťanský obřad uctívání mrtvých. V tento den

152 Příloha č. 37.

153 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčaje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 35.

154 Papežem Janem XIX.

lidé navštěvovali hroby svých blízkých a zdobili je květinami, věnci, zapálenými svíčkami i většími světly. Na hroby dětí se na Karlovarsku dávaly papírové polštářky, aby se dětem lépe "leželo". Pozdě večer a v noci lidé neradi chodili ven. Vyhýbali se kostelu a hřbitovu, protože v tu dobu prý duchové sloužili mši.

„Taneční zábavy končily 25. listopadu o Kateřině. Do roku 1900 byl zákaz tance po tomto datu dodržován.“¹⁵⁵ Lidová pověra praví: „Kdo bude tančit po Kateřině, dostane křivé nohy“. O Kateřině nebo o několik dní později, začínaly na vsích přástky a trvaly až do Masopustu.

Večer, po skončení všech domácích prací se v předem určené chalupě sešli starší ženy a muži, mládež a děti.¹⁵⁶ Kromě pilné práce¹⁵⁷ přinášely tyto dny i oblíbené zábavy dlouhých zimních večerů. Vyprávěly se strašidelné historky a zpívaly písničky. Mimo to se tyto večery využívaly k rozebrání společenského života ve vesnici, domluvení sňatku, ke škádlení a naschválům a také k bližšímu seznámení mezi dívkou a chlapcem. Mezi nejoblíbenější žerty patřila hra na heslo.¹⁵⁸ Nejoblíbenějším jídlem pro čas přástek byla dušená červená řepa s kysaným zelím.

V neděli se mělo příst nohama a hudbou, což znamenalo odpočinek od namáhavé práce. V tento den se konaly přástky povětšinou v hospodě. Mládenci sebrali dívce šátek, zastavili jej hospodskému a pili na dívčin účet.

Přástkové domy se střídaly zhruba po třech dnech.¹⁵⁹

„Přásty na Karlovarsku zanikly kolem roku 1900. Jako desítky jiných zvyků, tradic a obyčejů, ustoupily rozvoji techniky a industrializaci.“¹⁶⁰

4. 14 Den svatého Ondřeje

Tento den byl začátkem nejtajuplnějšího období zvykového roku. Noc z 30. listopadu na 1. prosince zahajovala čas adventu a také čas vánoc. V tuto noc, podle

155, 160 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 36.

156 Lidé se scházeli vždy do jednoho domu aby se ušetřilo za světlo a topení.

157 Předání lnu, tkaní, draní peří.

158 Do světnice nesměl ten, kdo špatně zodpověděl heslo. Zvláště mladí hoši špatné heslo odskákali nejhůře. Přástevnice je vykoupaly ve vaně a vystrčily na mráz.

159 Přástky trvaly od sedmi do deseti hodin večer.

lidové pověry, létali zlí duchové, proti nimž se člověk musel chránit. Sedláci proto do hnojišť zapichovali košťata nebo pruty, aby jim duchové neočarovali dobytek. V pozdější době se tato noc stala dobou taškařic a vylomenin. Mládenci rozhazovali pracovní nářadí nebo jej odnesli pryč a zatarasili domovní dveře, aby se lidé nemohli dostat ven. Přes mosty a lávky napínali provazy, rozbíjeli ploty nebo vyhazovali dřevěné záchody do rybníka.

Ondřejská noc byla především nocí věštbou. Lilo se olovo a házelo se pantoflem. Bota se házela za sebe v sedě, zády ke dveřím. Když špička boty po dopadu směřovala ke dveřím, pak měl jít házející v příštím roce z domu. Dívky tahaly se zavázanýma očima polínka z hromady palivového dříví. Když dívka vytáhla rovné polínko, byl jí souzen urostlý a hezký muž. Když však vytáhla polínko křivé, musela počítat s mužem hrbatým a křivým. Hodně sukovité polínko značilo surového muže.

„Na Karlovarsku bylo hodně rozšířené zvedání hrnků. Pod různý počet obrácených hrnků se vložily všelijaké předměty – peníze, uhlí, chléb, panenka, hřeben, prsten nebo něco jiného. Pak se s hrnkem zamíchalo a každý hráč si zvedl tři hrnky.“¹⁶¹ Poté následoval výklad významů předmětů.¹⁶² V některých oblastech Karlovarska se stavěly hrnky na zem a vpustili k nim husu se zavázanýma očima. Osud určil hrnek, který měla husa převrhnout. Někde si děvčata stoupla do kruhu, vypustila mezi sebe housera se zavázanýma očima a na kterou dívku zamířil, ta se měla v příštím roce vdát.

Na svatého Ondřeje se také lámaly takzvané ondřejské proutky. Dívky ulomovaly tři větvičky z třešně, jabloně nebo hrušně. Během lámání si měly v duchu myslet tři přání. Větvičky se poté daly do vázy s vodou, jestliže do Vánoc vykvetly, pak se přání měla splnit. Dívky také večer třásly plotem a k tomu říkaly:

*„Prosím já tě Ondřeji,
zjev mi mého milého,
co já půjdu za něho“.*

161 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčej na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 37.

162 Uhlí – úmrtí, smutek, chléb – dobrá úroda, blahobyt, peníz – bohatství, prsten – zasnuby, sňatek, panenka – otcovství, mateřství, hřeben – nemoc, vši.

Odkud se během třesení ozval štěkot psa, z toho směru měl přijít nastávající milý. Tento obyčej se po první světové válce objevoval jen zřídka.

4. 15 Svatá Barbora

„4. prosince si dívky nařezaly větvičky, třešně, višně nebo břízky a daly je do vody a do tepla. Jestliže „barborky“ do Vánoc vykvetly, pak se soudilo, že dívku čeká štěstí nebo sňatek. Jestliže větvičky nevykvetly, znamenalo to nemoc, neštěstí a někde i to, že dívka již není pannou. Na Nový rok se v některých oblastech Karlovarska používaly zelené větvičky k vyšlehání pro štěstí.“¹⁶³

4. 16 Mikuláš

Den svatého Mikuláše připadá na 6. prosince, ale dětmi odedávna milované, mikulášské obchůzky se konaly v jeho předvečer, tedy 5. prosince. „Mikuláše, jako muže s dárky, ale i postrach zlobivých dětí, dokládají prameny od roku 1500.“¹⁶⁴ V některých částech Karlovarska chodil Mikuláš až pozdě večer, když už děti spaly. Děti před spaním pověsily do oken a na dvoře punčochy nebo dávaly za dveře boty, aby měl Mikuláš kam uložit nadílku. Ráno v nich nacházely ořechy, cukroví, jablka, perník nebo jiné dobroty, ale děti zlobivé našly brambory a uhlí.

Mikuláš chodil nejčastěji v podvečer. Ve většině obcí chodil sám, jinde ho doprovázela strašidelná bytost zvaná „Cempr“ nebo „Krampus“ a dva andělé. Mikuláš byl oděn do bílého šatu a červeného pláště, měl plnovous, biskupskou mitru, berlu a zvonek.¹⁶⁵ Většinou se oblékal do kožichu a kožešinové čepice, plstěných holínek a silných rukavic. Vždy nesl v ruce hůl nebo pometlo a pytel s dárky. „Cempr“ byl podobný čertu. Byl celý červený nebo černý, měl řetěz, pometlo, na zádech pytel na neposlušné děti, ocas, dlouhé uši a červený jazyk. Strach nahánějící postava měla na sobě nejčastěji obrácený ovčí kožich. „Tempr opravdu naháněl strach, byl daleko horší než dnešní čerti. Naši nás vždycky strašili, že nám Tepmr rozpárá břicho, když nebudeme jíst všechno, a když Tempr přišel s kosou, opravdu jsme se báli.“¹⁶⁶

163, 164 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 40.

165 Příloha č. 38.

166 Audio nahrávka, rozhovor s pamětnicí a informátorkou Eliškou Bachmannovou.

V některých obcích se příchod Mikuláše ohlašoval cinkáním zvonku za dveřmi nebo řinčením řetězů. Když vešel Mikuláš do místnosti děti říkaly:

*„ Milý dobrý Mikuláši,
vejdi do našeho domu,
vyndej dárky z pytle ven
a pospíchej zase domů“.*

Někde si kluci dovolili žertovnou říkanku:

*„ Ó, ty milí Mikuláši,
co ode mne chceš?
Popadnu tě za čepici,
vyrazím tě za světnici“.*

Nebo děti zpívaly písničku:

*„Známe dobře Otčenáš,
víme kdo je Mikuláš.
Mikuláš je nerad bosí,
proto sto padesát bačkor nosí“.¹⁶⁷*

Většina dětí říkala básničky, modlitby nebo zpívala písničky až na Mikulášovo vyzvání. Mikuláš se zeptal rodičů, zda byly děti poslušné a po básničce nebo písničce jim rozdál dárky. Bývaly to sušené švestky, fíky, jablka, pomeranče, perníky nebo hračky. Zlobivé děti dostaly pometlem a Mikuláš je chtěl sebrat do pytle. Pokaždé se nechal uprosit sliby o poslušnosti a těmto dětem nadělil nejdříve brambory a uhlí – za trest a nakonec i dobroty.

„V oblastech Karlovarska zcela chyběly mikulášské hry a pečení různých forem chleba. Obvyklé bylo pouze pečení perníkových figurek ve tvaru zvířátek.“¹⁶⁸ Na Sokolovsku se na Mikuláše takzvaně “jezdilo na oslu”. Převlečený mládenec s umělou oslí hlavou chodil po domácnostech a strašil děvčata. Po první světové válce začaly různé spolky pořádat mikulášské večírky s nadílkou pro děti.

4. 17 Svatá Lucie a svatý Tomáš

167, 168 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 40.

Noc na Lucii¹⁶⁹ byla na Karlovarsku nocí, která byla považována za noc věšebnou. Provozovaly se různé pověrečné techniky k poznání budoucnosti. Na večer hospodář svolal slepice a vysypal jim na hlavu pytlíček máku, aby byly slepice plodné. Mimo jiné se v tuto noc na Tepelsku konaly obchůzky maskovaných žen takzvaných Lucií. V tento čas se podle lidové pověry nesmělo tkát, příst ani plést. Ženy/starší dívky maskované do bílých prostěradel odcházely domácnosti a kontrolovaly, zda – li se ve světlici nenacházejí klubíčka nebo kolovrat.

Na Tomáše, v den zimního slunovratu a nejkratšího dne v roce, se vařilo sušené ovoce pro Štědrý den. V tento ten bylo zvykem zdobit vánoční stromek, který chlapi přinesli z lesa. Na Tomáše se nesmělo zabít žádné zvíře, neboť by to dobytku přineslo neštěstí. Jen na Tepelsku se zabíjelo prase. Všechny sny, které se zdály o tomášské noci, se měly vyplnit.

4. 18 Vánoce

„Vánoce jsou křesťanskou církví převzaté a účelově upravené pohanské obřady zimního slunovratu. Vánočními svátky zvykový rok vrcholil.“¹⁷⁰ Krátce před Vánoci se do pokojů stavěly jesličky. Někde je stavěli už na Mikuláše, jinde až na Štědrý den. Jesličky byly většinou prosté a papírové, ale v některých rodinách se dědily mistrně vyřezávané skvosty.

Jesličky byly vystavené do Hromnic,¹⁷¹ poté se ukládaly na půdu. Dva týdny před Vánocemi se zabíjelo takzvané vánoční prase. Bez zabíjačky byly dříve venkovské Vánoce nemyslitelné. Několik dní před svátky se všude pekly štolky a vánočky. Štolky měly podélný tvar a nebyly pletené. Vánočky se pletly a byly třístupňové.¹⁷² Podle zdaru či nezdaru štol se usuzovalo na štěstí a neštěstí v nastávajícím roce. V některých obcích na Karlovarsku ženy pekly i kulaté bochánky jako na Velikonoce. Podle tvarů vánočky, bochánků a štolky se věštila budoucnost.

169 Noc z 12. na 13. prosince – nejdelší noc v roce.

170 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčej na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 42.

171 2. únor.

172 Ze tří vrstev spletených copů těsta. V dolní vrstvě byly spleteny 4 copy, na ní ležel spletenec ze 3 a na vrch patřila část ze 2 copů.

Před Štědrým dnem psaly děti Ježíškovi psaníčko se svými přáními, které dávaly za okno. O Vánocích se také takzvaně chodilo "na koledu". Muzikanti nebo malý zpěváci chodili od domu k domu a přáli všechno dobré, štěstí, zdraví a požehnání.¹⁷³

4. 18. 1 Štědrý den

„Tento den byl považován za nejvýznamnější den celého vánočního období. Byl prvním dnem "zimního novoročí".¹⁷⁴ Na Štědrý den se většinou nepracovalo kromě příprav na štědrovečerní večeři. Nesmělo se prát ani věšet prádlo, protože to přinášelo neštěstí pro dobytek i pro celou rodinu. V případě nejnútnejšího věšení prádla muselo být do večera sklizeno. Nesměly se zatloukat hřebíky ani nic půjčovat a darovat. Střepey z tohoto dne přinášely neštěstí. Štědrý den byl přísně postním dnem, kdy bylo dovoleno jíst pouze hrách, hrachovou polévku, černou kávu s chlebem a další postní jídla. Na Karlovarsku nebylo vůbec známo "spatření zlatého prasátka" jako odměna za poutivý půst. V tento den bylo zvykem navštěvovat hroby a zapalovat na nich svíčky. Po první světové válce se ujal zvyk stavět na hrob malý vánoční stromeček s hořícími svíčkami.

Hlavní událostí dne byla slavnostní večeře a následná nadílka pro děti. Na štědrovečerním stole se nacházelo devatero jídel. Jejich sled a druhy se v jednotlivých obcích lišily. Všude byly oblíbené pečené koule z kynutého těsta. Měly velikost vejce, spařovaly se horkým mlékem, polévaly se hustým sirupem nebo zavařeninou a sypaly perníkem nebo mákem. V některých částech Karlovarska se tomuto jídlu říkalo "selská ryba". Ve městech se jedl hlavně různě upravovaný kapr.¹⁷⁵ Velice pozorně se jedla kapří hlava. Pantáta z ní vyňal dvě kůstky "rybu a Matku boží".¹⁷⁶ Tyto kosti se měli celý rok nosit v peněžence, pak nosily štěstí.

Při večeři se mělo hodně jíst a pít. Jídlo začínalo polévkou. Ta mohla být rybí, s játrovými knedlíčky, hrachová nebo pivní. Jako příloha se k rybě podával

173 Příloha č. 39.

174 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčej na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 42.

24. prosince až 6. ledna.

175 Smažený, pečený, na modro, na černo, v huspenině, v polské omáčce s knedlíky a jiné.

176 Názvy byly odvozeny z tvaru kostí.

bramborový salát nebo bramborová kaše. Poté přišly na stůl kynuté, játrové nebo bramborové knedlíky, jablečný štrůdl, jablka, ořechy sušené švestky, nejrůznější koláče. Z nápojů se na stole objevilo pivo, ve městech víno, grog nebo punč, destiláty, káva a čaj.

V chudších rodinách se místo kapra podávala jiná ryba¹⁷⁷ a večeře se skládala z polévky, smažené ryby a jablečného štrůdlu. Zato bohatá večeře obsahovala: „bramborovou, hrachovou nebo rybí polévku, pečené koule z kynutého těsta, sladkokyselou omáčku s knedlíky, smaženou rybu s bramborovým salátem, štolu s máslem, zavařeninou nebo medem, kávu s chlebem nebo jiným pečivem, čaj, punč, destiláty, ořechy, jablka, hrušky a vařené sušené švestky. V Krušných horách se jedly žemle namáčené v teplém mléce a bramborový knedlík s houbovou omáčkou. Muselo se sníst alespoň trochu od všeho, co leželo na stole.“¹⁷⁸

Stůl byl pokrytý bílým, svátečním ubrusem. Někde pod něj dávali seno nebo slámu, jako napodobeninu toho, že Ježíšek ležel na slámě. Jinde se nohy stolu svazovaly řetězem, aby rodina zůstala pospolu. „Ještě na konci 19. století se stavěl pod stůl hrnek se vodou a sedmi zrny, aby se tak uchránila rodina před ječnými zrny.“¹⁷⁹ Pod ubrus se dávaly nejrůznější předměty jako jablko pro štěstí nebo peníz, aby bylo dost peněz. Během večeře hořela stole posvěcená svíčka. U stolu měla být celá rodina. Domovní a pokojové dveře byly uzamčené, aby rodina nebyla při večeři rušena. Od stolu se během večeře v žádném případě nesmělo vstávat, protože se věřilo, že ten kdo vstane jako první z těch co seděli u stolu, zemře. U stolu měl sedět sudý počet osob, nikdy to nesmělo být číslo třináct.

Po skončení večeře se nechal na stole přes noc bochník chleba, aby ho bylo vždy dost. Následovala celá řada věštebných úkonů, které vedly ke zjištění budoucnosti. Budoucnost se věštila z ořechů a jablek. „Otec rozkrájel největší jablko na tolik dílů, jaký byl počet osob u večeře. Při rozkrajování musel dát pozor, aby nerozkrojil žádné jádro, což by znamenalo úmrtí. Poté si každý vzal kousek jablka a otec jej poučil, aby si na ten dílek vzpomenu, kdyby v životě zabloudil.

177 Treska, sled' nebo říční ryby.

178, 179 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčej na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 44

Po vzpomínce měl každý najít cestu domů.¹⁸⁰ Někde si každý rozkrajoval jablko sám. Jestliže se rozřízlo více jader najednou, pak ten, kdo jablko rozkrajoval, měl o tentýž počet let kratší život. Ořechy vždy louskal nejstarší člen rodiny. V jejich skořápkách se zapálila svíčka a "lodičky" se pustily po vodě. Každý člen rodiny měl svou skořáčku. Z jejich pohybu se věštila budoucnost. Zvláště pak mladé dívky podle plovoucích svíček předpovídaly své vyhlídky na sňatek. Po večeři se také věšel nad dveře česnek a cibule, aby přitahovaly nemoci.

Častým zvykem bylo nošení zbytků od večeře ovocným stromům, aby byly plodné. Pod stromy se sypaly pecky od švestek, rybí kosti, ořechové skořáčky a jiné. Tomuto zvyku se říkalo "nosit jídlo Cemprovi, meluzíně nebo medvědovi". Po vysypání zbytků se třáslo stromy a říkalo se:

*„Vstávej strome a nes,
Štědrý večer máme dnes“*

nebo:

*„Tady ti stromku jídlo nesu,
abys nezapomněl s tebou třesu,
stromku nes, jinak tě porazím.“¹⁸¹*

Děvčata po večeři naslouchala štěkotu psů. Odkud se ozýval, odtud měl přijít jejich milý.

K Vánocům neodmyslitelně patří vánoční stromek.¹⁸² Někde stromek nahrazovala stejně zdobená smrková větev. Stromek se zdobil cukrovím, pozlacenými a postříbřenými ořechy, skleněnými ozdobami, svíčkami, barevnými řetězy z papíru a vatou. „Teprve po první světové válce se objevily prskavky. Ve stejné době se ve městě usadil zvyk zdobit stromek elektrickými žárovkami. Na vrcholek stromu se nasazovala skleněná hvězda nebo voskový anděl s nápisovou stuhou.“¹⁸³ Stromek

180, 181, 183 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 45 a 46.

182 Vánoční strom ozdobený figurkami a cukrovím byl prvně zmíněn v roce 1640 ve Štrasburku. Teprve v roce 1785 byl v Štrasburku osvětlen svíčkami. V českých vesnicích se objevoval až v první polovině 19. století a byl ozdoben slaměnými figurkami, cukrovým a svíčkami. Z počátku stromek visel nad stolem (z praktických důvodů – aby nezabíral, v už tak malé místnosti, místo). Postupem času se přešlo ke stavění stromku na zem.

se zdobil večer nebo v noci, když děti spaly.

Vánoční nadílka se dělala v různou dobu. Kolem poloviny 19. století byla často až po půlnoční mši. Rodiče dali dárky pod stromeček až po večeři, kdy musely jít děti spát. Po návratu z půlnoční mše děti vzbudili s tím, že když spaly, byl tu Ježíšek s dárky. Později se dětem nadělovalo po večeři a někde i na první svátek vánoční.

„Po roce 1900 ale všude převládly nadílky ihned po večeři.“¹⁸⁴

Příchod Ježíška byl ohlašován zvonkem. Podobně jako k Mikuláši, tak i k Ježíškovi se děti modlily, aby prokázaly svou poslušnost. Dárky byly různé, na vsích hlavně praktické a ve městech převažovaly moderní hračky. Děti nejčastěji dostávaly jablko s uvnitř schovanou stříbrnou mincí. Kromě vánočních dárků, které se dávaly vesměs dětem, dostal každý člen rodiny mísu s ořechy a jablky a štolou. Toto dostávali také sloužící.

Po nadílce mládež hrála hry, které vedly ke zjištění osudu a především vyhlídek na svatbu. Vodila se husa, lilo se olovo, házelo botami, počítala a tahala se polínka, házelo se slupky jablek, z jejichž tvaru se daly vyčíst iniciály jména vyvoleného. O půlnoci se koukalo do komína, kdo uviděl rakev, ten měl zemřít. Cibule, nakrájená na dvanáct dílků se posypala solí – ze zbarvení dílků staří lidé věštili počasí jednotlivých měsíců příštího roku. Podobných her a pověr existovalo velmi mnoho. V některých oblastech Karlovarska o Štědrém večeru obcházel “Cempr” a žebрал dary.

Velká péče o Štědrém dnu patřila dobytku a všem domácím zvířatům. Kromě nejlepšího žrádla dostávala i kousek od každého chodu štedrovečerní večeře.

„Krávy dostávaly krajíc sypaný solí, česnek, cibuli, trochu zbytků od večeře, trochu od každého druhu obilí, co bylo ve stodole, otruby se svěcenou vodou nebo sušené květiny. Zvířeti, které nesnědlo pamlsek, hrozila nemoc. S dobrotami se nezapomínalo ani na kočky a psy.“¹⁸⁵

V četných obcích se věřilo, že o půlnoci mohou zvířata ve stáji mluvit lidskou řečí o událostech následujícího roku. Proto se nedoporučovalo chodit po půlnoci do stáje. Vrcholným bodem Štědrého dne byla půlnoční mše. „Až do konce 19. století bývala tato mše hojně navštěvována, avšak postupem času církev zaznamenala

184, 185 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 45 a 48.

úbytek věřících, tedy i těch, kteří přišli na “půlnoční”.¹⁸⁶

4. 18. 2 Hod boží a svatý Štěpán

Na první svátek vánoční¹⁸⁷ se vzájemně navštěvovali přátelé a příbuzní a přáli si veselé Vánoce. Postupem času velké návštěvy nahradilo zasílání tištěných pohlednic. V tento čas chodili kmotřenci přát svým kmotrům a dostávali vánočku se zapečeným penízem. Obědy byly bohaté, ale bez určitého sledu. „Jedla se vepřová pečeně, pečená husa nebo jiná drůbež, zvěřina a také jáhlová kaše.“¹⁸⁸

Na některých místech Karlovarska kluci a mládenci šlehali děvčata “barborkami“, za což dostávali koláče a lihoviny.

Na druhý svátek vánoční,¹⁸⁹ jemuž se také říkalo “na Štěpána“ měli být vypuštěni koně ze stájí, nebo se na nich měl někdo projet, aby zůstali zdraví. Svatý Štěpán – mučedník, platil za patrona koní. Na Štěpána byli také přijímáni noví sloužící. Toho dne se měla nechat posvětit sůl, voda a víno. A poprvé od adventu se smělo tančit.

4. 18. 3 Den Mlád'átek

V tento den¹⁹⁰ se nesmělo pracovat a mělo se pít hodně kořalky, proti štípání much. Děti měly mít na pozoru zvláště před utonutím. Děti narozené v tento den platily na nešťastné. V některých částech Karlovarska dívky a ženy švihaly muže “barborkami“ a říkaly:

*„Skoč jako zajíček,
zelenej se jako travička,
chytrý si jako důstojník
a voníš jako starý kozel.“¹⁹¹*

Na Tepelsku švihali chlapci děvčata za znění této říkanky:

„Zelenej se bič, bič, koruna, koruna. Já nebičuju za peníze, ale na zdraví.“

186, 188 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 47.

187 25. prosince.

189 26. prosince.

190 28. prosince.

191 HOFMANN, Josef. *Unser Egerland*. 1928.

4. 19 Silvestr

Na svátek Silvestra¹⁹² se běžně pracovalo, ale mělo se málo jíst. Někde se Silvestru říkalo druhý Štědrý den proto, že připravovali večeři v podobném nebo stejném složení jako štedrovečerní. O Silvestrovské noci se všude hádalo štěstí a neštěstí v novém roce. Používaly se pro to podobné techniky jako o Štědrém večeru. Na Tepelsku se dával do čtyř rohů světlice hrách, aby nikdo nezabloudil.

V Karlových Varech paní domácí obcházela pokoje a v každém nahlas řekla cenu, za kterou chce v příštím roce daný pokoj pronajímat lázeňským hostům. „Pouze v okolí Karlových Varů se udržoval zvyk, kdy se o silvestrovské půlnoci smetal prach na schodech kostela Máří Magdalény. Před půlnocí se na hlavním schodišti kostela shromáždily desítky zahalených žen. Nesměly mluvit, ani se smát. Každá žena si přinesla březové koště, zaječí packu, papírový sáček, nůž a kousek dřeva. S prvním úderem kostelního zvonu, začaly ženy v naprosté tichosti mést prach ze schodů do sáčku, takzvaně “metly štěstí“. Pokud na schodech ležel sníh, odhrabaly jej koštětem a prach shrnovaly nožem a polínkem na hromádku, kterou přikryly před sokyněmi okrajem sukně. Zaječí packou pak prach smetly do sáčku. Mést prach se smělo jen po dobu vyzvánění zvonů. Při posledním úderu zvonu se měla třikrát zmáčknot klika nebo alespoň třikrát zaklepat na kostelní dveře. To mělo v novém roce přinést veliké štěstí. Proto byla u dveří největší tlačénice. Po doznění zvonů si ženy popřály do nového roku a rychle spěchaly domů.“¹⁹³ Smetání prachu neušlo pozornosti okolních obyvatel, ti kteří stáli opodál se různými poznámkami snažili některou s žen rozesmát.

Doma žena hodila špetku prachu na domovní a pokojové dveře, aby štěstí našlo cestu dovnitř. Trocha prachu se dávala na plát kamen, aby nikdy nevyhasla. Zbytek prachu se dal usušit do trouby. Ten se pak ukládal do pokladničky, aby nikdy nebyla prázdná. Nejvíce štěstí prý měl ten, kdo měl doma takzvaný “sedmiletý prach“, to znamenalo nastřádaný prach ze sedmi smetání po sobě.

192 31. prosince.

193 BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986, s. 49.

4. 20 Shrnutí

Při porovnání jednotlivých výročních obyčejů z Chebska a Karlovarska, můžeme konstatovat, že i když byla tato oblast - Poohří velmi rozlehlá, rozdíly byly jen lokální. Jemné odchylky vznikaly buď větším vlivem měst nebo silnější vlivem místní tradice. To platí pro předválečné období. Jak jsem již uvedla, je znám fakt, že už od počátku 20. století se tradiční zvyky přestávaly v kraji dodržovat. To také poznamenal ve svém díle autor Bachmann: „Před 40 lety. Za dob našich dědečků.“ Ten ve svých spisech vycházel z vlastní zkušenosti, neboť zde žil a ústních informací jiných pamětníků, kteří zvyk buď sami dodržovali, nebo ho znali už jen z vyprávění. To, že se od původních obyčejů pomalu upouštělo, dokazují i některé fotografie z publikace *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens* Josefa Hofmanna, na kterých jsou zachyceny ženy, ve svátečním kroji. Ovšem při bližším zkoumání jsou jasně zřetelně „hluboké sklady“ na zástěrách, které vznikají při dlouhodobém (několikaletém) nerozložení látky.¹⁹⁴

Za období úplného zániku tradiční kultury můžeme považovat dobu po druhé světové válce a éru poválečného dosídlování západočeského pohraničí. Toto období zase velmi dobře zmapoval PhDr. Stanislav Burachovič. Jeho dílo vyšlo v osmdesátých letech minulého století, kdy měl k dispozici už jen mizivý zlomek místních rodáků a pamětníků. Proto ve své výzkumné práci vychází z překládání různých dobových dokumentů a knih, článků v časopisech a novinách a jiné literatury, ve které jsou původní zvyky popsány.

Zajímavostí je, že popsány zvyky jsou si podobné, ale rozdíly v oblečení, v krojích, jsou značné. Především tedy v oblečení ženském. V již zmiňovaných publikaci J. Hoffmanna a A. Balounové jsou popsány kroje: chotěšovský, stříbrský, ašský, chebský a kroj dolního a horního Poohří (oblast Mariánskolázeňska a Karlovarska). Liší se například typické barvy sukni, zástěr, tvary a zdobení šněrovaček. Dalším zajímavým faktem je ten, že popsány obyčeje jsou si tak podobné, i když jsou popsány naprosto různými autory žijícími v jiných dobách.

194 Příloha č. 40.

5. Udržování lidových obyčejů folklorními soubory na Karlovarsku

Širší Karlovarsko, je oblastí s nejmenší koncentrací folklorních souborů v celé České republice. V této oblasti působí pouze pět souborů - Stázka v Teplé, Dyleň Karlových Varech, Marjánek v Mariánských Lázních, Krušnohor a Skejušan v Chomutově. Soubor Marjánek zpracovává folklor chodský nebo obecně český, Krušnohor, ač vynikající soubor, se také nijak výrazně oblastí Poohří nezabývá a Skejušan je soubor, který se specializuje pouze na rusímské tradice. Soubory Stázka a Dyleň jsou tedy jedinými soubory, které se hlouběji původním místním folklorem zabývají. Nacházet novou inspiraci pro obměnu svého repertoáru není za daných podmínek vůbec jednoduché. Obtíže plynou jak z nedostatku odborné literatury, tak z téměř nulového procenta místních rodáků – pamětníků, dále i z přerušené tradice činnosti folklorních souborů vůbec. Proto není divu, že si soubory své nápady a nové zdroje informací hlídají. Každoroční obměna repertoáru a nácvik nových pásem je ale nutná. Vychází jak z potřeb členů souboru, tak z potřeb publika, v neposlední řadě i kvůli pravidlům různých přehlídek a soutěží, kterých se soubory mohou zúčastnit. Každý soubor má své osvědčené „kusy“, ale jen s nimi by dlouho nevystačil. Aby soubor znovu a znovu zaujal publikum a členství v souboru bylo stále atraktivní, je třeba stále se vyvíjet. Navzdory všem obtížím se díky práci folklorních souborů daří znovuobjevovat, obnovovat a vracet povědomí o lidových obyčejích mezi veřejnost.

5.1 Dětský folklorní soubor Stázka

Folklorní soubor Stázka vznikl v roce 1995 při základní škole v Teplé a od roku 2005 pracuje jako občanské sdružení. Zpracovává a sbírá písně, tance a lidové zvyky převážně z Poohří a z oblasti severozápadních Čech (Egerlandu).

„Hlavní vedoucí je Vlasta Kuboušková, vedení začátečníků a středního oddělení se ujala Mgr. Hana Vithová a vedoucí hudby je Hana Vithová (ml). Soubor sdružuje děti ve třech odděleních. Začátečníci – zde jsou děti předškolního věku a děti, navštěvující první třídu (tři až sedm let). Střední – do tohoto oddělení chodí děti od druhé třídy do šesté třídy (osm až dvanáct let) a v posledním oddělení jsou děti od třinácti do osmnácti let. Stázku doprovází vlastní lidová muzika ve složení – dudy,

housle, klarinety, zobcová flétna a kontrabas. Většina repertoáru vychází ze sbírek manželů Balounových, ve kterých jsou sepsány písně a tance Karlovarska. Lidová hudba hraje i jedinečné úpravy písní, které vycházejí ze zapsaných písní ve sborníku a muzikanti si je sami upraví pro aktuální složení hudby.“¹⁹⁵

V roce 2011 se začalo pravidelně scházet několik maminek a babiček dětí, které “zakládaly“ soubor. I když už jejich potomci do Stázky nechodí, ony neztratily zájem o folklor. Naopak, jejich potřeba a náklonnost k lidové písni a tradiční kultuře vzrostla natolik, že založily spolek “UMaruš“, v němž nacvičují písně z Poohří a prezentují je na vystoupeních folklorního souboru Stázka.

5. 1. 1 Znovuzavedení lidových obyčejů do veřejném životě

Folklorní soubor Stázka se aktivně podílí na znovuzavedení výročních obyčejů do veřejného života obyvatel města Teplé.

Soubor již tradičně pořádá Tříkrálovou občůzku pro děti z mateřské školy a žáky základní a praktické školy.

Od roku 1999 pořádá městský masopustní průvod v doprovodu souborové muziky nebo jeho vedoucí Hany Vithové (akordeon). Během průvodu jsou dodržovány tradiční zvyky. Mezi “Tepelskými“ je velmi oblíben. Každoročně se ho účastní většina obyvatel jak z Teplé, tak z okolních vesnic. Masopustu se účastní i členové Stázky a doplňují ho o tradiční tepelské masky. V roce 2000 převzal organizační povinnosti divadelní spolek “Bezpytlíku“,¹⁹⁶ ale souborové děti se jej zúčastňují i nadále. Pro pobavení i pro poučení spolužáků pořádá soubor před Velikonocemi stylizované občůzky spojené s vynášením smrti a přinášením léta a také stylizovanou velikonoční občůzku. Do těchto akcí se zapojují i dobrovolníci z řad rodičů a to nejen souborových členů, ale všech žáků mateřské a základní školy. Zvykový rok ukončuje soubor tradičním veřejným adventním vystoupením v domě kultury a v kapli Nejsvětější trojice, veřejností velmi oblíbené Zpívání u stromečku.

195 VITHOVÁ, Hana. *Dětské folklorní soubory v Karlovarském kraji*: bakalářská práce. ZČU, Fakulta pedagogická, 2012, s. 23. Vedoucí bakalářské práce Doc. PaedDr. Daniela Mandysová.

196 Ochotnická ženský spolek vedený Mgr. Zlatkou Klepalovou.

5. 1. 2 Výroční obyčeje v hudebně tanečních pásmech

Kromě lidových zvyků, které se soubor snaží oživit ve veřejném životě v Teplé, se Stázka zabývá jevištním zpracováním výročních obyčejů z nejzápadnější části Čech. Svou práci prezentuje na četných vystoupeních, regionálních i celostátních přehlídkách a na folklorních festivalech v Čechách i zahraničí.

Mezi první zpracovaný obyčej (1997) patří pásmo "**Lucie**". "Úspěch tohoto vystoupení odstartoval vlnu pátrání po regionálních tradicích širšího Karlovarska."¹⁹⁷ V tomto pásmu se objevují jak tradiční české písně, tak regionální říkanky a hry. Je zde znázorněno tkaní a magické postavy Lucí, které kontrolují, zdali se ve světnici nepředě. Děti tančí například košťetovou polku a šotyše^{198, 199}

Masopustní obchůzka na Karlovarsku – je pásmem, které vychází z čistě regionálních pramenů. Ukazuje typický scénář obchůzky tak, jak byl zaznamenán v okolí Teplé. Laufer běží před původem a zastaví se u domu - průvod masek za ním. Následuje pohoštění a tanec s domácími. Protože v okolí Teplé žili Češi a Němci, v pásmu se střídají písně s českým a egerlandským textem.²⁰⁰ Mezi tradiční masky z této oblasti patří: žid, Laufer, smrt, holič, slamák, medvěd s medvěďárem, kominík, cikán + cikánka + cikáně, bláznivá holka, bába a řezník. Typickými tanci pro Masopust jsou kola, mateníky – "Grüne Fuß", kalamajka a vrták.²⁰¹

Pásmo **Máje** je pojato jako májový tanec u májky. Protože neexistuje přesný popis děje ani nejsou dochovány písně a tance vážící se k tomuto obyčeji, vychází vystoupení z obecně českých zvyků. Dochované zůstaly hry jako šátečková a Kačenka. **Svatojánské ohně**, pásmo, které je ztvárněno jako scházení se mládeže k ohni za znění písně "Kdo chce děvče z Teplé",²⁰² následuje tanec kolem ohně se zapálenými košťaty a skákáním přes oheň. Toto pásmo vychází z dochované regionální melodie,

197 Rozhovor s Vlastou Kubouškovou.

198 Párový kolový tanec, skotského původu - Scottish

199 Příloha č. 41.

200 Příloha č. 42.

201 Příloha č. 43.

202 Příloha č. 44.

kteřá odkazuje na vztah k tomuto obyčejí – “Der Vogelbeerbaum“ - Jeřábek^{203, 204}

Dožínky a **posvícení** jsou ztvárněné jako ukázka posvícenské zábavy Čechů a Němců. V tomto pásmu jsou zpívány písně s hospodářskou tematikou. Některé jsou obecně české, jiné jsou přeloženy z Egerlanštiny.²⁰⁵ Součástí vystoupení jsou i tyto tance: lendlery, umadum, polky a skočná.^{206, 207}

Nedělní **přástky** jsou ryze regionálním pásmem vycházející ze sborníku manželů Balounových. V neděli se mělo „příst nohama“. Zpívá se česky a egerlandsky²⁰⁸ a tančí “Grüne Fuß“. Protože se souborové dívky začaly zajímat o tradiční rukodělnou práci vzniklo další pásmo – Paličkářka. To je zasazené do předvánočního období, kdy se ve všední den večer scházely dívky k různým ručním pracím, ale i ke zpěvu, tanci a různým žertům. Pásmo obsahuje ukázky tradičních rukodělných prací na Karlovarsku a tanečně znázorňuje proces paličkování.²⁰⁹

Vánoční pásmo, které uzavírá zvykový rok, v sobě obsahuje taneční ztvárnění **adventního** věnce, tradici svaté **Barbory** a **ondřejské** čarování. Dále pásmo tradičních českých, regionálních i světových koled. Toto pásmo se každoročně obměňuje.²¹⁰

Vzniku každého nového pásma (nápad, smysl, tance a písně ...) předchází pátrání a dohledávání typických regionálních materiálů nejčastěji v karlovarském a chebském muzeu, kde je díky ochotě vedení a zaměstnanců možný přístup i do nevýstavních prostor a depozitářů. Dalším zdrojem je také muzeum Egerlandu v Marktredwitzu. Neocenitelným zdrojem je práce manželů Balounových, sbírka Thomase Antona Kunze (v překladu Lubomíra Tyllnera) a notový materiál – několik

203 Příloha č. 45.

204 Příloha č. 46.

205 Příloha č. 47.

206 Příloha č. 48.

207 Příloha č. 49.

208 Příloha č. 50.

209 Příloha č. 51.

210 Příloha č. 52.

málo publikací získal soubor Stázka jako dar od přátel ze Svazu chebských Němců či přímo od Richarda Šulka, jenž je jeho předsedou. Tento notový materiál je psán v němčině.

5. 2 *Folklorní soubor Marjánek*

Dětský folklorní soubor Marjánek vznikl ve školním roce 2004 v Mariánských Lázních. V tomto roce také začal pracovat jako občanské sdružení. Divadelně zpracovává písně, tance a lidové zvyky z oblasti Chodska. Tato folklorní oblast Čech se rozprostírá v okolí Domažlic. Charakteristická je především svým nářečím a množstvím tradičních tanců a lidových písní, které jsou dodnes součástí života lidí žijících na Chodsku.

Vedoucí souboru je Bc. Kateřina Jandlová. Vedoucí hudby je Mgr. Josef Babička. „Folklorní soubor má tři tanečně pěvecké složky: nejmenší děti (6 – 12 let) a středního oddělení (13 - 18). Nejstarší skupinu souboru tvoří dospělí, kteří se souborem vyrostli a nadále je baví zpívat a tancovat (18 +).

Marjánek doprovází vlastní chodská lidová muzika ve složení – dudy, housle, klarinety a kontrabas. Folklorní soubor Marjánek se každoročně účastní folklorních festivalů jak v České republice, tak i v zahraničí. Od roku 2005 hlavním pořadatelem folklorního festivalu Mariánský podzim.“²¹¹

5. 2. 1 Znovuzavedení lidových obyčejů do veřejném životě

„Folklorní soubor Marjánek každoročně pořádá “Marjánskovské jarnění“. V tomto pořadu představuje veřejnosti tradiční činnosti a symboly Velikonoc. Lidé si mohou zkusit (formou workshopu) různé techniky malování a barvení vajíček, pletení pomlázek, učí se různé zpívané koledy a mohou ochutnat tradiční velikonoční pokrmy jako jidášky, mazance nebo beránka. Pořad doprovází hudebně – taneční vystoupení souboru.“^{212, 213}

211 Rozhovor s Bc. Kateřinou Jandlovou.

212 Korespondence s Bc. Kateřinou Jandlovou.

213 Příloha č. 53.

5. 2. 2 Výroční obyčeje v hudebně tanečních pásmech

Soubor Marjánek zpracovává několik výročních obyčejů převážně z Chodska. Pásmo **Masopust** – obsahuje jednotlivé masky (medvěd, kominík, kostlivec apod.), které jsou během 30 minut pásma představovány divákům. V tomto pásmu se zpívají tradiční písně vážící se k tomuto období a celé vystoupení je protkáno tanci a tanečními písněmi.²¹⁴

Velikonoce jsou pásmem, ve kterém jsou představovány hlavní symboly tohoto období. Vystoupení doprovází akce s názvem Marjánskovské jarnění.

„K **vánočním** tradicím máme utvořený 30 minutový program, ve kterém zpracováváme 7-8 vánočních zvyků s mluveným slovem a předvedením samotného zvyku například hod pantoflem, zlaté prase, lití olova, rozkrojení jablíčka nebo pouštění skořápek. Pod tento program se přidružují jednotlivá vystoupení znázorňující cestu k Betlému (zde zpíváme jak běžné, tak i chodské koledy), příchod Tří králů, Lucie, Barborky. Všechna vystoupení se mění podle aktuálních změn v souboru a dle požadavků organizátorů festivalů nebo přehlídek.“^{215, 216}

„Při sběru materiálů pro další vystoupení se nejčastěji obracíme na muzea a dostupnou literaturu. Co se týče písní vycházíme ze zpěvníků a sbírek Jindřicha Jindřicha nebo Jindřicha Šimona Baara. Tance nacházíme v příslušné literatuře. Kroje jsou ušity podle dochovaných materiálů Alžbětou Krejčeříkovou. Využíváme také dochované vinylové kazety a desky, obrazy a fotografie.“²¹⁷

5. 3 Dětský folklorní soubor Dyleň

Dětský folklorní soubor Dyleň vznikl v roce 1993 a od začátku působení má dva zřizovatele – Soubor písní a tanců Dyleň a Dům dětí a mládeže Karlovy Vary. Zpracovává písně, tance a lidové zvyky z nejzápadnější části Čech, Chebska a pohraničí. Vedoucí souboru je Kateřina Adamovicová a Veronika Hrnková, muziku vede Barbora Adamovicová. „Soubor pracuje ve třech tanečních odděleních. Nejmenší děti (čtyři roky až šest let) vystupují pod názvem Holoubátka, menší děti

214 Příloha č. 54.

215, 217 Korespondence a rozhovor s Bc. Kateřinou Jandlovou.

216 Příloha č. 55 a 56.

(šest až devět let) vystupují pod názvem Blešky. Nejstarší děti - dětský folklorní soubor (devět až patnáct let) už doprovází dětská lidová muzika. Dětský soubor Dyleň doprovází vlastní lidová muzika ve složení: dudy, housle, viola, kontrabas, klarinet a flétna. Soubor Dyleň se pravidelně zúčastňuje mnoha známých folklorních festivalů a přehlídek v celé České republice. Od roku 1996 je pořadatelem Karlovarského folklorního festivalu.²¹⁷

Dětský folklorní soubor nepořádá ani neorganizuje lidové obyčeje se zapojením veřejnosti.

5. 3. 1 Výroční obyčeje v hudebně tanečních pásmech

Dětský folklorní soubor Dyleň zpracovává lidové obyčeje z oblasti západočeského pohraničí – Poohří.

„V našem **velikonočním** pásmu se zaměřujeme na **Bílou sobotu**, kdy se vrátily zvony z Říma a odzvonily půstu. Kluci jejich návrat slavili bouchacími kuličkami a dívky si domů přinesly vodu z potůčků a studánek a mlčky si omývaly obličej, ruce a krk. Dále máme pásmo na **Velikonoční pondělí**, kde se zobrazuje obchůzka chlapců, kteří šlehali děvčata pomlázkami z vrbových proutků, poté museli říct říkanku a dostali od děvčat malované vejce. Každoročně pořádáme vánoční koncert v Městském divadle v Karlových Varech, kde děti vystupují s **vánočním** pásmem. Zde zpracováváme různé vánoční zvyky a pověry od sv. Martina až po Tři krále.²¹⁸ Například: Martin přijíždí na bílém koni, Ondřej, sv. Lucie noci upije, Kateřina - poslední taneční veselice, štědrý den - nošení zbytků od stolu ke stromečku, aby rodil, štědrovečerní tabule, házení pantoflem, loupání jablíček a pouštění svíček. Toto pásmo se každoročně obměňuje. Další čísla, která se týkají konkrétních zvyků, Svatojánské ohně - ztvárnění typických zvyků při pálení ohňů na sv. Jána. již má starší složka našeho souboru.²¹⁹

217 VITHOVÁ, Hana. *Dětské folklorní soubory v Karlovarském kraji*: bakalářská práce. ZČU, Fakulta pedagogická, 2012, s. 35. Vedoucí bakalářské práce Doc. PaedDr. Daniela Mandysová.

218 Příloha č. 57

219 Korespondence s Kateřinou Adamovicou. Více informací se mi nepodařilo získat. Příloha č. 58

6. Výzkum lidových obyčejů v Karlovarském kraji

V současné době se ve společnosti objevuje módní trend navracet se ke svým starým kořenům. Lidové obyčeje pozvolna zažívají rostoucí zájem veřejnosti.²²⁰ I v těch nejmenších obcích vznikají spolky zabývající se kulturou, plánují a organizují místní veřejné akce. Mnoho těchto aktivit stát podporuje a leckde využívají i dotace z Evropské unie. Dalo by se říci, že tradiční kultura se vrací. Přesto však slýchám od starší generace, že „... už se nic nedodrzuje, že ti mladí nic nedělají, neumějí, nevědí...“.

Karlovarský kraj je oblastí s velmi specifickou skladbou obyvatel. I přes současný všeobecný trend, kdy se lidové tradice opět vrací do povědomí veřejnosti, je zmiňovaný kraj nejhudší na jakékoliv akce spojené s folklorem.

Výzkumné šetření tedy zjišťuje jaké obyčeje jsou zde stále dodržované, jejich počet a podobu. Mimo veřejné akce se šetření zabývá i dodržováním a podobou některých zvyků v samotných domácnostech, v soukromí rodin. Hlavní inspirací pro realizaci tohoto výzkumu bylo studium dokumentu s názvem „Identifikace a dokumentace tradiční lidové kultury v České republice – Obyčejová tradice“. Tento výzkum provedl Národního ústavu lidové kultury (dále jen NÚLK) v roce 2008. Dotazníkové šetření probíhalo celorepublikově a otázky byly pro všechny části České republiky stejné. Dalším významným impulsem byla má vlastní zvědavost, jak ob stojí známé a časté výroky starší generace o tom, že za jejich mládí se dodržovalo daleko více obyčejů než je tomu v dnešní době.

Aby bylo možné porovnat, které obyčeje se dodržují stále ve stejné podobě, které svou podobu mění v závislosti na čase a zvyky, které se v současné době na Karlovarsku nedodržují, vznikl dotazník, který byl zadán zástupcům dvou generací (mladší a nejstarší) a jehož otázky vycházejí z folklorních tradic oblasti Poohří.

220 Televizní pořady zaměřené na folklor jednotlivých regionů, přenosy z významných folklorních festivalů i v mnoha časopisech je věnována pozornost tradicím, například v podobě receptů na tradiční pokrmy či výzdobu interiéru tradičními, ručně zhotovenými předměty. Obce pořádají příležitostné jarmarky, kde nechybí předvádění tradičních řemesel. Široká nabídka kurzů s možností výuky nějakého druhu ruční řemeslné výroby. Vznik nových folklorní festivalů, ať už s mezinárodní účastí, nebo jen ryze s českým zastoupením.

Pro dostatečnou výpovědní hodnotu výzkumu nebylo nutné zadávat jej obyvatelům všech obcí Karlovarského kraje (dříve Poohří). Vybrala jsem proto jen několik obcí, od těch menších, jako je mé rodiště – Teplá, až po samotné krajské město - Karlovy Vary.

6. 1 Cíle a hypotézy výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit v jaké podobě jsou v současnosti dodržovány lidové obyčeje místní veřejností a ověřit jaké obyčeje se udržují beze změn, popřípadě jak se jejich dodržování změnilo a které se již nedodržují vůbec.

Na základě studia dostupné literatury a pramenů, ústních svědectví a výsledků výzkumu NÚLK jsme stanovili následující hypotézy:

Hypotéza 1: Počet dodržovaných obyčejů je mezi generacemi různý, starší generace jich dodržovala více.

Hypotéza 2: Podoba dodržovaných obyčejů ve veřejném životě a v soukromí je mezi generacemi odlišná.

Hypotéza 3: Popisované obyčeje se budou lišit zvláště u zástupců nejstarší generace, z nichž většina se přistěhovala na Karlovarsko až po roce 1945. (mezi zástupci)

6. 2 Metody výzkumu

V samotném výzkumu jsou použity dvě metody kvantitativní²²¹ a kvalitativní²²², avšak pro potřeby výzkumného šetření byly nejvíce využity metody kvantitativní. Vzhledem k účelu a cíli výzkumu, pro přehlednost a snadné zpracování byl z kvantitativních metod použit dotazník.

Dotazník je méně časově náročná metoda zkoumání. Je to soubor otázek,

221 Kvantitativní výzkum se zabývá získáváním informací o četnosti výskytu určitého jevu. Jeho hlavním cílem jsou měřitelné číselné údaje. Tento typ výzkumu se provádí na vzorku, který by měl reprezentovat cílovou skupinu.

222 Kvalitativní: Analyzuje příčiny, vztahy a závislosti u zkoumané jednotky. Je vhodné jej použít, když jde o hloubkový rozbor některých jevů. Někteří respondenti nechtějí odpovídat na některé otázky nebo jsou jejich odpovědi vyhýbavé.

kteřé, jsou sepsány v určitém formuláři. Tato metoda je založena na otázkách a podobá se metodě přímého rozhovoru. Při sestavování dotazníku je třeba promyslet a přesně určit hlavní cíl dotazníkového průzkumu, logicky a stylisticky připravit konkrétní otázky, které jsou – li anonymní, zvyšují pravdivost odpovědí. Důležitá je také grafická úprava a délka dotazníku. Jednotlivé položky dotazníku jsou koncipovány tak, abychom mohli získané informace po jejich zpracování použít při verifikaci hypotéz výzkumu.

Ve vstupní části dotazníku je uveden krátký text, který respondentu seznamuje s účelem dotazníku a s tím, k čemu budou poznatky vyplývající ze zpracování dotazníku použity. Text obsahuje i několik informací o tématu diplomové práce. Závěr této části obsahuje základní pokyny pro relevantní vyplnění, zdůraznění, že dotazník je anonymní a poděkování. Samotný dotazník, je složen z uzavřených,²²³ polootevřených²²⁴ a otevřených otázek,²²⁵ které jsou přizpůsobeny konkrétní oblasti zkoumání (Karlovarském kraji). Otázky mapují podobu a počet dodržovaných obyčejů jak ve veřejném životě tak v soukromí rodin.

Dotazník obsahuje **42** otázek z toho:

26 uzavřených otázek s nabízenou možností odpovědi: ANO / NE / NEMOHU POSOUDIT, například:

„Konají se ve vaší obci/měště novoroční občůzky se zpěvem?“ ANO / NE

„Je u vás v obci/měště zvykem pořádat smuteční hostinu?“

ANO / NE / NEMOHU POSOUDIT

5 polootevřených otázek s nabízenými alternativními možnostmi odpovědi kdy respondent označí všechna správná tvrzení:

„Uved'te charakteristické masky, které se v průvodu vyskytují:

a, medvěd/medvěďář **b**, smrt **c**, Laufer **d**, holič **e**, žid **f**, ženich a nevěsta

h, bába a dědek **g**, čarodějnice/čaroděj **i**, nějaké jiné masky vypište:

223 Zavřené otázky: Ty nabízejí respondentovi odpovědi, a on vybere tu, se kterou nejvíce souhlasí. Mezi nabízené odpovědi se řadí možnost – nevím/nemohu posoudit.

224 Polozavřené otázky: Na ty respondent odpovídá buď nabízenou odpovědí, ale pokud mu žádná z nabízených možností nevyhovuje, může dopsat svou odpověď

225 Otevřené otázky: Na tyto otázky respondent odpovídá vlastními slovy.

11 otevřených otázek s pokyny vypište:

„Jaké je vaše tradiční jídlo na velikonoční pondělí (o Velikonocích)? vypište:“

„Jak vypadá pomlázka (zdobení, počet prutů ...)? vypište:“

Byli jsme si vědomi toho, že dotazník předkládáme žákům, studentům i seniorům. Proto jsme formulovali otázky jazykem přiměřeným věku respondentů - bez cizích slov a co nejsrozumitelněji.

K výhodám dotazníkového šetření řadíme možnost hromadného zpracování získaných dat a jednoznačnou formulaci otázek. Hlavními nevýhodami jsou nemožnost doplnění nebo zpřesnění při neporozumění otázce. Z tohoto důvodu a z důvodu specifčnosti oblasti výzkumu a věku respondentů jsme pro doplnění dat získaných dotazníkem zařadili druhou výzkumnou metodu - neformální individuální rozhovor.

Neformální individuální rozhovor je založen na spontánním generování otázek. Zohledňuje individuální rozdíly a změny situace. Nevýhodou je časová náročnost při získávání dat.

Metoda neformálního rozhovoru byla použita pro doplnění získaných dat, zejména u seniorů. Vzhledem k oblasti, ve které výzkum probíhal, jsme položili i otázku: „Odkud pocházíte, odkud pochází vaše rodina?“

6. 3 Charakteristika výzkumného vzorku

Jako výzkumný vzorek byli vybráni respondenti zastupující mladší (13 – 19 let) a nejstarší generaci (75 – 95 let). Mladší část byla zastoupena 199 žáky 2. stupně základní školy v Teplé, studenty vyšších ročníků víceletého gymnázia v Mariánských Lázních a střední zdravotnické školy v Karlových Varech. Nejstarší část pak 34 klienty domovů pro seniory v Chebu, Mariánských Lázních a v Teplé.

Výzkumného šetření se tedy účastnilo 233 respondentů. Návratnost dotazníků byla 100% neboť jsme dopředu zjišťovali počet respondentů, kteří by byli ochotni dotazník vyplnit a ve většině případů jsme byli zadávání a zpětném sběru osobně přítomni.

6. 4 Popis realizace výzkumného šetření

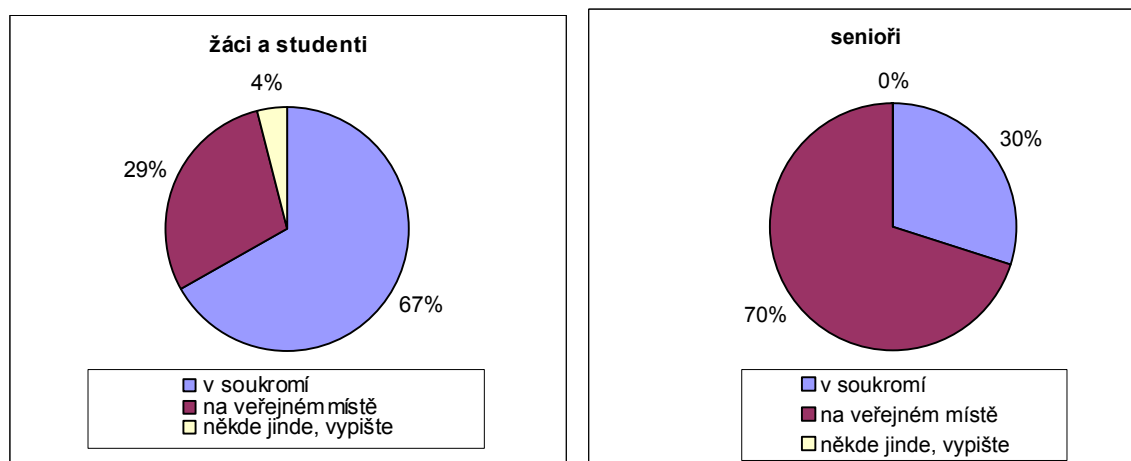
V období od ledna do půlky února (2014) jsme vytvořily finální podobu dotazníku. Po konzultaci jsme si domluvili termíny zadání dotazníku v jednotlivých školách a sociálních zařízeních. Zadávání dotazníku probíhalo od konce února do poloviny března. Zvláště na gymnáziu a střední škole jsme požádali o spolupráci učitele, kteří ve svých hodinách dotazník zadali. Nejvíce času jsme si nechali na základní školu v Teplé, kde byl potřebný souhlas rodičů a ředitelky školy a domovy pro seniory, kde jsme vedli s jednotlivými klienty i individuální neformální rozhovor.

6. 5 Výsledky výzkumu a verifikace hypotéz

Pro větší přehlednost jsme ke kvantifikaci získaných dat využili textového editoru programu Word, tabulkového procesoru programu Excel a grafického znázornění. V následujícím přehledu uvádíme ke každé otázce graf či tabulku, znázorňující výsledky, jejich bližší objasnění a vlastní komentář autorky k získaným výsledkům.²²⁶ Při vyhodnocování dotazníku je třeba hledět na to, že odpovědi mohou být subjektivně zabarvené.

Dotazník – Lidové obyčeje v Karlovarském kraji

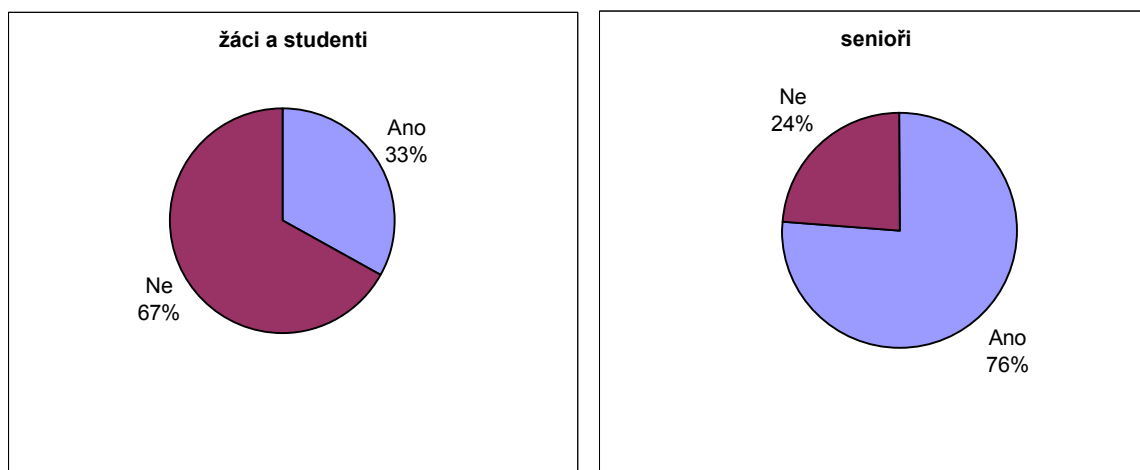
1. Kde slavíte Silvestra?

Více než polovina (71%) mladší generace slaví příchod nového roku doma.

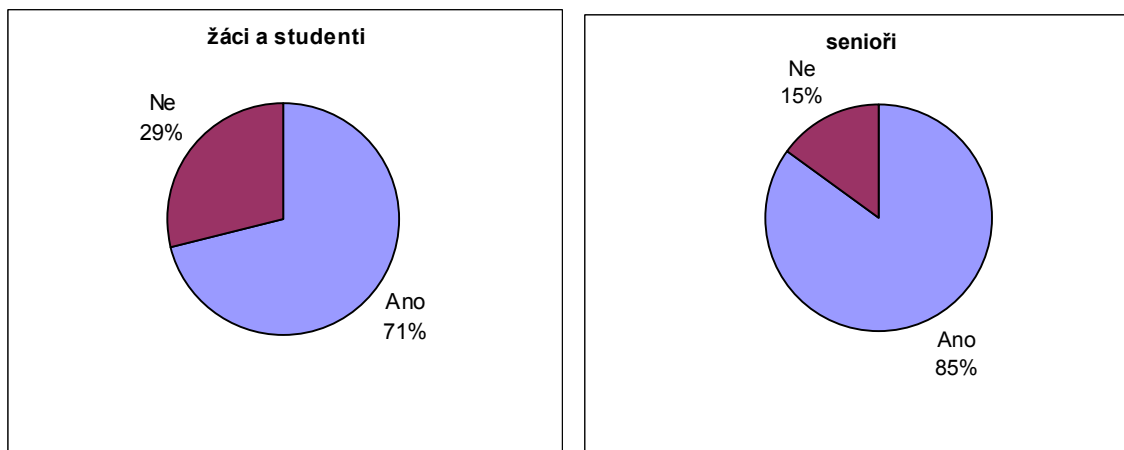
Bohužel kvůli nevypsaným odpovědím nelze zjistit na kterých jiných místech Silvestra slaví. Můžeme se jen domnívat, že jiným místem byli myšleni kamarádi a přátelé. Nejstarší generaci byla otázka položena v minulém čase. Je tedy zřejmé, že oslavy byly dříve více situovány na veřejná místa - hospody, zábavné podniky nebo náměstí a v současnosti se vrací zpět do rodinného kruhu.

2. Konají se ve vaší obci/měště novoroční obchůzky se zpěvem?

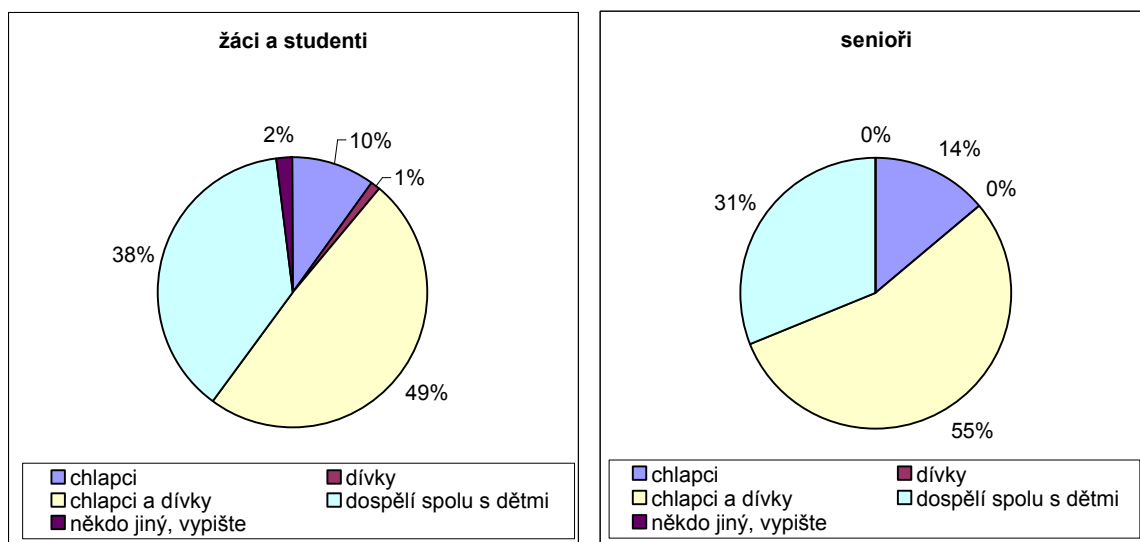
Na novoroční obchůzky si vzpomíná většina seniorů (76%). Ti, kteří odpovídali záporně, pocházejí z míst, kde se obyčej nedodržel a po příchodu do svého nového bydliště jej nebylo, v novém domově, možné obnovit. I když malý počet mladší generace odpověděl kladně (33%) z jejich odpovědí můžeme vyčíst, že se zvyk nepřetržitě udržuje nebo se znova zavádí do veřejného života obce.

3. Konají se ve vaší obci/měště tříkrálové obchůzky?

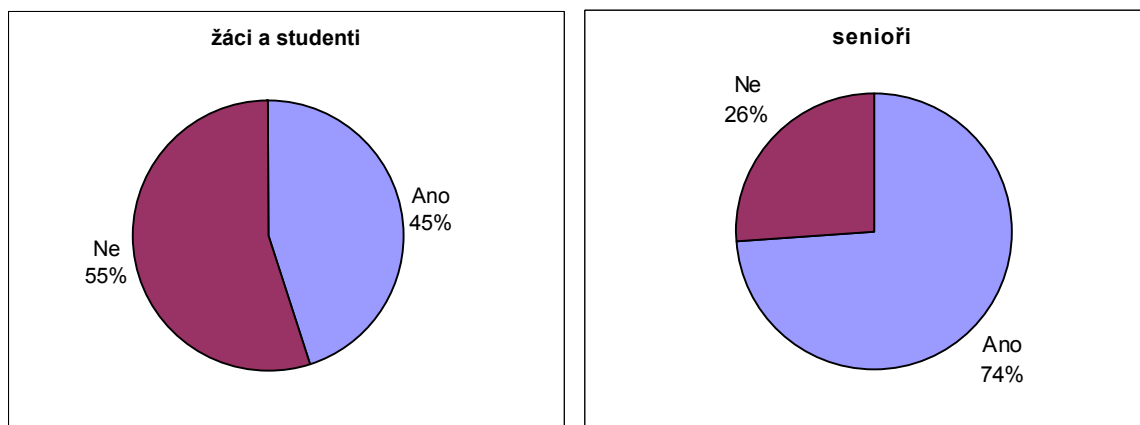
Domníváme se že 71% dotázaných žáků a studentů, kteří odpověděli kladně bydlí ve větších městech, kde se tato občůzka koná pod záštitou Charity České republiky. Zbýlých 29% pak tvoří žáci a studenti, kteří bydlí na vesnicích a tento obyčej se tam nedodrzuje. Z individuálních rozhovorů se seniory vyplynulo, že si v 80% vzpomínají na občůzky jak ve městech, tak na vesnici, ovšem bez nějaké vedoucí organizace.

4. Jestliže ano, kdo tuto občůzku vykonává:

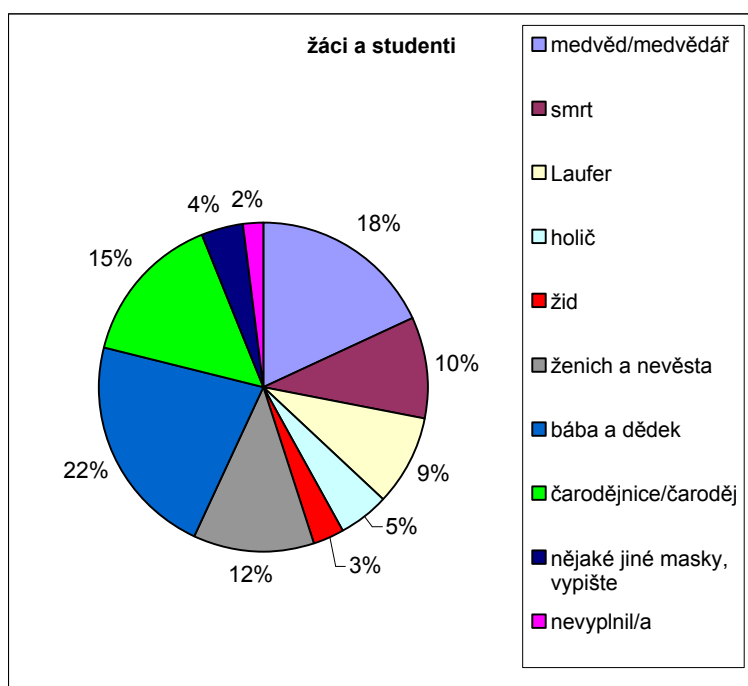
V této otázce nás zajímalo, kdo chodí převlečený za tři krále nejčastěji. Proto jsme respondentům nabídli několik možností. Poslední odpověď jsme nechali volnou s pokynem "vypište", abychom zjistili, kdo jiný ve městě či obci občůzku vykonává. S rozdíly několika málo procent se obě generace shodují, že tříkrálovou občůzku vykonávají chlapci a dívky. Hned další, mnohokrát volenou, možností byli dospělí spolu s dětmi. V 1% žáci a studenti uvedli, že občůzky vykonávají dívky.

5. Koná se ve vaší obci/městě masopustní občůzka (průvod)?

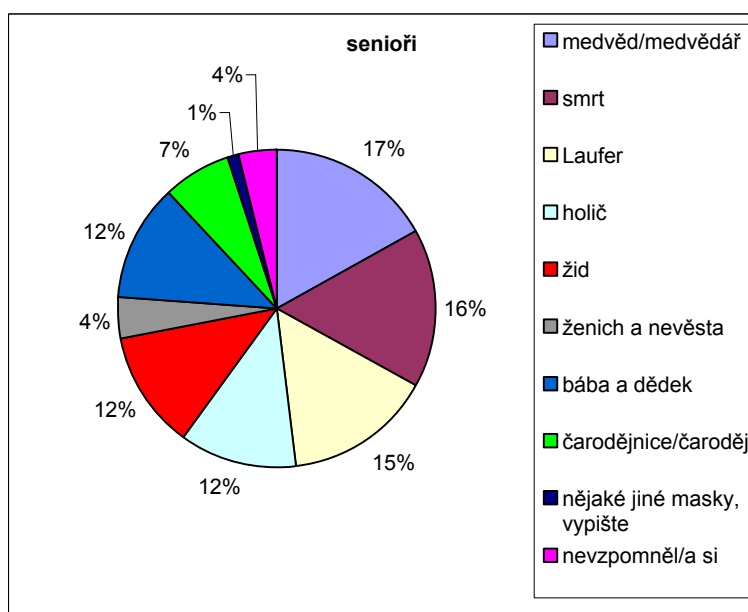

Masopustní průvody, jako i jiné tradice, v současné době zažívají rostoucí zájem veřejnosti. Pro zjištění tohoto trendu jsme zařadili do dotazníku i tuto otázku. Z grafického znázornění a počtu kladných odpovědí mladší generace můžeme usuzovat na rostoucí počet takovýchto průvodů. V některých obcích má tento dávný obyčej teprve několikaletou tradici. Dotazovaní senioři v 74% potvrdili konání masopustního obchůzky vesnicí/městem s doprovodem muziky a velkým počtem zúčastněných masek i přihlížejších.

6. Uveďte charakteristické masky, které se v průvodu vyskytují:

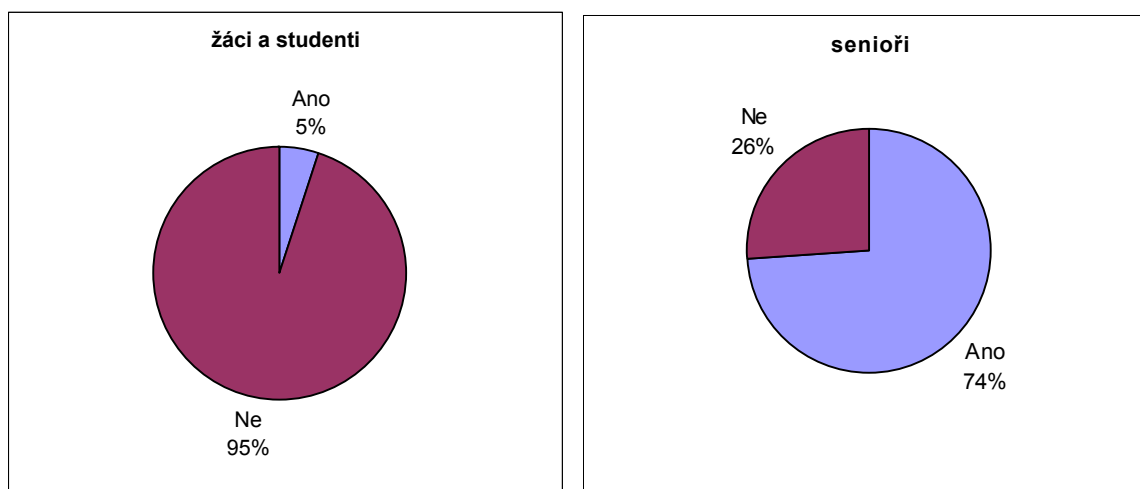
maska	počet odpovědí	%
kominík	2	29
lev	1	14
Turek	1	14
liška	1	14
bába s kozou	2	29

maska	počet odpovědí	%
kněz	3	23
kominík	2	15
vodník	2	15
kroje	5	39
kůň	1	8

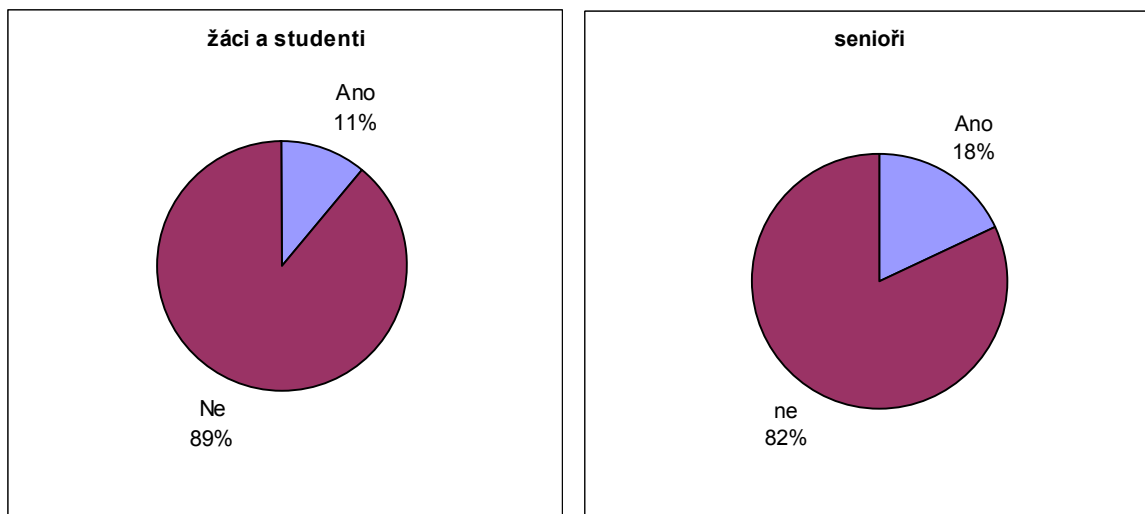
Zde nás zajímal především výskyt tradičních masek, které byly v této oblasti zaznamenány a popsány. Tyto masky byly nabízeny jako možné odpovědi. Mezi nejvíce se vyskytující masky patřil medvěd a medvědář, bába s dědkem, smrt a čarodějnice/čaroděj. Nejčastěji volenou maskou mladší generace je maska báby s dědkem (22%). Nejstarší generace volila za nejčastěji přítomnou masku v průvodu medvěda a medvědáře, Laufra a smrt. Dále se počty voleb jednotlivých masek rozcházejí. Nabízenou odpověď "nějaké jiné masky, vypište", zvolilo 5% respondentů. Z vypsaných masek se nejčastěji objevil kněz, kominík a 5 seniorů popsalo, že někdo chodil do průvodu v místním kroji. Zajímavé je, že se zde objevuje maska koně, která není v této oblasti historicky dochována. Bohužel několik seniorů si nevzpomnělo na žádnou masku.

7. Koná se ve vaší obci/měště ukončení masopustního období pochováním basy?

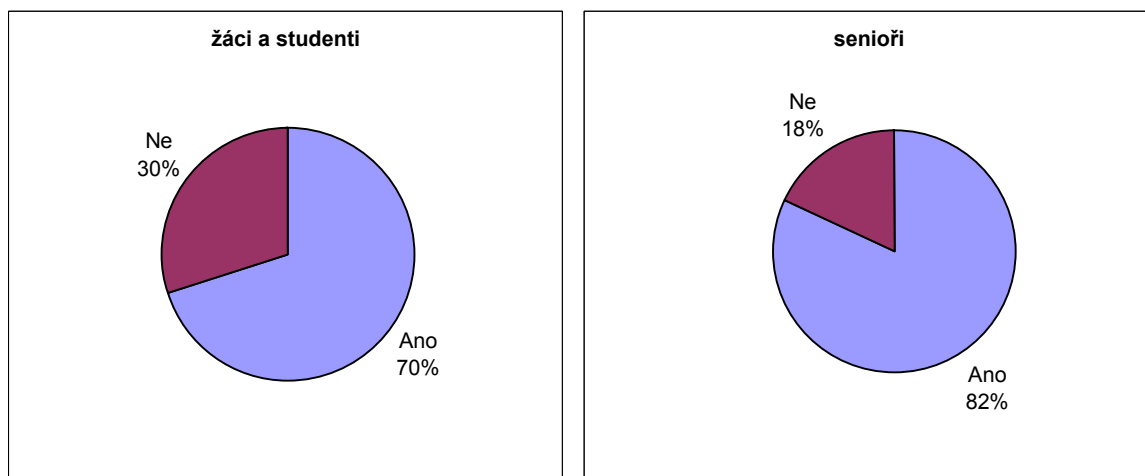
Na ukončení masopustního období pochováním basy si pamatuje 74% seniorů. Zbýlých 26% dotazovaných si na obyčej nevzpomíná, ani když jsme zvyk jinak pojmenovali a vysvětlily jeho průběh. Z mladší generace potvrdilo pouze 5% respondentů, že se v jejich bydlišti zvyk dodržuje. 95% negativních odpovědí žáků a studentů poukazuje na fakt, že v jejich obci/měště není nikdo, kdo by tuto tradici obnovil.

8. Koná se ve vaší obci/měště vynášení smrtky?

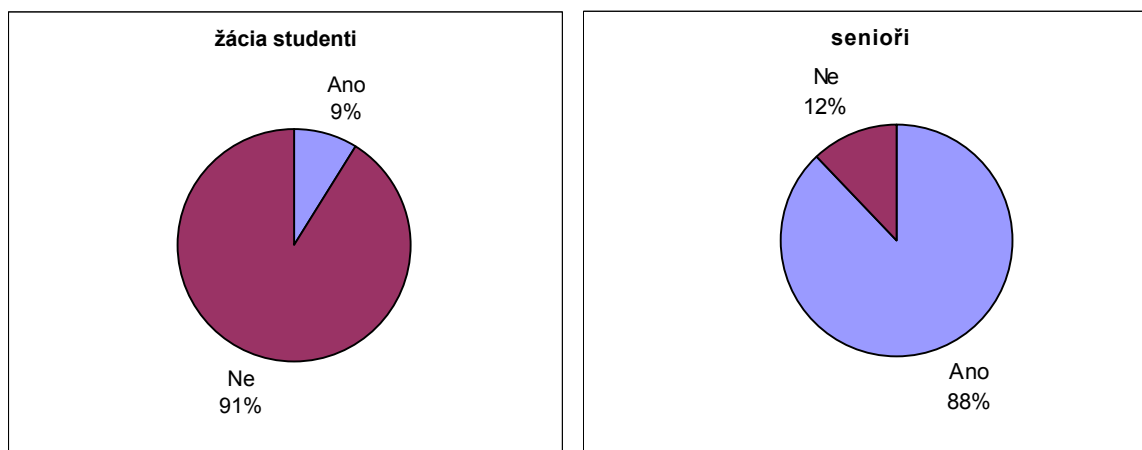
Dodržování tohoto obyčeje potvrzuje jen 11% dotazovaných žáků a studentů. Zajímavé je, že si na tento zvyk nevzpomínají ani zástupci nejstarší generace. Počet záporných odpovědí opět potvrzuje, že kvůli různorodé skladbě místního obyvatelstva nebylo skoro možné navázat na původní tradice a zvyky.

9. Je u vás doma tradicí na Apríla někoho napálit?

Počet kladných odpovědí v obou generacích (70% a 82%) dokazuje nepřetržité dodržování zvyku, i když se v mladší generaci objevuje významnější vzorek negativních odpovědí (30%). Ten může napovídat tomu, že se v některých domácnostech zvyk nedodrží.

10. Dodržujete o Velikonocích půst?

Půst byl, dle většiny seniorů (88%), neodmyslitelnou součástí Velikonoc. V dnešní době se od půstu upouští, jak dokazuje počet negativních odpovědí mladší generace (91%).

11. Jaké jsou Vaše tradiční postní pokrmy? vypište:

Žáci a studenti

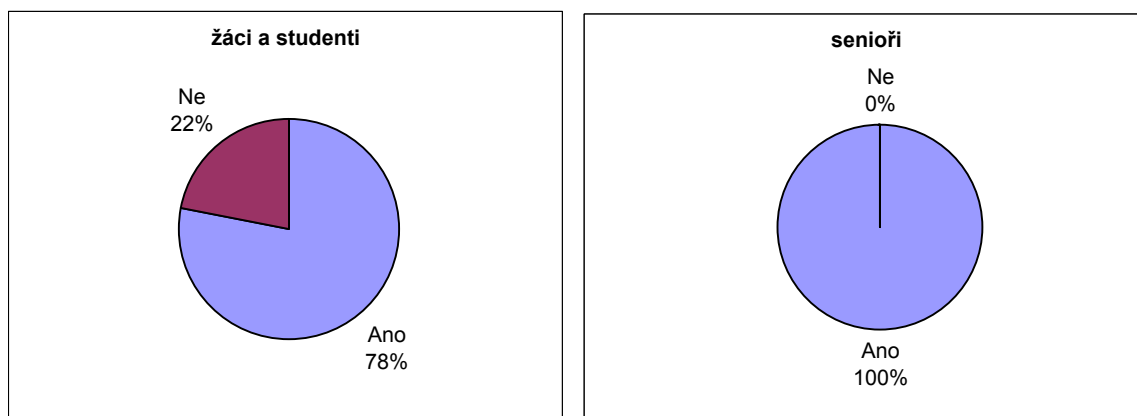
pokrm	počet odpovědí	%
čočka	5	4
brambory	1	1
ryba	19	8
beránek/mazanec	20	10
nádivka	31	13
vejce/vajíčková pomazánka ...	40	17
bezmasá jídla	2	2
jidášky	7	5
polévka (hrachová, čočková)	15	7
zelená sekaná	4	3
celerové placky	2	2
nevyplnil/a	65	28

Senioři

pokrm	počet odpovědí	%
hrách s medem a mákem	10	9
kukuřice s medem a mákem	10	9
suché pečivo	5	6
pučálka	19	16
jidášky	1	2
čočka	18	14
nádivka	13	11
polévka (vývar, čočková, hrachová)	15	13
zelené saláty (z mladých lístků)	18	11
nevzpomněl/a si	10	9

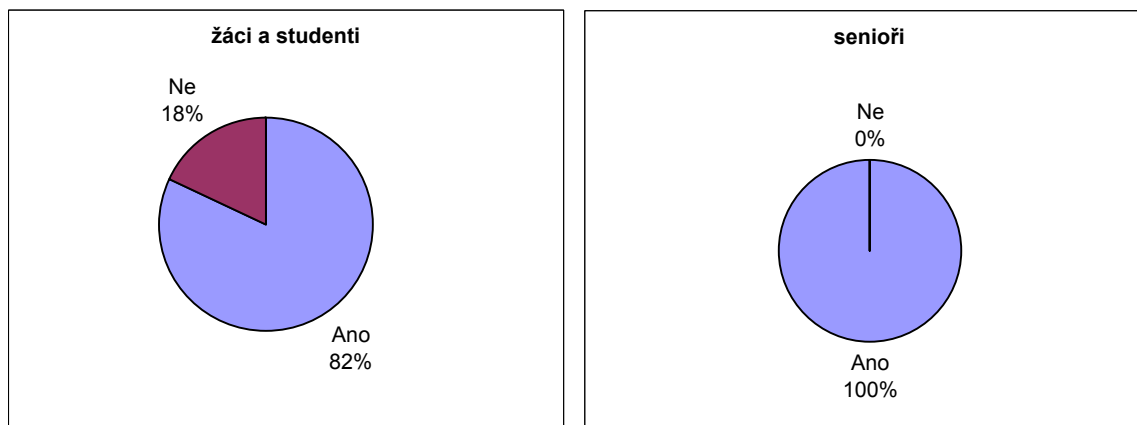
Touto otázkou jsme chtěli zjistit, jak se mezigeneračně odlišuje skladba postních jídel. I když většina mladší generace odpověděla na předchozí otázku negativně, přesto jich 134 vypsalo pokrm, který považují za postní. Nejvíce voleným pokrmem byla vejce či vajíčková pomazánka, nádivka a sladké pečivo jako beránek/mazanec. Neméně hlasů dostala čočka, bezmasá jídla a brambory. 65 respondentů k otázce napsalo: „Nemáme zvláštní pokrm“ a někteří neodpověděli vůbec. Díky rozhovorům s jednotlivými seniory jsme získali cenné informace o postním jídelníčku. Mezi nejvíce vzpomínaná jídla patřila čočka, luštěninová polévka a nejrůznější saláty s použitím mladých lístků (kopřiv, podbělu, pampelišek...). Po tom, co jsme zmínili tradiční pokrm pučálku se 19 seniorů rozpomnělo, že pokrm mívali a 10 z nich přidalo ještě zajímavé jídlo připravené z pražené kukuřice/hrachu s medem a mákem.

12. Děláte před Velikonocemi “velký” úklid?

Z grafického znázornění je patrné, že i v současnosti se v rodinách dodržuje zvyk předvelikonočního úklidu.

13. Dodržujete lidový zvyk barvení velikonočních vajíček (kraslic)?

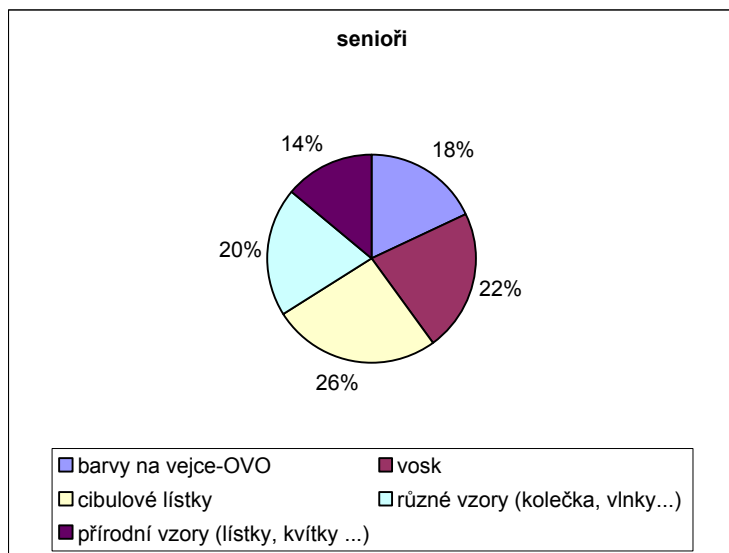

Dodržování lidového zvyku barvení velikonočních vajíček potvrdilo 100% seniorů a 82% zástupců mladší generace. 18% respondentů z řad žáků a studentů odpovědělo negativně. Menší procento negativních odpovědí může poukazovat na nedodržování tradičních zvyků v jednotlivých domácnostech.

14. Jestliže ano, jakými barvami/technikami/vzory? vypište:

Žáci a studenti

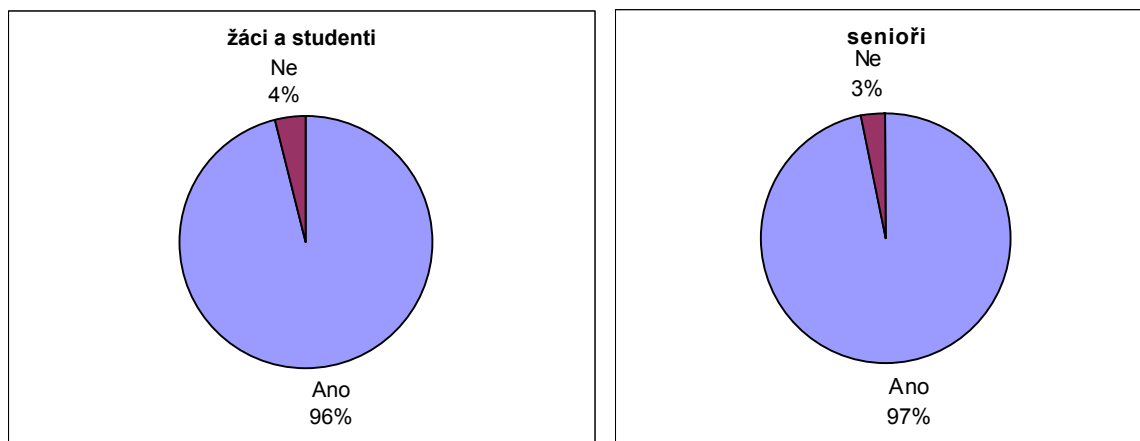
barva/technika/vzor	počet odpovědí	%
červená	185	10
zelené	191	11
modrá	171	8
žlutá	177	9
fialová	39	2
oranžová	59	3
vícebarevná	191	12
vosk	195	13
cibulové lístky	100	4
různé vzory	152	6
geometrické vzory	176	9
puntíky	58	4
kolečka	32	1
nálepky	42	4
přírodní vzory	42	4

Mladší i nejstarší generace barví vejce základními barvami. Zástupci mladší generace řadí mezi nejvíce používané barvy zelenou, červenou, modrou a žlutou. Tyto barvy jmenovali i senioři, kteří pro ně používali název OVO. Na přírodní způsob barvení vajec (pomocí cibulových lístků) si vzpomíná 26% respondentů z řad seniorů. Nejoblíbenější technikou pro obě generace je zdobení pomocí vosku. Vzory se podle

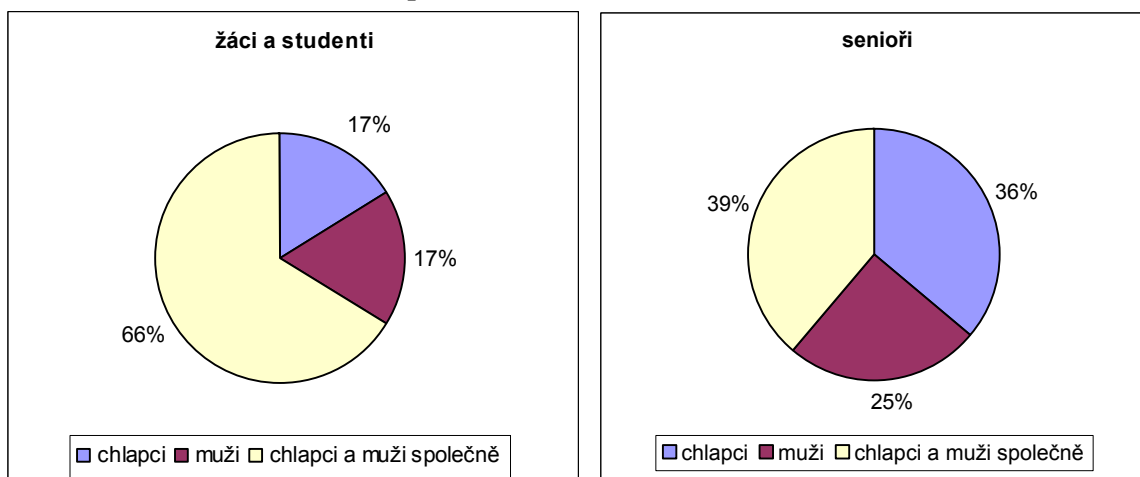
generací různí. Zatím co senioři uváděli jako nejčastější vzory kolečka, vlnky a přírodní motivy, mladší generace mezi nejoblíbenější řadila vzory geometrické. Dříve oblíbené nálepky zřejmě vystřídal tradičnější způsob zdobení, neboť je jako možný způsob výzdoby kraslic (z celkového počtu 199) uvedlo jen 42 žáků a studentů.

15. Konají se ve vaší obci/měště – na velikonoční pondělí – tradiční obchůzky s pomlázkou?

Až na ojedinělé výjimky všichni respondenti uvedli, že se v jejich bydlišti konají tradiční velikonoční obchůzky s pomlázkou. Je tedy zřejmé, že i na Karlovarsku se tato jedinečná česká tradice dodržuje.

16. Jestliže ano, kdo chodí s pomlázkou?

Nejvíce hlasů, u obou generací – 66% mladší a 39% nejstarší, získala možnost, při které s pomlázkou chodí chlapci a muži společně. Od mladší generace dostali muži a chlapci stejný počet procent (17%) a od seniorů muži 25% a chlapci 36%.

17. Jak vypadá pomlázka (zdobení, počet prutů)? vypište:

Žáci a studenti

počet prutů/ zdobení	počet odpovědí	%
12 prutů + barevné pentle	32	15
8 prutů+ barevné pentle	85	42
18 prutů+ barevné pentle	20	9
16 prutů+ barevné pentle	5	3
7 prutů+ barevné pentle	1	1
6 prutů+ barevné pentle	27	13
5 prutů+ barevné pentle	15	7
nevyplnil/a	24	10

Senioři

počet prutů/zdobení	počet odpovědí	%
8 prutů + barevné pentle	20	40
18 prutů + barevné pentle	10	20
16 prutů + barevné pentle	11	22
12 prutů + barevné pentle	1	2
6 prutů + barevné pentle	2	4
3 pruty + barevné pentle	2	4
4 pruty + barevné pentle	4	8

Touto otázkou jsme chtěli zjistit, jestli se mezi generacemi změnila podoba pomlázky, zvláště pak jsme se ptali na počet prutů a zdobení. Největší oblibě se těší pomlázka z 8 prutů ozdobená barevnými pentlemi a to u obou generací. Barevné pentle se objevili u každé odpovědi. Respondenti z řad seniorů dále uváděli jako nejčastější počet 18 a 16 prutů. V individuálních rozhovorech často zaznívala vzpomínka, že čím byl pomlázka větší a tlustší, tím byl chlapec/muž u děvčat oblíbenější. Žáci a studenti uváděli jako druhý nejčastější počet 12, 6 a 18 prutů. Největší rozdíl mezi generacemi zaznamenala odpověď - 12 prutů. Tuto možnost volilo 32 žáků a studentů a jen 1 senior.

18. Co je nejčastějším obsahem výslužky (koledy)? vypište:

Žáci a studenti

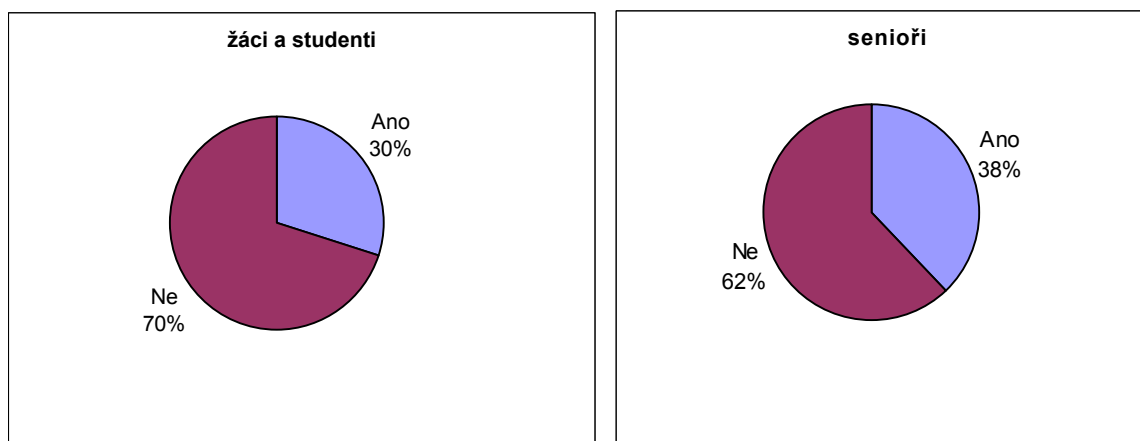
obsah výslužky	počet odpovědí	%
sladkosti (čokoládová vajíčka, zajíčci bonbóny ...)	157	21
kraslice	183	24
peníze	189	25
alkohol	191	26
uzeniny (klobásy, uzené maso)	20	3
nevyplnil/a	18	1

Senioři

obsah výslužky	počet odpovědí	%
sladkosti (čokoládová vajíčka, bonbóny ...)	25	18
kraslice	35	29
drobné peníze	34	28
alkohol	25	18
uzeniny (klobásy, uzené maso)	10	7

Úkolem této otázky bylo zjistit, jestli a jak se s potupen času mění obsah výslužky. Nejčastěji opakující se odpovědí, u mladší generace, byl alkohol. Tato odpověď se objevila u 191 žáků a studentů. Se 189 a 183 hlasy se na druhé a třetí místo řadí peníze a kraslice. 20 respondentů mladší generace odpovědělo, že ve výslužce se objevují i uzeniny. Senioři odpovídali, že nejčastějším obsahem výslužky byli kraslice. Zajímavé je, že někteří respondenti pojem kraslice ve svém mládí nepoužívali/neznali. 25 dotazovaných z řad seniorů uvedlo jako oblíbenou součást koledy sladkosti a alkohol. Ze zpracovaných dat vyplývá, že v současné době dostávají koledníci nejvíce peníze, ale velkou část koledy prozatím tvoří tradiční obsah výslužky – kraslice.

19. Dodržujete tradici, při které (na velikonoční pondělí) polévají dívky/ženy chlapce/muže?

Jak z grafického zpracování výsledků vyplývá, tradice, kdy dívky chlapcům oplácely dopolední pomlázku, se na Karlovarsku stále dodržuje. I když u zástupců mladší generace je tento obyčej dodržován jen v 30%. Na tento zvyk si vzpomnělo 38% dotazovaných seniorů. Většina dotazovaných jak z řad seniorů tak mladší generace si na tento zvyk nevzpomíná nebo nedodržuje.

20. Jaké je vaše tradiční jídlo na velikonoční pondělí (o Velikonocích)? vypište:

Žáci a studenti

pokrm	počet odpovědí	%
kuře s nádivkou	145	20
vejce/vajíčková pomazánka	117	15
bramborový salát	34	6
vepřové se zelím a knedlíky	17	2
svíčková	33	5
řízek s bramborovou kaší	25	4
husa/kachna se zelím a knedlíky	58	8
chlebíčky	91	12
vinná klobása	21	3
velikonoční hlavička (druh nádivky)	5	1
beránek/mazanec	105	15
králík na smetaně	27	4
ryba	8	1
není zvláštní pokrm	27	4

Senioři

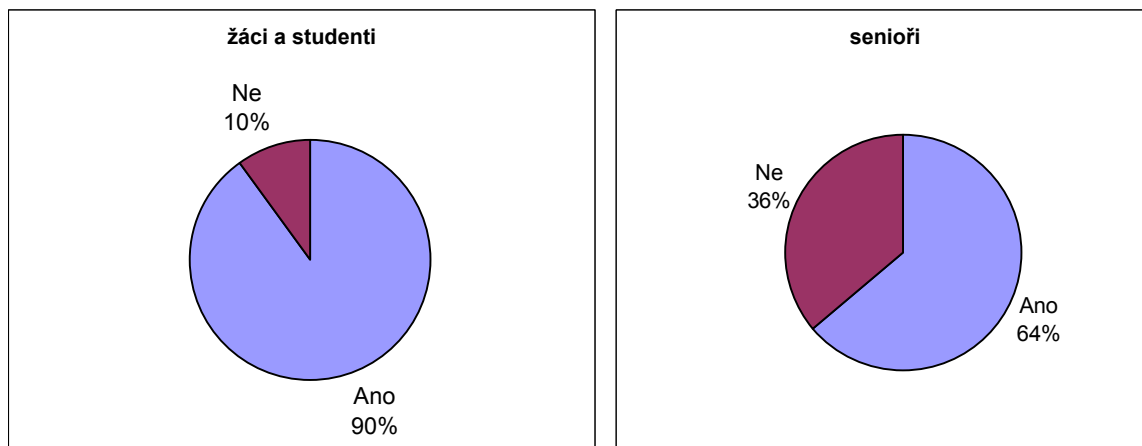
pokrm	počet odpovědí	%
nádivka	32	17
kuře	32	17
vejce/vajíčková pomazánka	32	17
kopřivový salát	19	10
polévka (vývar, hrachová, čočková)	17	8
cukroví	25	13
beránek/mazanec	32	17
nevzpomněl/a si	2	1

Jako své tradiční velikonoční jídlo uvedlo 145 žáků a studentů kuře s nádivkou. Stejný pokrm uvádí i 32 seniorů. Dalšími oblíbenými jídly pro obě generace jsou vejce v nejrůznějších úpravách (míchaná, natvrdo, vajíčková pomazánka, salát...) a sladké pečivo (beránek a mazanec). Mladší generace uvádí s porovnáním s generací nejstarší daleko více pokrmů. Mezi nejvíce zmiňovaná jídla patří husa nebo kachna se zelím a knedlíky, vinná klobása, chlebíčky, svíčková a řízek s bramborovou kaší. 27 respondentů z mladší generace odpovědělo, že nemají žádný zvláštní pokrm pro toto období.

Zajímavým tradičním velikonočním jídlem je velikonoční hlavička. Tento pokrm byl uváděn pouze u žáků 2. stupně základní školy v Teplé. 19 seniorů ve svých odpovědích zmínilo kopřivový salát, který „se podával vždy na velikonoční pondělí.“²²⁶

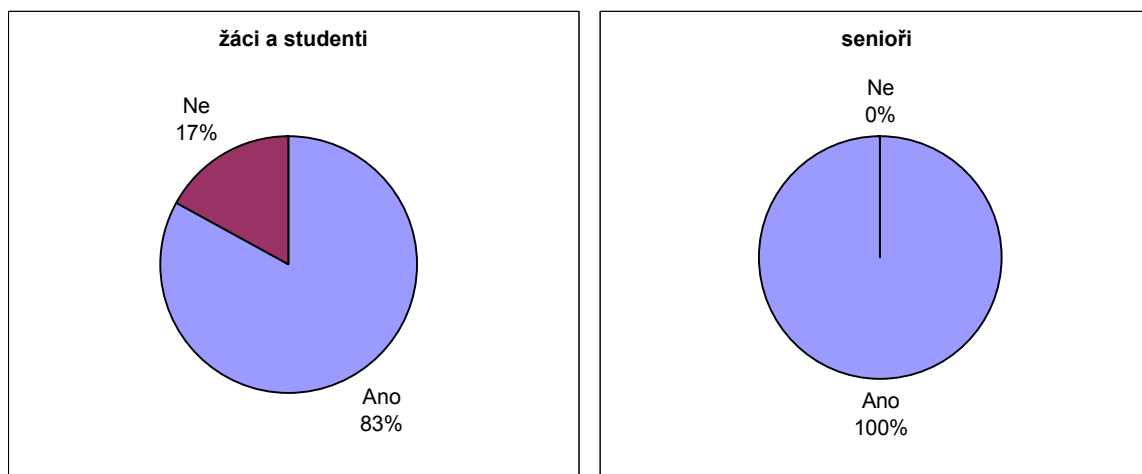
²²⁶ Z rozhovorů se seniory.

21. Koná se ve vaší obci/městě "pálení čarodějnic"?

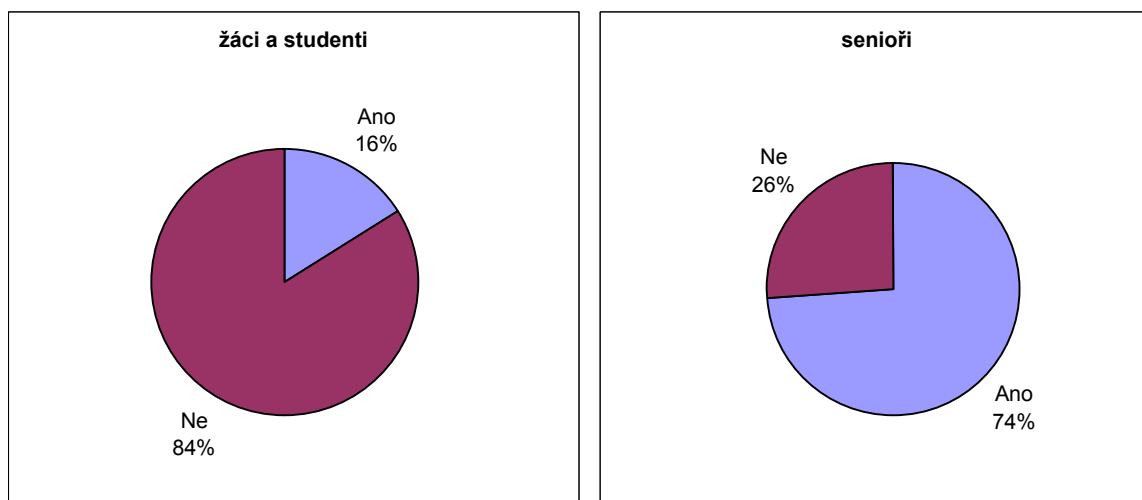
Na tomto grafickém zpracování dat je názorně vidět, jak se některé obyčeje znovu vrací do povědomí veřejnosti. Zatím co si pálení čarodějnic, jako veřejnou událost, vybavilo pouze 64% seniorů, 90% mladší generace potvrdilo, že je obyčej v dnešní době dodržován. Zbýlých 36% nejstarší generace si na dodržování zvyku nepamatuje nebo se v jejich bydlišti vůbec nedodržel.

22. Koná se ve vaší obci/městě stavění májky?

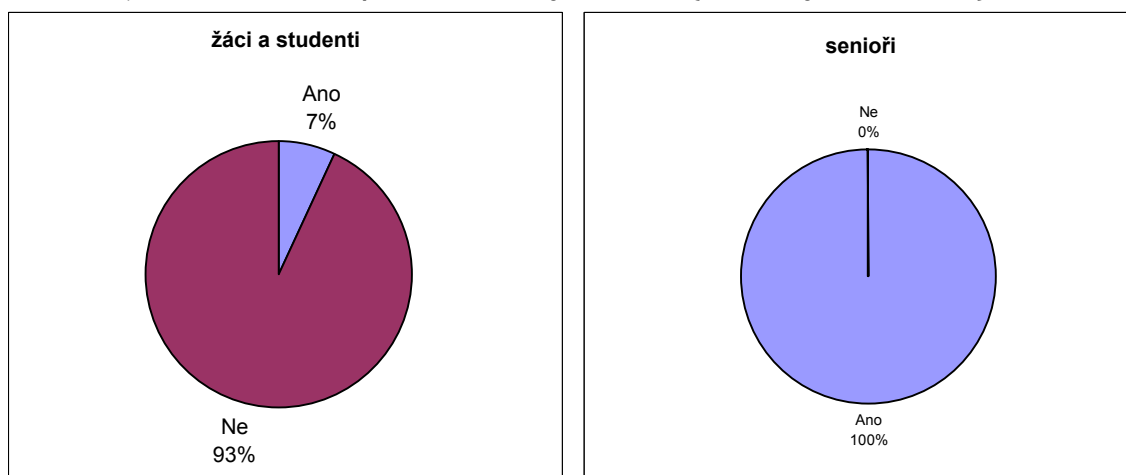
100% respondentů z řad seniorů si vzpomíná na stavění májky a během neformálních rozhovorů na to vzpomínali jako na velkou a slavnostní událost. Někteří dokonce poukazovali na přítomnost krojů, které ale měli na sobě jen staří lidé. Fakt, že stavění májky je velkou událostí i dnes dokazuje 83% kladných odpovědí ze strany mladší generace.

23. Koná se ve vaší obci/měště pálení Svatojánského ohně (24. 6. nebo 21. 6.)?

Pálení Svatojánského ohně bylo oblíbeno spíše německým obyvatelstvem zvláště pak mládeží. Scénářem i věkovým průměrem účastníků byl podobný, Čechy více oblíbenému, pálení čarodějnic. Na dodržování tohoto obyčeje si vzpomnělo 74% nejstarší generace. S rozhovorů taktéž vyplynulo, že se 26% dotázaných seniorů na dodržování zvyku nepamatuje nebo se v jejich obci/měště nedodržoval. 84% záporných odpovědí mladší generace poukazuje na to, že se v současnosti zvyk příliš nedodrжуje.

24. Konají se ve vaší obci/měště oslavy sklizně (Dožíanky, Posvícení)?

Z grafického znázornění vyplívá, že se tento obyčej v současné době téměř nedodrжуje. Tento fakt potvrzuje i 93% negativních odpovědí zástupců mladší generace. Na oslavy spojené s ukončením sklizně si vzpomínají všichni dotazovaní senioři.

25. Jaké je vaše tradiční posvícenské jídlo? vypište:

Žáci a studenti

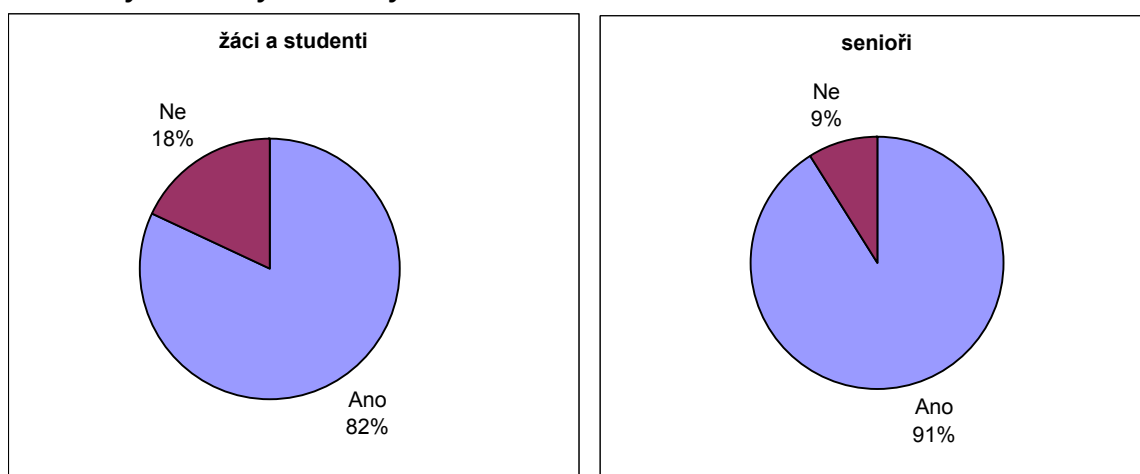
pokrm	počet odpovědí	%
koláče/koblihy	161	38
husa/kachna se zelím a knedlíky	160	37
řízek s bramborovou kaší	63	15
není zvláštní pokrm	42	10

Senioři

pokrm	počet odpovědí	%
husa/kachna se zelím a knedlíky	28	28
polévka (vývar)	19	19
koláče/koblihy/kremrole/sváteční cukroví	34	34
zabíjačkové pokrmy	9	9
kuře	3	3
skopové	7	7

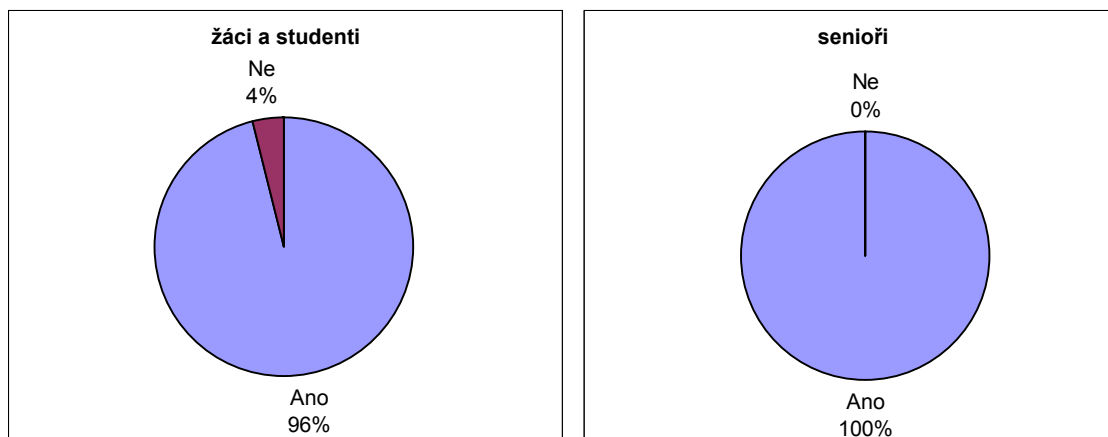
Z celkové počtu dotazovaných žáků a studentů z nich 161 uvedlo jako svůj tradiční posvícenský pokrm koláče a koblihy. Husu nebo kachnu se zelím a knedlíky volila většina respondentů (160). 42 žáků a studentů neuvedlo žádný typický posvícenský pokrm. Také největší počet seniorů uvedl jako svůj typický pokrm sváteční pečivo upečené speciálně pro tuto příležitost (koláče, koblihy, kremrole). Dalším nejvíce zmiňovaným pokrmem byla husa nebo kachna se zelím a knedlíky.

26. Dodržujete lidový zvyk, kdy se 2. listopadu (Dušičky) chodí zdobit (uklízet) hroby rodinných blízkých?

82% respondentů mladší generace a 91% nejstarší generace potvrdilo nepřetržitě dodržování tohoto obyčeje. I když někteří dotazovaní odpověděli záporně domníváme se, že se může jednat o rodiny, jejichž předkové nejsou pohřbeni v místě jejich současného bydliště.

27. Chodí se ve vaší obci/městě Mikuláš?

Na mikulášskou obchůzku si vzpomnělo 100% dotazovaných seniorů a 96% žáků a studentů potvrdilo její konání i v současnosti. V individuálních rozhovorech někteří senioři uváděli jiné pojmenování Mikuláše – Cempr.

28. Co je nejčastěji obsahem mikulášské nadílky? vypište:

Žáci a studenti

obsah nadílky	počet odpovědí	%
sladkosti (čokoláda, bonbóny, čokoládový Mikuláš/čert)	199	24
ovoce (pomeranč, banán, ananas, mandarinky ...)	179	20
peníze	185	22
ořechy (buráky, pistácie, lískové, vlašské ...)	170	19
uhlí/brambory	130	14
oblečení	13	1

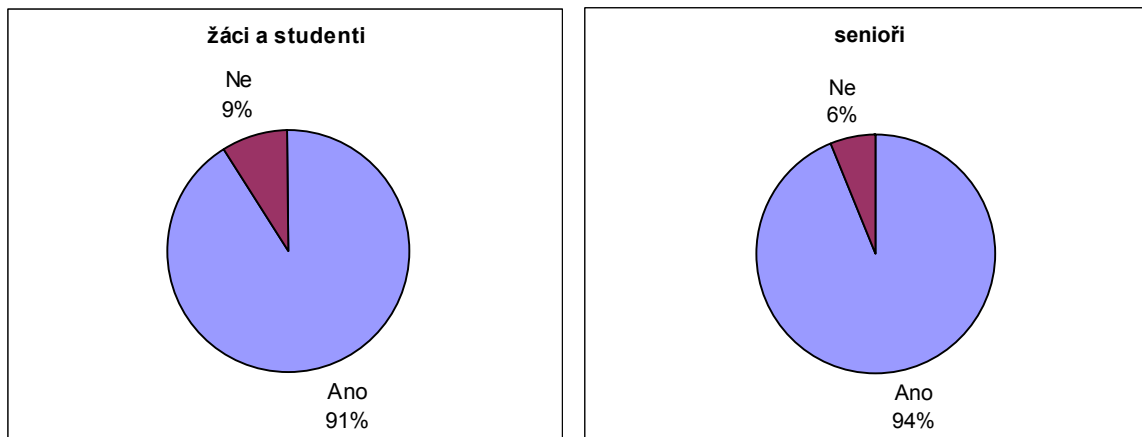
Senioři

obsah nadílky	počet odpovědí	%
ořechy (vlašské, lískové)	32	23
oblečení (ponožky, rukavice, čepice, boty)	5	3
sladkosti (bonbóny, čokoláda)	32	23
drobné peníze	21	15
ovoce	30	21
uhlí/brambory	19	13
nevzpomněl/a si	2	2

Touto otázkou jsme chtěli zjistit nejčastější obsah mikulášské nadílky i to, jestli se její složení mezigeneračně změnilo. Z celkového počtu dotazovaných žáků a studentů většina uvedla jako nejčastější obsah nadílky různé sladkosti (čokoládu, čokoládové figurky a bonbóny). Dále pak ovoce, ořechy a peníze. Pouze 13 respondentů uvedlo,

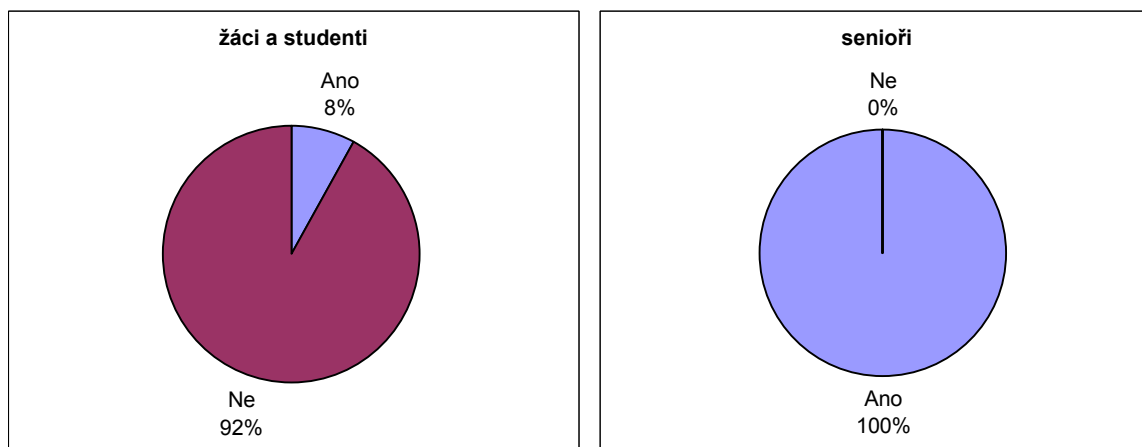
že dostávají oblečení. Největší počet seniorů (32) na otázku odpovědělo ořechy, sladkosti a ovoce. Bohužel 2 senioři si na obsah nadílky nevzpomněli. Po porovnání výsledků je zřejmé, že se obsah nadílky příliš nezměnil. Pouze v té současné se objevuje více sladkostí a peněz.

29. Než je dítěti předána nadílka, musí zaspívat písničku nebo odříkat básničku?

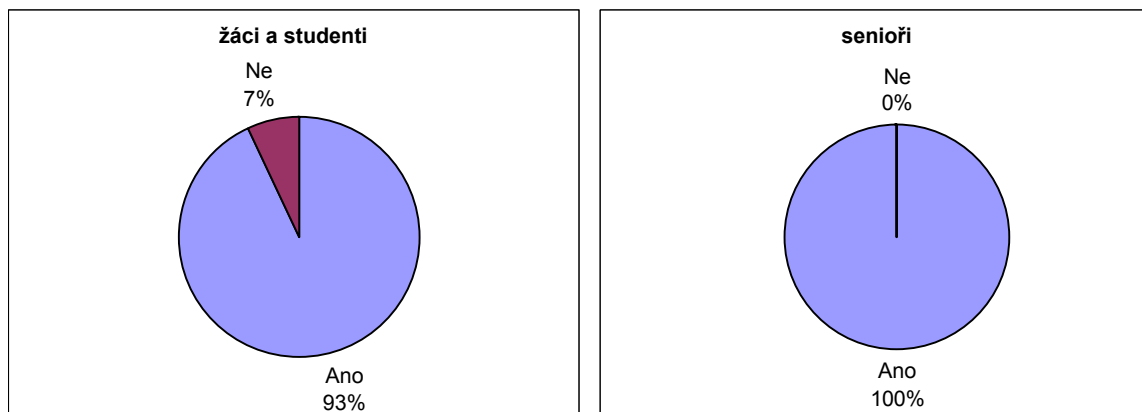
Zvyk, při kterém dítě před předáním nadílky zaspívá písničku nebo odříká básničku, je dodnes udržován. Jak z grafického zobrazení vyplývá celých 94% seniorů si vzpomnělo na dodržování této tradice. Mladší generace potvrdila, že se písničky zpívají a básničky recitují v 91% domácností u dotazovaných žáků a studentů.

30. Stavíte doma, před Vánoce, jesličky (Betlém)?

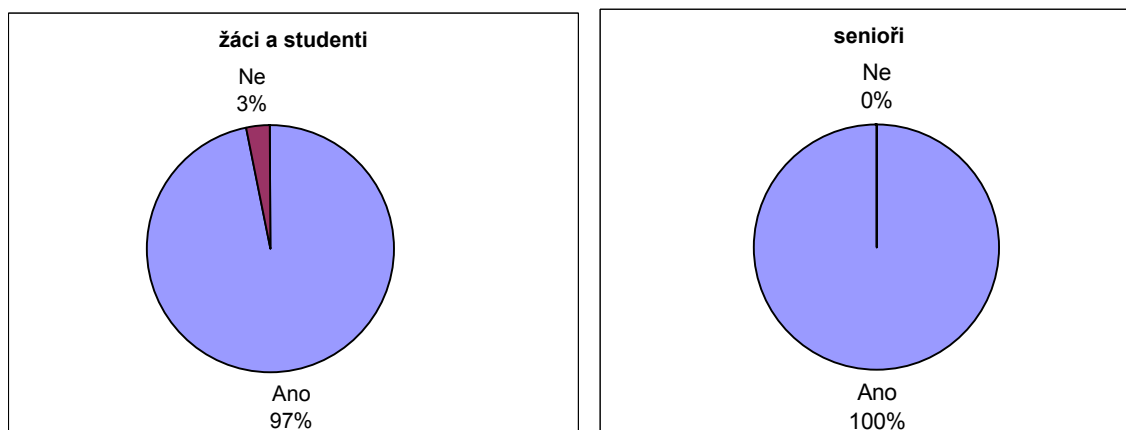
V předvánočním období se v každé domácnosti stavěly jesličky (Betlém). Dodržování této tradice potvrdilo 100% dotazovaných seniorů. Stavění Betlému či jesliček dodržuje dnes jen 8% mladší generace. Zbývajících 92% doma tuto tradiční výzdobu nemá nebo ji nestaví.

31. Děláte před Vánocemi “velký” úklid?

Na velký předvánoční úklid domácnosti si vzpomněli všichni dotazovaní senioři, tedy 100%. S rozdílem 7% odpovídali stejně i zástupci mladší generace. Nejčastější odpovědí mimo nabízené možnosti byla: „Já neuklízím, to mamka.“

32. Máte doma vánoční stromek?

Vánoční strom je považován za jeden z hlavních symbolů Vánoc. Vánoční stromek mělo 100% dotazovaných seniorů. Z individuálních rozhovorů jsme se dozvěděli, že Vánoce by byly bez stromku nemyslitelné. Díky těmto neformálním rozhovorům se nám podařilo také zjistit, že nejčastěji se v domácnostech, v podobě vánočního stromku, objevovala jedle nebo borovice. Nepřerušenu tradici výzdoby stromku potvrdilo i 97% respondentů zastupující mladší generaci. 3% negativních odpovědí mohou zastupovat domácnosti, kde z prostorových důvodů vánoční stromek nahrazují pouze ozdobené větvičky. Dalším důvodem pro zápornou odpověď může být i jiná národnost, která má své specifické symboly Vánoc .

33. Čím je stromek ozdoben? vypište:

Žáci a studenti

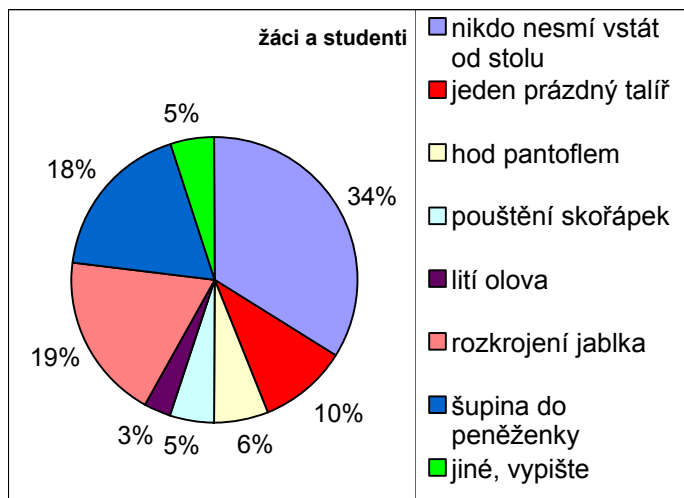
ozdoby	počet odpovědí	%
el. světýlka/svíčky	189	26
vánoční skleněné ozdoby	95	13
vánoční řetězy (zlaté a červené)	130	18
slaněné ozdoby	60	8
andělíčky	44	6
čokoládová kolekce	75	10
vánoční ozdoby	99	14
mašle	20	3
hvězda na špičce	18	2

Senioři

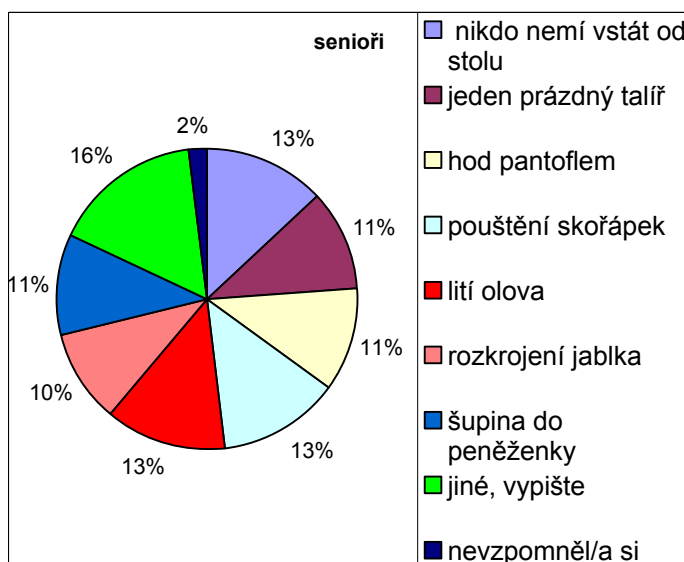
ozdoby	počet odpovědí	%
slaměné ozdoby	34	18
vlastnoručně vyrobené ozdoby	34	18
cukrátko (obalená kostka cukru, perníky)	18	10
vlašské ořechy namalované zlatě / stříbrně	30	15
svíčky	34	18
sušené ovoce (jablka, švestky)	34	18
vánoční řetězy (zlaté a červené)	5	3

Tato otázka navazuje na otázku předchozí a jejím úkolem je zjistit konkrétní podobu vánočních ozdob i přítomnost nějakého mezigeneračního rozdílu v preferenci jednotlivých ozdob. Největší počet žáků a studentů odpovídal, že na jejich stromku nesmí chybět elektrická světýlka nebo svíčky. Dále ozdobné řetězy červené a zlaté barvy. Mezi oblíbené patří také čokoládové kolekce a skleněné ozdoby. S nižším počtem hlasů se setkaly slaměné ozdoby, hvězda na špičku stromku a andělíčky. Velká část respondentů zastupující mladší generaci odpovídala pouze, že stromek zdobí vánočními ozdobami. Z této odpovědi nebylo možné přesně určit, o jaké druhy ozdob se jedná. Všichni dotazovaní senioři uvedli, že své vánoční stromky zdobili slaměnými ozdobami, které byly většinou vlastnoručně vyrobené. Dále na stromku nesměly chybět svíčky a sušené ovoce (jablka nebo švestky). Zajímavou ozdobou byly vlašské ořechy, jejichž skořápky se barvily na stříbrno a zlato. Vánoční stromek zdobila také cukrátko, která se vyráběla z ozdobně zabalené kostky cukru nebo perníčků. Nejméně volenými ozdobami nejstarší generace byly vánoční řetězy, které u mladší generace tvořili většinu odpovědí.

34. Jaké zvyky dodržujete při štědrovečerní večeři a po jejím skončení?

zvyk	počet odpovědí	%
krmení zvířat	5	10
zpěv koled	21	42
koruna pod talíř	18	35
modlitba	7	13

zvyk	počet odpovědí	%
větvičky smrku do rohů místnosti	4	3
třesení bezem/ovocným stromem	20	15
modlitba	32	24
zpěv koled	32	24
štěkot psa	25	18
pálení papíru	1	1
poslechy	14	10
sláma pod stolem	5	4
tahání polínek	1	1

Počet obyčejů dodržujících se při nebo po štědrovečerní večeři je velice různý. Touto otázkou jsme chtěli zjistit počet dodržovaných zvyků. Protože nebylo možné vyjmenovat všechny tradiční zvyky a pověry, mezi nabízenými odpověďmi byla i možnost "jiné, vypište". 34 % respondentů zastupující mladší generaci zvolilo, jako nejčastěji dodržovaný zvyk ten, při kterém nikdo nesmí vstávat od štědrovečerní večeře. Dalšími hojně označovanými pověrami byly rozkrojení jablka a šupina, která se dá do peněženky. 5% respondentů z řad žáků a studentů popsalo jiné, nenabízené zvyky, typické pro jejich štědrovečerní večeři. Z celkového počtu 199 respondentů jich 21 odpovědělo, že po štědrovečerní večeři zpívají koledy, 18 žáků a studentů popsalo zvyk, při němž se místo šupiny dává pod talíř koruna.

Z odpovědí zástupců nejstarší generace lze vyčíst, že jednotlivé domácnosti dříve dodržovali skoro všechny námi nabízené zvyky a pověry. 16% seniorů zmínilo i jiné obyčeje. Mimo 2 respondentů, kteří si na žádný zvyk či pověru nevzpomněli, všichni napsali modlitbu před zahájením štědrovečerní večeře a zpěv koled. Spíše respondentky popisovaly třesení ovocným stromem / bezem, štěkot psa a poslechy. Jedna popsala také zvyk, při němž dívky se zavázanýma očima tahaly polínka. Z výsledků tedy vyplývá, že v současné době se tradiční pověry, vážící se ke štědrovečernímu večeru, dodržují. I když asi ne v takové míře jako je dodržovala generace nejstarší.

35. Z jakých pokrmů se skládá Vaše tradiční štědrovečerní večeře? vypište:

Žáci a studenti

polévka	Počet odpovědí	%
rybí	79	44
hrachová	4	2
houbová	6	3
zelňačka	21	12
knedlíčková	10	6
játrová	28	16
nudlová	15	8
česnečka	17	9

ryba	počet odpovědí	%
kapr	79	61
pangasius	32	25
pstruh	4	3
losos	13	11

příloha	počet odpovědí	%
bramborový salát	75	48
bramborová kaše	80	52

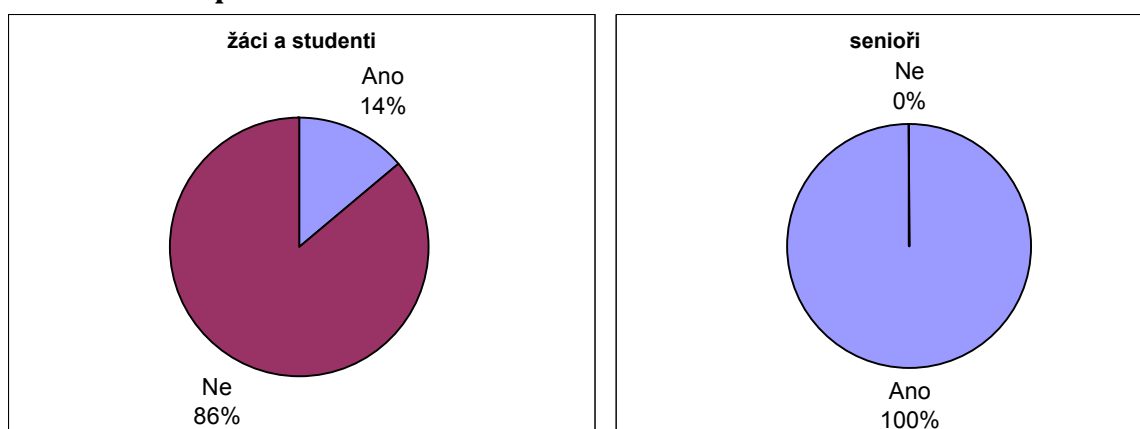
ostatní pokrmy	počet odpovědí	%
kuřecí/vepřový řízek	75	17
cukroví	145	33
vánočka	142	32
krabí tyčinky	15	3
uzeniny (klobásy, uzené maso)	38	9
chlebíčky	22	5
krabí salát	6	1

Senioři

pokrm	počet odpovědí	%
rybí polévka	34	14
kapr (na černo, řízky)	33	13
vánočka	33	13
štrúdl	20	6
cukroví	31	11
kuba	34	14
ovoce	34	14
bramborový salát	34	14
vepřové/kuřecí řízky	1	1

Skladba tradičních štědrovečerních pokrmů a jejich rozmanitost je v každé domácnosti odlišná. Pomocí této otázky jsme chtěli zjistit z jakých konkrétních pokrmů se skládá štědrovečerní večeře u jednotlivých respondentů. Ze zpracovaných výsledků je patrné, že mladší generace má velmi různorodou skladbu jídel. Největší počet respondentů z řad žáků a studentů uvedlo jako nejtypičtější pokrmy pro tento večer – rybí polévku, kapra (řízky) a bramborovou kaši nebo bramborový salát. Co se týče polévek mezi další volené patřila játrová, zelňačka, česnečka nebo nudlová. Kromě kapra, je u 32 dotázaných k večeři pagasius a u 13 losos. K ostatním oblíbeným pokrmům objevujícím se na štědrovečerním stole patří cukroví, vánočka a uzeniny. Všichni dotazovaní senioři odpověděli, že ke štědrovečerní večeři měli rybí polévku a bramborový salát. Tradiční rybou byl kapr upravovaný jako řízek i na černo. Na stole nesměla chybět vánočka, kuba, ovoce a někde i štrúdl. Jeden dotazovaný senior odpověděl, že v jejich rodině nebyla k večeři ryba ale vepřový nebo kuřecí řízek.

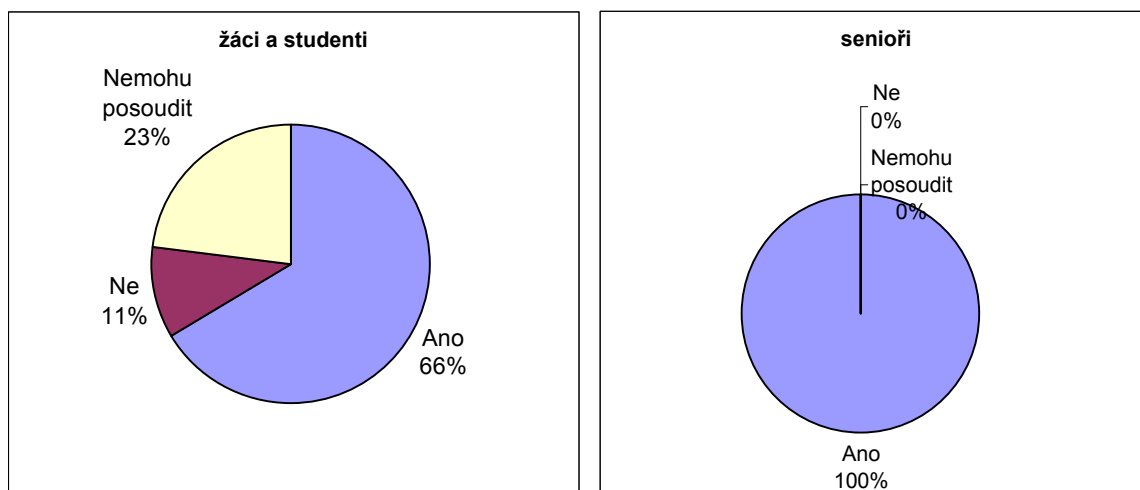
36. Chodíte na půlnoční mši?

Na půlnoční mši, jako na neodmyslitelnou součást a zároveň závěr Štědrého

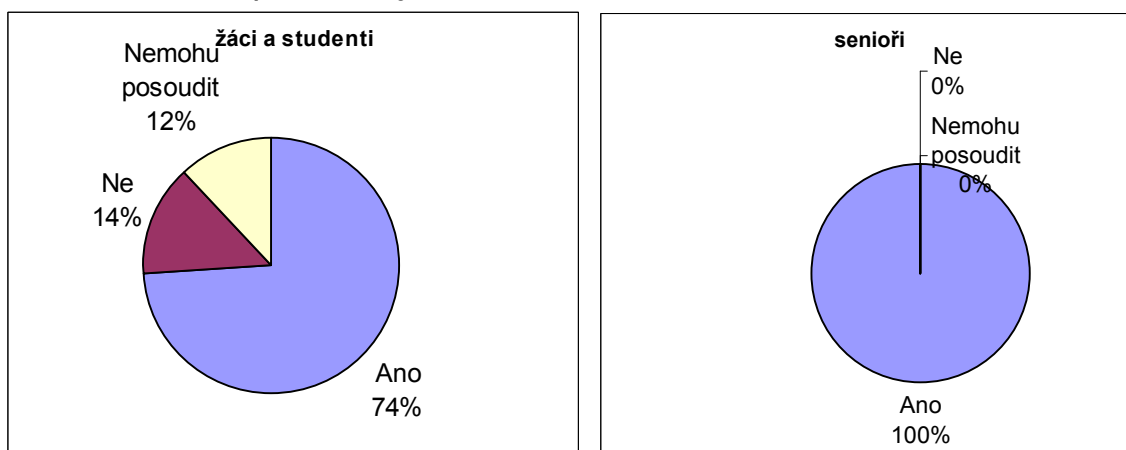
dne si vzpomnělo 100% respondentů z řad nejstarší generace. Většina negativních odpovědí od žáků a studentů (86%) může souviset i s malým zájmem navštěvovat kostely a menší počet skutečných věřících.

37. Koná se u vás v obci/měště vítání občánků ?

Vítání občánků je mezi nejstarší generací známo spíše jako křtiny a úvod. Díky možnosti individuálního rozhovoru s každým seniorem jsme mohli vše vysvětlit a upřesnit. Proto jich 100% odpovědělo kladně. 66% kladných odpovědí od zástupců mladší generace dokazuje, že se dodnes zvyk udržuje, i když je nazýván jinak.

38. Je u vás v obci/měště zvykem zdobit auta svatebčanů?

100% respondentů z řad seniorů odpovědělo na tuto otázku kladně. Z jejich odpovědí vyplynulo, že někteří ještě zdobili kočáry s koňmi. 74% zástupců mladší generace potvrdilo, že se stále zvyk dodržuje, i když se místo koňského spřežení a kočárů dnes zdobí auta. Neutrální odpovědi mohou v tomto případě znamenat, že se tato část respondentů nezúčastnila žádné svatby, ani nemají povědomí, že by se tento zvyk v jejich bydlišti dodržoval.

39. Jaké svatební zvyky se u Vás dodržují o svatebním dni? vypište:

Žáci a studenti

zvyk	počet odpovědí	%
házení svatební kyticí	28	8
rozbití sklenice/talíře	50	14
vzájemné krmení novomanželů	20	5
přenesení nevěsty přes práh	33	9
ženich, do obřadu, nevidí nevěstu	22	6
únos nevěsty	10	3
házení rýže	35	10
nasazení chomoutu ženichovi	20	6
novomanželé jedí ze společného talíře 1 lžící	32	9
vybírání do střevíčku	6	2
poznání nevěsty dle kotníku	3	1
společné krájení dortu	40	11
nevyplnil/a	60	16

Senioři

zvyk	počet odpovědí	%
nabízení nepravé nevěsty	14	9
požehnání od rodičů novomanželů	33	22
ženich žádá o nevěstu	13	8
rozbití sklenice/talíře	32	21
čepení nevěsty	17	12
vzájemné krmení novomanželů	8	5
zatarasení cesty novomanželům	16	10
výkupné	16	10
příjezd nevěsty do manželova domu	3	2
nevzpomněl/a si	1	1

Svatební den byl a je protkán množstvím tradic a obyčejů, a proto jsme tuto otázku nechali otevřenou. Největší počet respondentů zastupující mladší generaci nejvíce zmiňoval zvyk rozbít sklenice nebo talíře, společné krájení dortu a házení rýže na vycházející novomanžele z obřadní síně či kostela. Dalšími zvyky popisovanými více respondenty byly vzájemné krmení novomanželů, hod svatební kyticí, nasazení chomoutu ženichovi nebo 22 dotazovaných odpovědělo, že se u nich dodržuje pověra, při které ženich nesmí vidět do obřadu svou nevěstu. Z celkového počtu dotazovaných seniorů (34) si většina vzpomněla na požehnání do rodičů, rozbití sklenice nebo talíře, zatarasení cesty novomanželům dokud se nevykoupí. Zvláště ženy uváděli obřad čepení (17).

40. Jak se u vás v obci/měště ohlašuje úmrtí? vypište:

Žáci a studenti

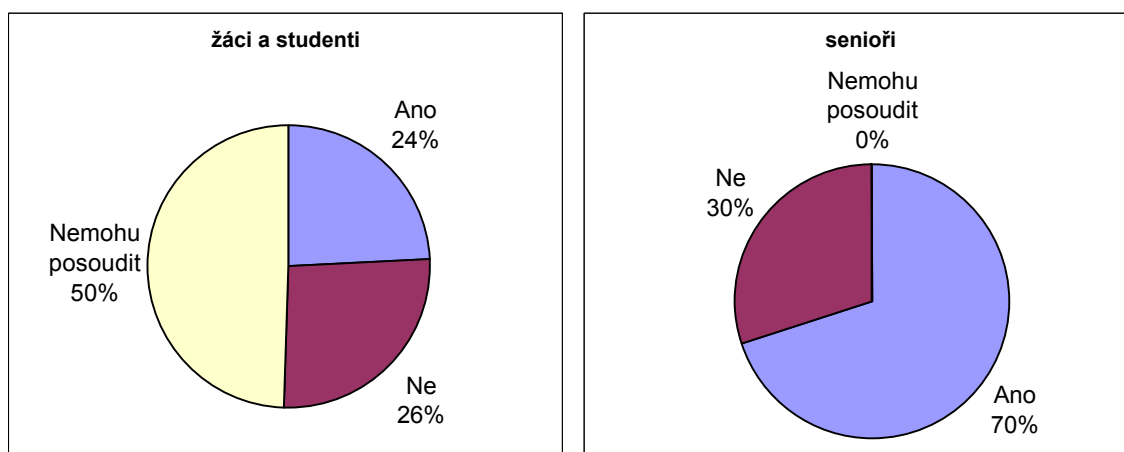
způsob ohlašování	počet odpovědí	%
parte (na obecní desce, na kostele)	30	26
zvon-umíráček	20	19
černá vlajka	10	9
rozhlas	5	4
noviny	30	26
ústně	1	1
neoznamuje se	2	2
nevyplnil/a	15	13

Senioři

způsob ohlašování	počet odpovědí	%
parte (na kostele, na obecní desce)	23	55
zvon - umíráček	17	41
nevzpomněl/a si	2	4

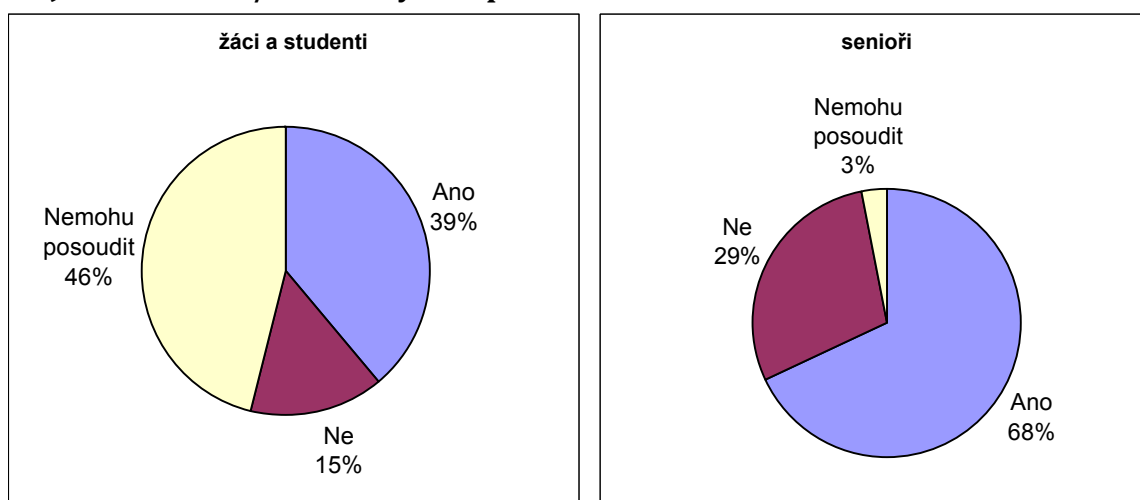
V dřívějších dobách, kdy byl i v té nejmenší vesničce kostelík nebo alespoň kaplička se úmrtí ohlašovalo zvonem – umíráčkem. Úkolem této otázky bylo zjistit, jak se ohlašování smrti od těchto dob změnilo. 30 respondentů z řad žáků a studentů odpovědělo, že se v jejich bydlišti oznamuje smrt parte, které je povětšinou uveřejněno na úřední desce na náměstí/ obecního úřadu nebo u kostela. 20 dotazovaných uvedlo ohlašování pomocí tisku, 20 zvonem a další uváděli ohlašování rozhlasem a ústně. 2 respondenti odpověděli, že se v jejich bydlišti úmrtí neohlašuje. Největší procento (55%) seniorů si vzpomnělo, že se smrt ohlašovala zvonem a jako další možnost, jak se oznamovalo veřejnosti úmrtí, uváděli parte. Je tedy zřejmé, že se způsob ohlašování smrti změnil, avšak i dnes se v některých lokalitách dodržuje dávný zvyk, oznamování úmrtí zvonem.

41. Koná se ve vaší obci/vesnici smuteční průvod na hřbitov?

Na smuteční průvod na hřbitov si vzpomnělo 70% dotazovaných seniorů. Zbýlých 30% negativních odpovědí může pramenit z neobnovené tradice v místě jejich bydliště. 50% mladší generace nemůže posoudit, zda-li se v jejich městě/vesnici obyčej dodržuje. 26% žáků a studentů uvedlo, že se u nich žádné průvody na hřbitov nekonají a 24% kladně odpovídající potvrdilo, že i dnes se v některých částech Karlovarského kraje zvyk dodržuje.

42. Je u vás v obci/městě zvykem pořádat smuteční hostinu?

Jak z grafického znázornění vyplývá, smuteční hostina je i dnes součástí pohřbu. I když toto tvrzení potvrdilo jen 39% žáků a studentů. 46% neutrálně odpovídajících se s tímto zvykem nesetkalo a tak nemohou potvrdit, zda-li se tento obyčej u nich v bydlišti koná. Celých 68% seniorů na tuto otázku odpovědělo kladně. Zbýlé procento uvedlo buď zápornou odpověď nebo si nebylo jisté konáním této hostiny.

Verifikace hypotéz

Hypotéza č. 1 se potvrdila pouze částečně. Z 27 otázek, které byly zaměřeny na zjištění počtu dodržovaných zvyků u obou generací, jich pouze 11 skutečně potvrzuje, že nejstarší generace dodržovala obyčejů více než generace mladší. V těchto otázkách se tedy prokazatelně ukázal rozdíl v počtu dodržovaných obyčejů mezi generacemi. Ve výsledcích se nepochybně odrazil vzrůstající zájem veřejnosti o původní obyčeje a lidové tradice vůbec. Tento fakt potvrzuje zbylých 16 otázek. Díky grafickému znázornění je vidět, jak dodržování obyčejů pořádá stále více obcí/měst a tak je mladší generace může opět dodržovat.

Hypotéza č. 2 Podobu obyčejů, které se dodržují jak veřejném životě, tak v soukromí, zjišťovalo zbylých 15 otázek. Po jejich vyhodnocení je výsledek opět nerozhodný. Hypotézu jich jednoznačně potvrdilo pouze 6. Odpovědi na 9 otázek, které se zabývaly obyčeji v soukromí, byly mezi generacemi velmi podobné. Obzvláště se jednalo o skladbu pokrmů, zdobení kraslic, podobu pomlázky apod. Tedy obyčeje, jejichž podoba a způsob dodržování se dědí. (Děti většinou přebírají podobu obyčeje tak, jak ho vidí u svých rodičů).

Hypotéza č. 3 Z celkového počtu 42 otázek jich 25 hypotézu č. 3 potvrdilo. Tento výsledek potvrzuje fakt, že zdejší kraj po 2. světové válce prošel, co se skladby obyvatelstva týče, velkou proměnou. Následkem dosídlování pohraničí se zde nejen těžko udržovala tradice původní, ale i tradice, které si s sebou přinesli noví obyvatelé. Nejlépe a nejsnáze dodržovanými obyčeji byly ty, které souvisely s rodinnou tradicí a nebyly tak závislé na ostatních obyvatelích vesnice/měst. Toto tvrzení dokazuje zbývajících 17 otázek týkajících se například velikonočního a vánočního "velkého úklidu", zdobení vánočního stromku, zdobení kraslic atd. Zajímavé je, že konání 3 obyčejů (stavění Máje, dožínky/posvícení a mikulášská občůzka) potvrdilo 100% nejstarší generace. Můžeme se tedy jen domnívat, zda byly tyto zvyky veřejností tak oblíbené, že se dodržovaly nepřetržitě nebo se oslavy přenesly do menšího kruhu obyvatel vesnice/města.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo prozkoumat, prostudovat a zmapovat jednotlivé lidové obyčeje v západočeské pohraniční oblasti – Poohří – Egerlandu. Pomocí výzkumné práce jsem se snažila získat přehled o současném stavu lidových obyčejů v této lokalitě. Tradic a zvyků, které se v současnosti stále dodržují, nebo jejichž podoba se změnila, či které se již nedodržují vůbec. Touto prací částečně navazuji na svou práci bakalářskou, ve které jsem se zabývala činností dětských folklorních souborů v Karlovarském kraji.

Díky mému dlouholetému aktivnímu členství v dětském folklorním souboru Stázka se mi stalo blízké vše, co nějakým způsobem k folkloru patří. Ve Stázce se snažíme zpracovávat místní tradiční lidové zvyky. Od začátku existence souboru se potýkáme s nedostatkem folklorního materiálu. Tento problém netrápí jen nás, ale i ostatní místní folklorní soubory. Karlovarský kraj je totiž, co se folkloru týká, stále nejméně zmapovaná a vědecky zpracovaná oblast. Někteří lidé dokonce zastávají názor, že zde ani žádný tradiční folklor neexistuje. Folkloristé, sice povědomost o místním “egerlandském“ folkloru mají, ale jen málo kdo z nich se kdy pustil do jeho podrobného zkoumání, zmapování a zapisování. Proto jsem se rozhodla zmapovat současnou podobu místních lidových obyčejů sama. A proč právě Karlovarsko? Protože jsem se v tomto kraji narodila, vyrostla, je to můj domov.

Při zpracovávání tématu jsem se setkala se zajímavými skutečnostmi, týkajícími se podoby a náplně lidových obyčejů, zvláště pak svatby.

Během studia i výzkumu, jsem si uvědomila, že tato práce nebude prací konečnou. Při zpracovávání diplomové práce jsem objevovala další a další informace a materiály a zjistila jsem, že řada materiálů je pro mě dosud nedostupná. Buď jsou v držení soukromých osob, které žijí v zahraničí, nebo jsou v chebském nářečí, které má své lokální odchylky. Proto jsem zatím pracovala jen s ověřenými a pro mne dostupnými zdroji.

Diplomovou práci zahajují charakteristikou oblasti a stručným přehledem její historie. V následujících kapitolách popisují místní architekturu, rukodělnou výrobu, lokální nářečí, místní kroje, lidové písně a tance a významné osobnosti folkloru

Karlovarska. Zařazení těchto kapitol pak má své opodstatnění, neboť i toto je nedílnou součástí oblasti, kde po staletí vedle sebe žili Češi a Němci.

Hlavním tématem práce jsou lidové obyčeje Poohří. Těm věnuji největší prostor. Při zpracování těchto kapitol jsem vycházela jak z dochovaných předválečných materiálů, tak z prací současných. U každého obyčeje je popsán jeho průběh, pověry, které se k němu vztahují, typické pokrmy, písně a říkanky atd. Kromě zvykového roku se věnuji i významným životním událostem – křtu, svatbě a pohřbu. U každé životní události je taktéž popsán průběh, typická jídla a oblečení.

V kapitolách, které věnuji folklorním souborům v Karlovarském kraji, uvádím, jak velký podíl mají tyto soubory na udržování tradic i znovuzavedení výročních obyčejů do veřejného života obce. Dále popisují hudebně taneční pásma, ve kterých soubory zpracovávají místní lidové obyčeje.

Poslední částí práce je mezigenerační výzkum, ve kterém se zabývám počtem a podobou jednotlivých obyčejů a jejich rozdíly mezi generacemi. Pro potřeby výzkumu jsem vybrala generaci mladší (žáci 2. stupně ZŠ, studenti gymnázií a střední školy) a nejstarší (klienti domovů pro seniory). Toto výzkumné šetření probíhalo pomocí dotazníku.

Věřím, že má diplomová práce bude využita jako vodítko k dalšímu bádání a jako východisko pro další výzkum místních obyčejů. Tato práce také může být využita folklorní soubory, které se touto oblastí zabývají nebo začnou.

Seznam literatury

1. BACHMANN, Johann. *Egerländer Volksbräuche*. Egerer Jahrbuch, ročník 36, 1909.
2. BALOUNOVÁ Aleša. *Lidové kroje na Karlovarsku I A*. Karlovarské muzeum, 1989.
3. BALOUNOVÁ Aleša. *Lidové kroje na Karlovarsku I B*. Karlovarské muzeum, 1989.
4. BALOUNOVÁ, Aleša. *Lidové kroje na Karlovarsku II*. Karlovarské muzeum, 1989.
5. BALOUNOVI, Aleša a Miroslav BALOUN. *Kola a oblíbené taneční hry na Karlovarsku*. Karlovy Vary: Okresní kulturní středisko 1983.
6. BALOUNOVÁ, Aleša a Miroslav BALOUN. *Lidové písně a tance z nejzápadnější části Čech*. 1. díl. Praha: Kneifl, 1993.
7. BAUMANN, Erich. *Deutsche Volkslieder aus Böhmen mit Liedern und Tänzen aus dem Egerland*. Nürnberg: Helmut Preußler Verlag + Druckerei. 1825.
8. BAUMANN, Erich. *Egerländer tänze*. Heidelberg 1985. ISBN: 3-924782-04-0.
9. BURACHOVIČ, Stanislav. *Lexikon osobností Karlovarska*. Karlovy Vary: Krajské muzeum Karlovarského kraje a Promenáda, 2009. ISBN: 978-85018-69-1.
10. BURACHOVIČ, Stanislav. *Výroční obyčeje na Karlovarsku*. Karlovy Vary: OKS, 1986.
11. BURACHOVIČ, Stanislav. *Gustav Zindel - malíř a ilustrátor lidového života Karlovarska*. Sborník Chebského muzea. Cheb: Chebské muzeum, 1999. ISBN: 80 – 85018-17-9.
12. CZERNY, Josef. *Egerländer Volkslieder*. Eger: 1901.
13. ČÁBALOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Praha: Granada Publishing a. s. 2011. ISBN: 978-80-247-2993-0.
14. DVOŘÁK, Václav jr. *555 památek lidové architektury České republiky*. Praha: Soukup & David, 2000. ISBN: 80-7011-674-9.
15. Egerland – Jugend im Bund der Eghalanda Gmoin e. V., D – 8590 Marktredwitz, Egerländer Trachtenfibel: Münker& Schmidt, Frankfurt 1986.
16. FRITSCH, Leni. *Egerländer trachtenfibel*. Frankfurt/M. : Münker & Schmidt, 1986.
17. GRÜNER Sebastian. *Über die ältesten Sitten und Gebräuche der Egerländer*. 1825. Prag: J.G. Calve, 1901.
18. GUBIČ, Otto a Zdeněk KLETEČKA. *Jasně slovo o minulosti: Česko - německé vztahy – Fašismus a antifašismus na Karlovarsku 1933 - 1954*. Karlovy Vary, 1997.
19. HANKOVÁ, Eva a Hans Henning HAHN, *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*, Praha: Votobia, 2002. ISBN: 80 – 7220 - 117 – 4.
20. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005.
21. HOFAMNN, Josef. *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens*. 1932.
22. HOFMANN, Josef. *Unser Egerland*. 1912, 1913, 1928.

23. HOFMANN, Josef. *Volkslieder der Karlsbader Landschaft, Unser Egerland* 1909.
24. JÍLEK, Tomáš. *Západočeská vlastivěda: národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990. ISBN: 80-7088-027-9.
25. JOHN, Alois. *Egerländer Heimatbuch: Gesammelte Aufsätze*. Selbstverl, 1907.
26. Kolektiv autorů. *Dějiny Karlovarského kraje*. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN: 80-239-3477-5.
27. Kolektiv autorů. *Karlovarský kraj*. Karlovarský kraj: 2003. ISBN: 80-239-19-1.
28. Kolektiv autorů. *Lidová kultura v obrazech*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2009. ISBN: 978-80-87112-14-4.
29. Kolektiv autorů. *Města a obce Karlovarského kraje*. Karlovarský kraj: Proxima Bohemia s.r.o. ISBN: 80-90427-54-5 2010.
30. Kolektiv autorů. *Západočeská vlastivěda - Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství 1990.
31. KUNZ J. Anton. *Böhmische Nationalgesänge und Tänze*. Pro vydání připravil: TYLLNER, Lubomír. *České národní zpěvy a tance. I a II díl*. Praha: AV ČR 1995. ISBN: 80-850101-14-3.
32. LAUDOVÁ, Hannah. *Prameny lidových tradic*. Praha: IPOS, 2000, ISBN: 80-7068-110-1.
33. LAUDOVÁ, Hannah. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezka I díl*. Západní Čechy. Strážnice: ústav lidové kultury 1994.
34. LEHMANN, Emil. *Sudetendeutsche Volkskunde*. 1926 Wolfgang Weidlich 1978.
35. Národní ústav lidové kultury, Focus Marketing & Social Research. *OBYČEJOVÁ TRADICE, Závěrečná zpráva z etnologického výzkumu. Identifikace a dokumentace tradiční lidové kultury v České republice: Karlovarský kraj*, 2008.
36. ONDRUŠOVÁ, Vlasta a Lucie UHLÍKOVÁ. *Na pomoc dětským folklorním souborům a muzikám (1): Tradiční lidová kultura a výchova*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006. ISBN: 80-86156-87-7.
37. ONDRUŠOVÁ, Vlasta a Lucie UHLÍKOVÁ. *Na pomoc dětským folklorním souborům a muzikám (2): Tradiční lidová kultura a výchova*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2007. ISBN: 978-80-86156-96-5.
38. PAVELKOVÁ, Jana. *Egerland – jako kulturní mikroregion: bakalářské práce*. ZČU, Fakulta filozofická, 2012. Vedoucí diplomové práce PhDr. Marie Smoliková.
39. PEŠTA, Jan. *Encyklopedie českých vesnic III. Západní Čechy*. Praha: Libry, 2005. ISBN: 80-7277-150-7.
40. REITER, Michl. *Egerländer Tanzweisen*. Egerland - Verlag: Geislingen/Steige, 1963.
41. SEDLÁK, Miroslav. *Historický průvodce Karlovarskem*. Plzeň: Krajské nakladatelství 1962.

42. SEPP, Erich. *Sudetendeutsche Volkstänze*. Münche: Verlagshaus Sudetenland. 1987.
43. SKALKOVÁ, Jarmila a kolektiv. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.
44. TYLLNER, Lubomír. *Úvod do studia lidové písně*. České Budějovice: Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích. ISBN: 80-7040-006-4.
45. URBANCOVÁ, Daniela. Lidová muzika na Chebsku. *Sborník Chebského muzea*. Cheb: Chebské muzeum, 1999. ISBN: 80 – 85018-17-9.
46. VAVŘINCOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Velikonoc*. Praha: Libri, 2006. ISBN: 80- 7277-292-9.
47. VÁCLAVÍK, Antonín. *Výroční obyčeje a lidové umění*. Zlínský kraj: ATELIER IM, 2010. ISBN: 978-80-85948-75-5.
48. VÁŇOVÁ, Hana a SKOPAL, Jiří. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice*. Praha: Nakladatelství Karolinum UK, 2002. ISBN 80-24604-35-3.
49. VEJVODA, Zdeněk. *Plzeňsko v lidové písni I*. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2011. ISBN: 978-80-87112-52-6.
50. VITHOVÁ, Hana. *Folklorní soubor Stázka - historie a současná činnost: absolventská práce*. Konzervatoř Plzeň, 2011. Vedoucí práce Mgr. Lenka Bočanová.
51. VITHOVÁ, Hana a Vlasta KUBOUŠKOVÁ. *Charakteristika regionu širší Karlovarsko a Chebsko*. Praha: Škola folklorních tradic, 2001/2002.
52. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004. OKO. ISBN: 80-00-01356-8.
53. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Od folkloru k folklorismu*. Ústav lidové kultury ve Strážnici: Dům. 2000. ISBN: 80-86156-35-4.
54. ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN: 80-702-1624-7. 1910 číslo 2, 7, 4, 6.

Seznam pramenů

Audio nahrávka rozhovoru s Eliškou Bachmanovou

Fotografie folklorního souboru Dyleň [online]. [cit. 17. 3. 2014]. Dostupné z :

http://dylen.rajce.idnes.cz/Viktorianske_slavnosti_2007/#P1160492.JPG

http://dylen.rajce.idnes.cz/Vanocni_koncert_2006/#img00012.jpg

<http://www.dylen.cz/tance/svatojanske.aspx>

Korespondence s Bc. Kateřinou Jandlovou a Kateřinou Adamovicovou

Kroje na Karlovarsku [online]. [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z:

<http://www.baracnici.qsh.cz/default.aspx?pg=71cae970-207d-479d-9d73-132139aadd0f>

Kronika folklorního souboru Stázka z let 1992 – 1999

Kronika folklorního souboru Stázka z let 1999 – 2003

Kronika folklorního souboru Stázka z let 2003 - 2006

Kronika folklorního souboru Stázka z let 2006 – 2011

Kronika folklorního souboru Stázka z let 2011 - 2013

Kronika folklorního souboru Marjánek

Kronika města Ostrov

Osobní rozhovor s Bc. Kateřinou Jandlovou

Osobní rozhovor s Mgr. Hanou Vithovou

Osobní rozhovor s Vlastou Kubouškovou

Písemné záznamy rozhovoru s Irmou Jiranovou

Průběh roku v Ostrově koncem roku 1912 a začátkem roku 1930

RAU, Rudolf. 1 Jahr in Grasengrün. Freiburg. Překlad: Zdenka Čepeláková. 1995

Statistická ročenka Karlovarského kraje 2013 [online]. [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z :

[http://notes3.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/F50030E511/\\$File/41101110m23.jpg](http://notes3.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/F50030E511/$File/41101110m23.jpg)

Světské, církevní a jiné svátky a lidové zvyky v Ostrově v letech 1900 – 1930

Virtuální průvodce expozicí a sbírkovými fondy muzea Cheb [online]. [cit. 20. 3. 2014].

Dostupné z :

<http://www.muzeumcheb.cz/projekt/Pruvod/08/36.html>

Resumé

Obsahem této diplomové práce je zmapování lidových obyčejů ve folklorní oblasti Poohří (Egerland). Tato práce se kromě obyčejů zabývá i místní architekturou, rukodělnou výrobou, lokálním nářečím - egerlandštinou, místními kroji, lidovými písněmi a tanci a významnými osobnostmi folkloru Karlovarska. Neboť toto vše je nedílnou součástí lidové kultury Karlovarska.

V práci je uvedena charakteristika regionu, ze kterého tyto lidové obyčeje pocházejí. Obsahuje také popis toho, jak zdejší folklorní soubory zpracovávají místní obyčeje ve svých hudebně tanečních pásmech a jak přispívají k znovuzavádění výročních obyčejů do veřejného života obce.

Hlavní část práce zpracovává přehled místních lidových obyčejů. U každého zvyku je uveden jeho průběh, pověry, které se k němu vztahují, typické pokrmy, písně a říkanky. Kromě zvykového roku je zde i popis významných životních událostí – křtu, svatby a pohřbu. U každé životní události je taktéž popsán průběh, typická jídla a oblečení.

Poslední část práce se zabývá mezigeneračním výzkumem lidových obyčejů. Jejich dodržováním (nedodržováním) a podobou. Výzkumného šetření bylo prováděno pomocí dotazníku, který byl zadán žákům a studentům a klientům domovů pro seniory.

Klíčová slova

Poohří, Egerland, Karlovarský kraj, lidové obyčeje, chebské nářečí, dětské folklorní soubory, Stázka, Marjáněk, Dyleň.

Summary

The purpose of this thesis is to map the folk customs in the folklore region Poohří.

The work deals with folk customs, local architecture, craftwork, local dialect (egerland), traditional costume, folk songs and dances and popular folklorists in Karlsbad. In my opinion this is important part of folk culture of Karlsbad.

In this work there is characteristic of region from where this folk customs come. It also contains a description of how the local folk groups process these customs in their music and dance performances and how they contribute to the reintroduction of traditional customs to public life in the village/town.

The main part of the work provides overview of local folk customs. For each costume there is given its process, superstitions that related to it, typical meals, songs and nursery rhymes. There is also description of important life events – baptism, wedding and funeral. For each life's event there is also described its process, typical food and clothing.

The last part of the work deals with intergenerational research of folk customs. Their compliance (non compliance) and their present forms. This research was conducted via questionnaire that was given to pupils, students and to clients of home for seniors.

Key words

Poohří, Egerland, Karlovy Vary Region, Egerland's dialect, children's folklore ensemble, Stázka, Marjáněk, Dyleň.

Seznam příloh

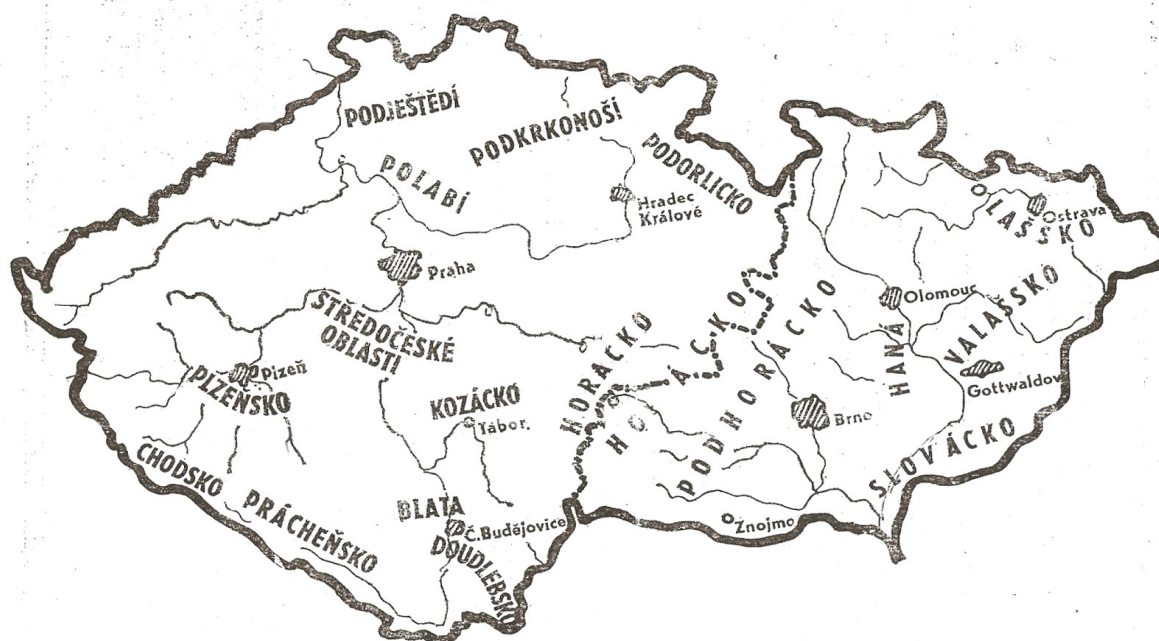
- Příloha č. 1 Karlovarský kraj
- Příloha č. 2 Egerland
- Příloha č. 3 Etnografické oblasti České republiky
- Příloha č. 4 Egerland
- Příloha č. 5 Hrázděná stavba
- Příloha č. 6 Chlévní typ domu
- Příloha č. 7 Chebská intarzie
- Příloha č. 8 Porovnání psaného chebského dialektu, spisovné němčiny a českého
překladu
- Příloha č. 9 Rozdělení krojových oblastí širšího Karlovarska
- Příloha č. 10 Dětský kroj
- Příloha č. 11 Severozápadní kroj ženský
- Příloha č. 12 Severozápadní kroj mužský
- Příloha č. 13 Jihovýchodní kroj mužský
- Příloha č. 14 Jihovýchodní kroj ženský
- Příloha č. 15 Svatební oděv ženský a mužský
- Příloha č. 16 Smuteční oděv ženský a mužský
- Příloha č. 17 Ukázka písně "jukačka"
- Příloha č. 18 Ukázka písně "čtyřřádek"
- Příloha č. 19 Ukázka písně Antona Günthera
- Příloha č. 20 Skákání přes Svatojánský oheň
- Příloha č. 21 Posvícenská zábava - Ploozgäih
- Příloha č. 22 Konec žní
- Příloha č. 23 Křtiny
- Příloha č. 24 Pohoštění po křtu
- Příloha č. 25 Taneční zábava na Chebsku
- Příloha č. 26 Požehnání
- Příloha č. 27 Svatba na Chebsku kolem roku 1860
- Příloha č. 28 Svatební vůz s výbavou nevěsty
- Příloha č. 29 Masopustní obchůzka

Příloha č. 30 Pohřbívání basy/Masopusta
Příloha č. 31 Vynášení smrtky
Příloha č. 32 Přinášení léta
Příloha č. 33 Stavění máje
Příloha č. 34 Průvod s májovou královnou
Příloha č. 35 Taneční veselí kolem Máje
Příloha č. 36 Velikonoční jízda
Příloha č. 37 Taneční zábava
Příloha č. 38 Mikulášská obchůzka
Příloha č. 39 Vánoční koleda
Příloha č. 40 Hluboké sklady na zástěře
Příloha č. 41 Lucie
Příloha č. 42 Píseň z pásma Masopust
Příloha č. 43 Masopustní obchůzka na Karlovarsku
Příloha č. 44 Píseň z pásma Svatojánské ohně
Příloha č. 45 Svatojánské ohně
Příloha č. 46 Píseň z pásma Svatojánské ohně
Příloha č. 47 Píseň z pásma Dožínky a Posvícení
Příloha č. 48 Dožínky a Posvícení
Příloha č. 49 Píseň z pásma Dožínky a Posvícení
Příloha č. 50 Píseň z pásma Přástky
Příloha č. 51 Paličkářka
Příloha č. 52 Vánoční pásmo
Příloha č. 53 Velikonoce
Příloha č. 54 Masopust
Příloha č. 55 Lucie
Příloha č. 56 Vánoční vystoupení
Příloha č. 57 Vánoční vystoupení
Příloha č. 58 Svatojánské ohně
Příloha č. 59 Dotazník

Příloha č. 1 Karlovarský kraj¹

Příloha č. 3 Etnografické oblasti České republiky³

MAPKA ETNOGRAFICKÝCH OBLASTÍ V ČECHÁCH, NA MORAVĚ A VE SLEZSKU — FRANTIŠEK BONUS, DÍTĚ A TANEC, DÍL VIII. JAKO ROTA PRINTOVÝ TISK VYDALO V ROCE 1975 KRAJSKÉ KULTURNÍ STŘEDISKO V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH.

1 <[http://notes3.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/F50030E511/\\$File/41101110m23.jpg](http://notes3.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/F50030E511/$File/41101110m23.jpg)>

3 Obrázek poskytl Mgr. Hana Vithová.

Das Egerland

„Regierungsbezirk Eger“

Die Stadt- und Landkreise

4 REITER, Michl. Egerländer Tanzweisen. Egerland -Verlag: Geislingen/Steige, 1963. s. 84.

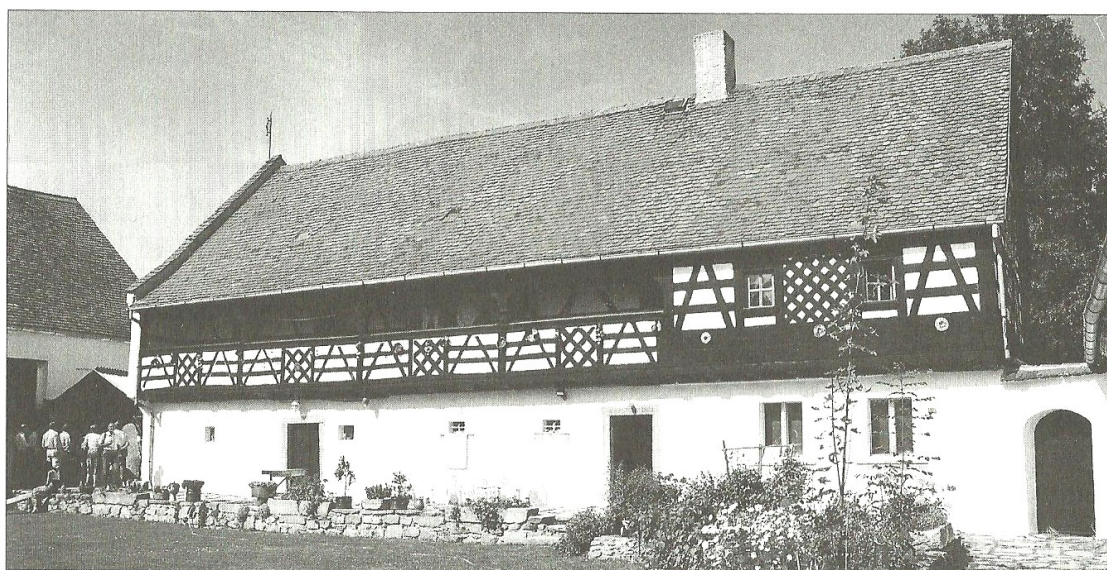
Příloha č. 5 Hrázděná stavba⁵

Nový Drahov – dům čp. 1 (1999)

Nový Drahov – dům čp. 10 (1999)

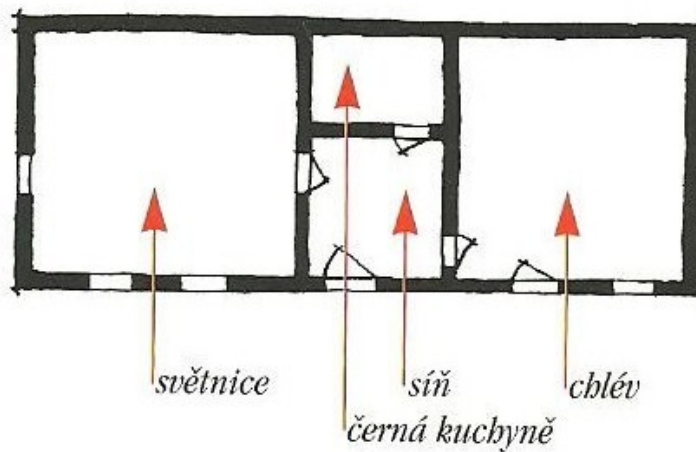

Nový Drahov – dvorní průčelí domu čp. 1 (1999)

⁵ PEŠTA, Jan. *Encyklopedie českých vesnic III. Západní Čechy*. Praha: Libry, 2005, s. 224-225. ISBN 80-7277-150-7.

Příloha č. 6 Chlévní typ domu⁶

dům chlévní

Příloha č. 7 Chebská intarzie⁷

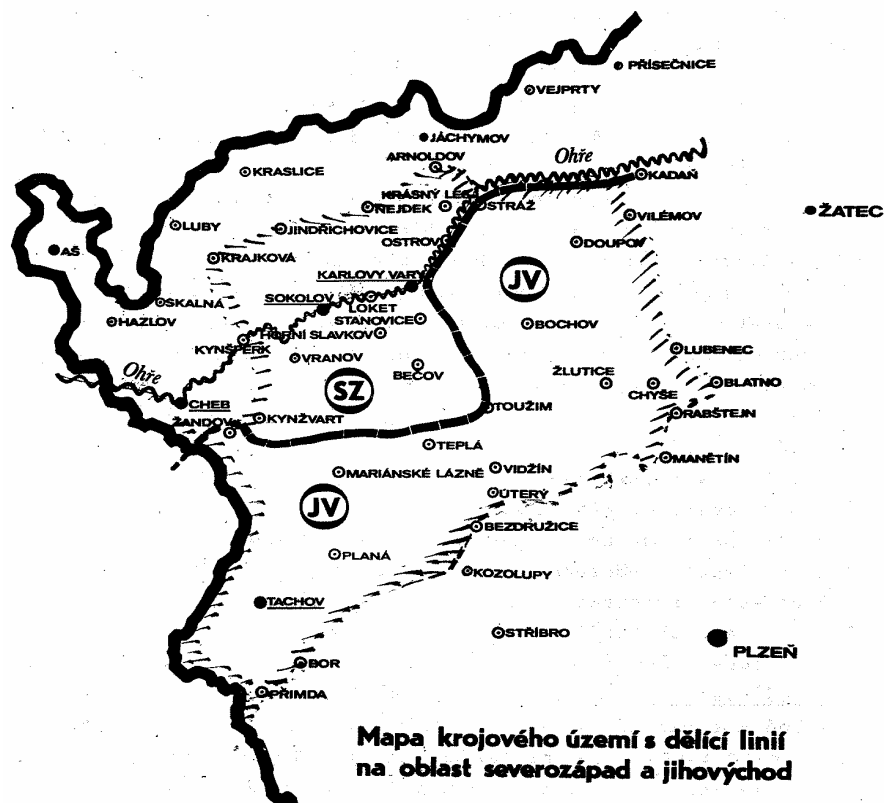
⁶ DVOŘÁK, Václav jr. *555 památek lidové architektury České republiky*. Praha: Soukup & David, 2000, s 58. ISBN 80-7011-674-9.

⁷ <<http://www.muzeumcheb.cz/projekt/Pruvod/08/36.html>>

chebský dialekt	spisovná němčina	čeština
<p>„U aa d Musikantn, Döi möi(ß)n safn) vuarhänden. Tout ma niat vagessn af döi Leut; wau koaln Geigla trauln, fängt ma oaln zan läuhn, dau is koaln rechta Freud. Nehmts die kloina Geign u aa d' Bratschageign u an brummaln Sassa, u aa's Hackabredl u an Pfeifmschmiegl u an Dudlsook, dian bringts ma-r aal!“</p>	<p>„Und auch die Musikanten, die müssen sein vorhanden. Tut mir nicht vergessen auf diese Leut; wo keine Geigeln jauchzen, fängt man an sich zu langweilen, da ist keine rechte Freud. Nehmt ihr die kleine Geige und auch die Bratschengeige und den brummenden Baß, und auch das Hackbreitl und die Schwegelpfeife und den Dudelsack, den bringt ihr mir auch!“</p>	<p>„A taky ti muzikanti, musejí po ruce býti, na ty nesmíš zapomeněti kde housličky netrylkují, všichni dřívě pokukují, není tam žádné radosti. Vemte malé housličky a taky ty veliký i basicíku šručivou, k tomu taky cimbálék, nerynětě šalmajek, ať dudý taky přinesou!“</p>

⁸ URBANCOVÁ, Daniela. Lidová muzika na Chebsku. In: ČERNÝ, Zbyněk. *Sborník Chebského muzea*. Cheb: Chebské muzeum, 1999, s. 131. ISBN 80 - 85018-17-9.

Příloha č. 9 Rozdělení krojových oblastí širšího Karlovarska⁹

Příloha č. 10 Dětský kroj¹⁰

chlapeček školák,
dívčátko v "kytličce"

matka s batoletem

9 BALOUNOVÁ, Aleša. *Lidové kroje na Karlovarsku I A*. Karlovarské muzeum, 1989, s. 22.

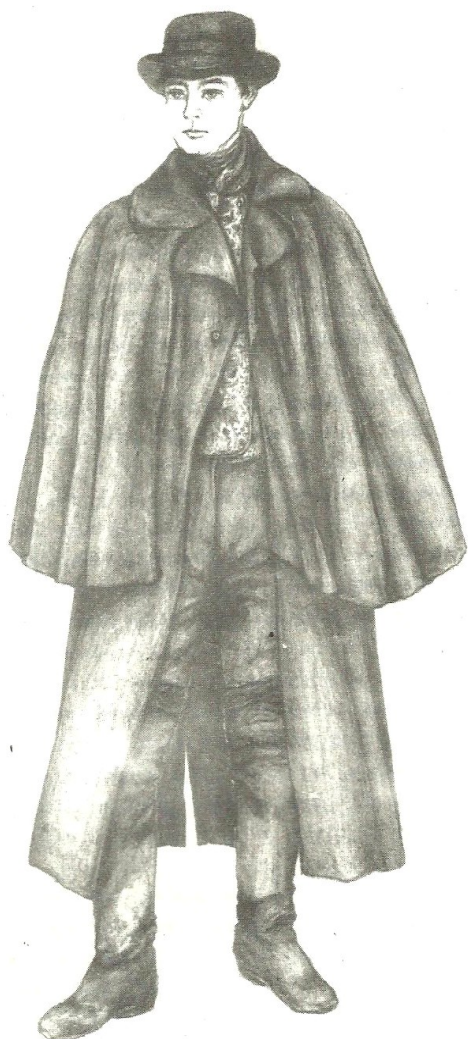
10 BALOUNOVÁ, Aleša. *Lidové kroje na Karlovarsku II*. Karlovarské muzeum, 1989, s. 13-14.

Příloha č. 11 Severozápadní kroj – ženský¹¹

11 Egerland – Jugend im Bund der Egerländer Gmoin e. V., D – 8590 Marktredwitz, Egerländer Trachtenfibel: Munker & Schmidt, Frankfurt 1986.

Příloha č. 12 Severozápadní kroj - mužský¹²

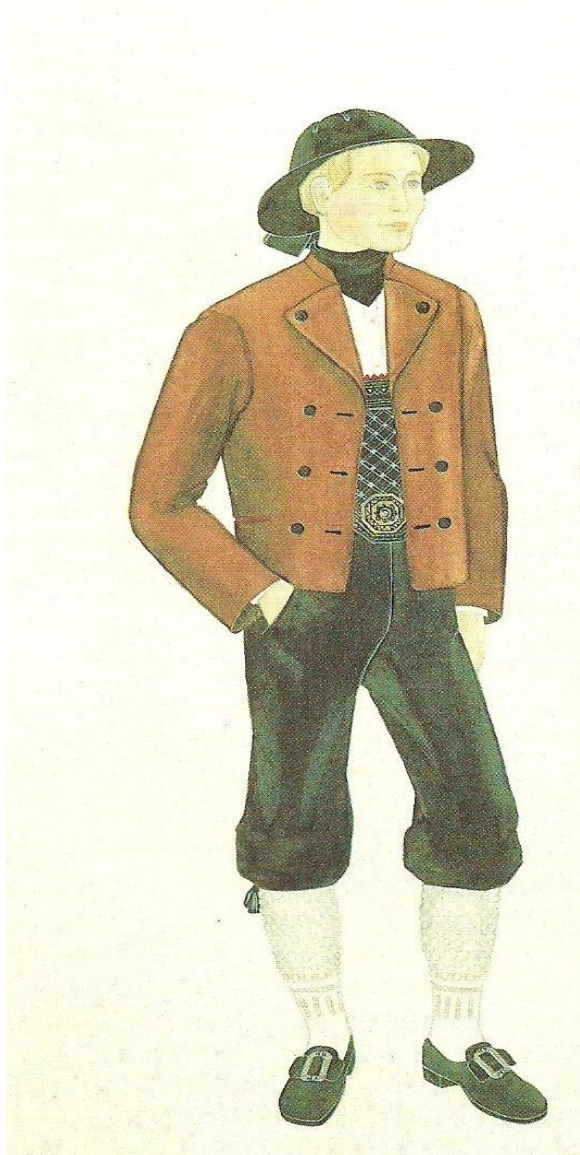
Muž v kabátu "krógnu" a klobouku

¹² BALOUNOVÁ, Aleša. *Lidové kroje na Karlovarsku IA*. Karlovarské muzeum, 1989, s. 14.

Fotografie folklorního souboru Dyleň. < http://dylen.rajce.idnes.cz/Viktorianske_slavnosti_2007/#P1160492.JPG >

Příloha č. 13 Jihovýchodní kroj - mužský¹³

¹³ Egerland – Jugend im Bund der Eghalanda Gmoin e. V., D – 8590 Marktredwitz, Egerländer Trachtenfibel: Munker & Schmidt, Frankfurt 1986.

Fotografie folklorního souboru Stázka.

Příloha č. 14 Jihovýchodní kroj - ženský¹⁴

14 Egerland – Jugend im Bund der Eghalanda Gmoin e. V., D – 8590 Marktredwitz, Egerländer Trachtenfibel: Munker& Schmidt, Frankfurt 1986.

Příloha č. 15 Svatební oděv – ženský a mužský¹⁵

Ženích a nevěsta (ta bez svatebního kabátku)

Příloha č. 16 Smuteční oděv – ženský a mužský¹⁶

Smuteční oděv žen a mužů
(ti ve tmavých svátečních kabátech se šosy)

14, 15 BALOUNOVÁ, Aleša. *Lidové kroje na Karlovarsku II.* Karlovarské muzeum, 1989, s. 29, 39-40.

Příloha č. 17 Ukázka písně "jukačka"¹⁷

15. Hola, holky.

The musical score is written on a yellowed page with handwritten guitar chords in the background. It consists of four staves of music in 3/4 time, with a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes. The first staff starts with a double bar line and a repeat sign. The second staff begins at measure 9. The third staff begins at measure 17 and includes a first and second ending bracket. The fourth staff begins at measure 22 and also includes a first and second ending bracket.

Ho - la, hol - ky, něchte stát ko - lo - vrat, ho - la, hol - ky, něchte ho - stát.

Už vi - dím mláden - ce vcházet do svět - ni - ce, ko - lo - vrá - tek ne - chte už stát.

stát. Di - a du - li, du - li, du - li, di - a, di - a, da, - du - li, du - li, di - a, du - li da, di - a,

du - li, du - li, du - li, di - a, di - a, da, - du - li, du - li, di - a, da, di - a da.

Příloha č. 18 Ukázka písně "čtyřrádek"¹⁸

21. Chtěl jet sedlák do mlejna

Z Chebska

The musical score is written on a yellowed page. It consists of two staves of music in 2/4 time, with a key signature of one sharp (F#). The lyrics are written below the notes. The first staff begins at measure 5. The second staff begins at measure 5 and ends with a double bar line.

Chtěl jet sed - lák do mlej - na. bim - ba - dy bim - ba bim - ba bo - ja,

ne - měl o - bi - lí do - ma, bim - ba - dy bim - ba - boj.

17, 18 BALOUNOVÁ, Aleša a Miroslav BALOUN. *Lidové písně a tance z nejzápadnější části Čech*. 1. díl. Praha: Kneifl, 1993, s. 12, 15.

Příloha č. 19 Ukázka písně Antona Günthera¹⁹

91. Paličkářská
(Klippel-Lied)

Anton Günther (1899)
Český text: Aleša Balounová

Plynule, klidně

Což, já jsem děv-če pa-lič-kář-ka, mo-tám ni-tě chu-tě kaž-dý ve-čer při stol-
ku. Pa-lič-ky svou pí-seň zpí-va-jí, kla-py, klap, kla-pa-jí, až mě ru-ce br-ně-
jí. Pa-lič-ky -jí Klip klap klip, kli-pl klip klap, klip klap klip
klap, klip klap klip, kli-pl klip klap, klip klap, klip klap!

2. Nejdříve ruce si umyju,
lampu si rozžehnu a stoličku přichystám.
Potom už nitě namotám a do práce se dám,
až úkol hotový já mám.

3. Když v zimě zuří metelice a věje vánice,
sedím doma v teplíčku.
Špendlíky vzorek vyznačují, paličky klapají,
až mě ruce bolejí.

4. V sobotu práci hotovou mám, hnedka ji odevzdám,
vesele si zazpívám.
To děvče, co pilně pracuje, pěkně paličkuje,
brzo muže dostane.

Klippel-Lied.

Ich bi e Klippelmaadel,
dreh es Zwirnsfaadel,
sitz ben Klippelstadel alle Obnd.
Loß de Klippel springe,
tu mer e Liedel singe
on bi fleßsig, deß der Arm oft brommt.
Klipp, Klapp, Klipp Klippel Klipp, Klapp,
Klipp, Klapp, Klipp, Klapp.

Ich tu de Händ ersicht waschen,
richt de Klippelstaschen,
mach mer aah e schies Gesozer bi.
Der Zwirn werd aufgewonden,
es Lampel agezonden,
nont giehts Klipp Klapp, bis ich fertig bi.
Klipp, Klapp, Klipp Klippel Klipp, Klapp,
Klipp, Klapp, Klipp, Klapp.

Wenn in Winter draußen
oft der Storm tut saufen
on es Schneegestöber härt net auf,
füß ich in warme Stübel,
Klapper mit de Klippel,
steß aa Nodel nooch der andern drauf.
Klipp, Klapp, Klipp Klippel Klipp, Klapp,
Klipp, Klapp, Klipp, Klapp.

Tut mer's Dohl schie machen,
ka mer in Sunnobnd lachen,
wenn mer e Stüdel Borden forttragn ka.
Drüm loß ich de Klippel springe,
tu mer e Liedel singe,
denn waar fleßsig is, kriegt aah enn Ma.
Klipp, Klapp, Klipp Klippel Klipp, Klapp,
Klipp, Klapp, Klipp, Klapp.

19 BALOUNOVÁ, Aleša a Miroslav BALOUN. *Lidové písně a tance z nejzápadnější části Čech*. 1. díl. Praha: Kneifl, 1993, s. 50.

Původní text poskytla Vlasta Kuboušková.

Příloha č. 20 Skákání přes Svatojánský oheň²⁰

Příloha č. 21 Posvícenská zábava - Ploozgäih (G. Zindel)²¹

²⁰ Obrázek poskytla Vlasta Kuboušková.

²¹ HOFAMNN, Josef. *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens*. 1932.
Gustav Zindel - malř. Viz kapitola 2. 5.

Příloha č. 23 Křtiny (G. Zindel)²³

Příloha č. 24 Pohoštění po křtu (G. Zindel)²⁴

23 HOFAMNN, Josef. *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens*. 1932.

24 HOFAMNN, Josef. *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens*. 1932.

Příloha č. 25 Taneční zábava na Chebsku (G. Zindel)²⁵

Příloha č. 28 Svatební vůz s výbavou nevěsty (G. Zindel)²⁸

27 HOFAMNN, Josef. *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens*. 1932.
28 HOFAMNN, Josef. *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens*. 1932.

Příloha č. 29 Masopustní obchůzka (G. Zindel)²⁹

Příloha č. 30 Pohřbívání basy/Masopusta (G. Zindel)³⁰

29 HOFAMNN, Josef. *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens*. 1932.

30 HOFAMNN, Josef. *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens*. 1932.

Příloha č. 31 Vynášení smrtky (G. Zindel)³¹

Příloha č. 32 Přinášení Léta (J. Hofmann)³²

31 HOFAMNN, Josef. *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens*. 1932.

32 HOFAMNN, Josef. *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens*. 1932.

Josef Hofmann – sběratel. Viz kapitola 2. 4.

Příloha č. 33 Stavění Máje (G. Zindel)³³

Příloha č. 34 Průvod s májovou královnou (G. Zindel)³⁴

Gemal. Kbagner Brno.

Ufolau der Mairukönigin 1850.

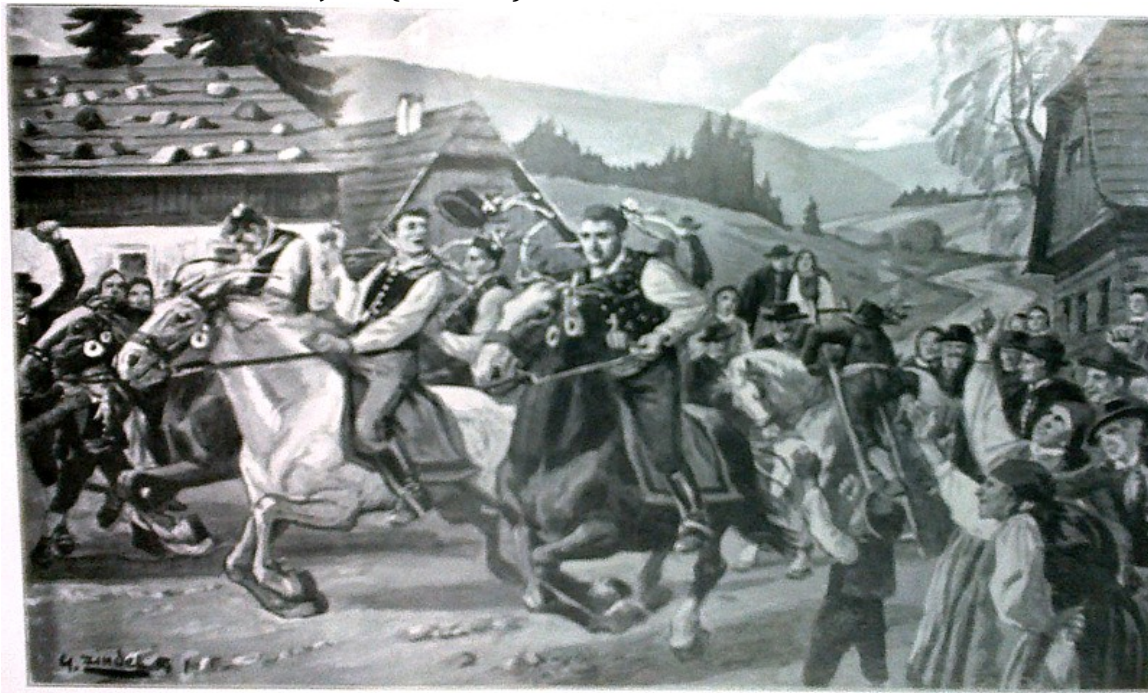
33 HOFAMNN, Josef. *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens*. 1932.

34 BURACHOVIČ, Stanislav. Gustav Zindel - malíř a ilustrátor lidového života Karlovarska. In: ČERNÝ, Zbyněk. *Sborník Chebského muzea*. Cheb: Chebské muzeum, 1999, s. 225. ISBN 80 - 85018-17-9.

Příloha č. 35 Taneční veselí kolem Máje³⁵

Příloha č. 36 Velikonoční jízda (G. Zindel)³⁶

³⁵ Obrázek poskytla Vlasta Kuboušková.

³⁶ HOFAMNN, Josef. *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens*. 1932.

Příloha č. 37 Taneční zábava³⁷

Příloha č. 38 Mikulášská obchůzka³⁸

37 URBANCOVÁ, Daniela. Lidová muzika na Chebsku. In: ČERNÝ, Zbyněk. *Sborník Chebského muzea*. Cheb: Chebské muzeum, 1999, s. 128. ISBN: 80 - 85018-17-9.

38 HOFAMNN, Josef. *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens*. 1932.

Příloha č. 40 Hluboké sklady na zástěře (J. Hofmann)⁴⁰

Příloha č. 41 Lucie⁴¹

40 HOFAMNN, Josef. *Deutsche Volkstrachten und Volksbräuche Westböhmens*. 1932.
41 Fotografie folklorního souboru Stázka.

Příloha č. 42 Píseň z pásma Masopust⁴²

3. Álawal kää(n) ma niat lusti sa(n).

Stále jen nejde být veselý

„Stále jen nejde být veselý,
veselý,
Stále jen nejde plakat
Masopust je jednou do roka,
do roka,
můžem si zatancovat,
Masopust je jednou do roka,
do roka,
můžem si zatancovat.“

Příloha č. 43 Masopustní obchůzka na Karlovarsku⁴³

42 CZERNY, Josef. Egerländer Volkslieder I. Verein, 1901, notový materiál poskytl Mgr. Hana Vithová.

43 Fotografie folklorního souboru Stázka.

Masopust 1999

Vnášení smrtky a smrtáka

Fotografie folklorního souboru Stázka.

Píseň z pásma Masopust⁴⁴

G'stanzln.
I. *Vdávala se Andulička*
Gesammelt von
O. L. Adolf Illing in Donitz. 1906.

Ziemlich lebhaft.

1. Öi - tza is da Sum - ma va - gän - ga, öi - tza kinnt da Win - ta hea,
2. Ham san gfan - ga, hám san g'hätt, ich höb da - zou kää Wüa - tal g'sagt, a
3. Ü - was ..ie - s'l gäiht a Stei - g'l, wea'n neat gäiht, dea kröigt koa Weiwl,

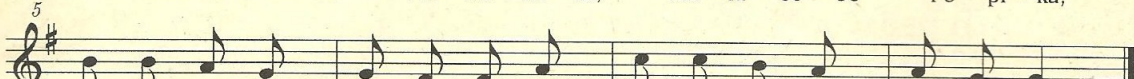

hám sa mia mein Boum o - g'fän - ga, wáu nimm ich an àn - nan hea.
Bau - an - böi - wal mou(s) ich kröign, wenn i's mou(s) am Schub - kàrrn schön.
wea neat ria(d)nu(ed) plau - dean koa, kinnt bo kàin schön Maid - la oa.

108. Vdávala se Andulička

Vdá - va - la se An - du - lič - ka, vza - la so - bě Pe - pí - ka,

va - ři - la mu slad - kou ka - ši a on jí spad' do mlí - ka.

2. Vdávala se Marijánka, vzala sobě Kašpara,
trápila ho, soužila ho, vydržel jen do jara.
3. Oženil se náš Honzíček, vzal si ženu Kačenu,
divili se všichni lidé, co si to vzal za ženu.

Z Karlovarska (varianta):

1. Muzikanti, muzikanti, vy přijdete do nebe,
za to vaše pěkný hraní (svatý) Petr vás tam pobere.
2. Housličky vyhrávají, dudy k tomu bručí,
klárinet si popískává a harfíčka zvučí.

44 Píseň zapsána Adolfem Blingem, publikována ve Volkslieder der Karlsbader Landschaft, jako příloha Unser Egerland Josefa Hofmanna v roce 1909. s. 1.

Český překlad písně: BALOUNOVÁ, Aleša a Miroslav BALOUN. *Lidové písně a tance z nejzápadnější části Čech*. 1. díl. Praha: Kneifl, 1993, s. 64.

Příloha č. 44 Píseň z pásma Svatojánské ohně⁴⁵

Wer die bai-risch Du-rel will hobn der muß a
so-mmals Kav-ppel af hobn a so-mmals
Kav-ppel a sib-berd Pa-ar Schnabn des wird der
bai-ri-schen Du-rel schon gfoln.

„Kdo chce děvče z Teplé si vzít, ten musí se jí před zalíbit. Při muzice zpívat, pěkně tancovat. Musí děvče z Teplé stále milovat.“

Příloha č. 45 Svatojánské ohně⁴⁶

44 Notový materiál poskytla Mgr. Hana Vithová.

45 Fotografie folklorního souboru Stázka.

Píseň z pásma Svatojánské ohně⁴⁷

19. Sonnenregen. *Bovalz*

HOŘ SVATOJÁNSKÝ OHNÍČEK

Stück 1.

Mun kommen wir ge = gan = gen mit Spie = hen und mit
 Stan = gen und woll'n die Knackn lan = gen. Sankt Jo = hannes die
 Son = ne wendt, Feu = er = rad = berg = un = ter reunt,
 Mu = ge = lüd zu A = sche brennt. Ei = sen = kraut und Rit = ter = sporn,
 Sankt Jo = han = nes schen = ke Korn, Sankt Jo = han = nes
 schen = ke Korn. Feu = er = ro = te Blü = me = lein, Sankt Jo = han = nes
 schen = ke Wein. Gebt uns ein paar Drei = er o = der Met und
 Ei = er, We = sen sind nicht teu = er. Wär's ein al = ter
 o = der neu = er, taugt er zum Jo = han = nes = feuer.
 Hu = ja, hu = ja, hur = le = fit, Sonn = wend = rei = hen
 tau = ze mit, Sonn = wend = rei = hen tau = ze mit.

47 Notový materiál poskytla Vlasta Kuboušková.

zeoť svatojánský' ohničku my zpíváme si písničku že
 jsme tu rádi spolu svatý jeme slunce se vrací
 nešlechť v popel spálíme a pak si zatančíme
 svatojánské byliny svatý jeme dej armí svatý jeme
 dej armí pelyňku a třezalko svatý jeme dej vínko
 peněz dej jim malíčko nebo med a vaříčko
 Služa huja hurle fid pojďme v kole poskočil
 pojďme v kole poskočil

Český překlad: Irma Jiranová.

Ich wäiß wos
Polka

Duska

Aufzeichner: Franz Heidler
Klaviersatz: Walter Barth

VORSPIEL
Mäßig

G g D A d7 D Fis D g D g

TANZ

Ich wäiß wos, ich wäiß wos, dees dearf ma hält neat sogn. An

1(17) 4

G g g A d7 D

Gä(n)s - katherl, an Gä(n)s - katherl hobms d Fen-za ei - ne - gschlogn. Fi-di-

5 8

D d7 d7 H g D G g

ral - la - ral - la - ral - la, fi - di - ral - la - la - la - la, fi - di-

9 12

G g D A d7 D Fis G g

-ral - la - ral - la - la - la, fi - di - ral - la - la - la - la! 1. 2.
13 16 32

G g D A d7 D Fis D g D G g D g

RUKATL (Ohně)

Handwritten musical score for 'RUKATL (Ohně)'. The score is written on ten staves, organized into five systems of two staves each. The instruments are labeled on the left: U. (Uprava - Clarinet), H. (Housle - Violin), U. (Uprava - Clarinet), H. (Housle - Violin), U. (Uprava - Clarinet), H. (Housle - Violin), Cl. (Clarineta - Clarinet), and H. (Housle - Violin). The music is in 4/4 time and features a key signature of one sharp (F#). The notation includes various rhythmic patterns, such as eighth and sixteenth notes, and rests. There are some handwritten annotations: 'momka' and 'REPETICE' with a double bar line and a downward-pointing arrow. The score concludes with a double bar line and a fermata-like symbol.

Ukázka úpravy melodie pro lidovou muziku folklorního souboru Stázka.

Der Bugelbeerbaum

 Kenn schönern Baam gibt's wie enn Bu-gel-beer-baam, Bu-gel-beer-baam,
 Bugel-beer-baam, es werd aah su lecht net enn schönern Baam gaabn, schönern Baam
 gaabn, ei ja, -- ei ja, ei ja, enn Bu-gel-beer-baam, enn Bu-gel-beer-baam, enn
 Bu-gel-beer-baam, ei ja, ei ja, enn Bu-gel-beer-baam, enn Bu-gel-beer-baam, ei ja.

2. Bei'n Kanner fenn Haus stiecht e Bugelbeerbaum,
 da sibt unnern Kanner sei Weibsen detnabn.
 Ei ja, ei ja, der Bugelbeerbaum . . .

3. Ku laßt se nár sigen, se schleht ja derbei --
 ua hot se's verschlofen, do huln mer se rei.
 Ei ja, ei ja, der Bugelbeerbaum . . .

4. Un wenn ich gestorbn bi -- ich wer'sch net derlabn --
 do pflant of mei Grob sei enn Bugelbeerbaum!
 Ei ja, ei ja, enn Bugelbeerbaum . . .

5. Denn kenn schönern Baam gibt's wie dan Bugelbeer-
 es ka eich su lecht net enn schönern Baam gaabn! baam,
 Ei ja, ei ja, der Bugelbeerbaum . . .

⁴⁹ Notový materiál poskytlá Mgr. Hana Vithová.

85. Jeřábek

(Der Vogelbeerbaum)

Z Krušnohoří, melodie lidová

à ländler G G G D

Tam v těch na-ších ho-rách my ně-co má-me, ně-co má-me,
me, co rá-di má-me. Co-pak jen to tam u nás,
co-pak má-me? No pře-ce je-řá-bek! Ref.: Ej,
ja! Ten je-řáb, je-řá-bek, na ja-ře se bě-lá,
na pod-zim čer-ve-ná, je-řáb, je-řáb, je-řá-bek,
čer-ve-ná je-řa-bi-na! 2.A-le-na!

2. Ale, který pak stromek se nebojí kvést,
u nás v horách, tam u nás v horách?
Ale, který pak strom se tam nebojí kvést?
No, přece jeřábek!
Ej, ja! Ten jeřáb, jeřábek,
na jaře se bělá, na podzim červená,
jeřáb, jeřáb, jeřábek, červená jeřabina!

3. Hle, na podzim červené korálky svítí,
na sluníčku se veselé třpytí.
Který pak stromek se ozdobit zná?
No, přece jeřábek!
Ej, ja! Ten jeřáb, jeřábek,
na jaře se bělá, na podzim červená,
jeřáb, jeřáb, jeřábek, červená jeřabina!

4. Když závěje celý kraj pokrývají,
jeřáby nám cesty vyznačují.
Tak, který pak stromek se nebojí hor?
No, přece jeřábek!
Ej, ja! Ten jeřáb, jeřábek,
na jaře se bělá, na podzim červená,
jeřáb, jeřáb, jeřábek, červená jeřabina!

5. Oj, v létě nám stín dává, v zimě zas teplo dá,
o ptáčky se stará, oběd jim dává.
Och, není u nás v horách nad jeden strom.
No, přec nad jeřábek!
Ej, ja! Ten jeřáb, jeřábek,
na jaře se bělá, na podzim červená,
jeřáb, jeřáb, jeřábek, červená jeřabina!

Příloha č. 47 Píseň z pásma Dožínky a Posvícení⁵⁰

Furiant č. 11d

The musical score is written on six staves in G major (one sharp) and 2/4 time. The lyrics are written below the notes. The first staff begins with 'Bau - er, Bau - er, Bau - er und noch - mals'. The second staff continues with 'Bau - ers - mann, Bau - er, Bau - er, Bau - er,'. The third staff has 'ein Kerl, ach fein: wenn die Uhr - kett voll'. The fourth staff says 'Tha - lern glüht und im Knopf - loch ihm stets er - blüht,'. The fifth staff has 'du - li - jäh, du - li - jäh, du - li - jäh, ein Rö - se'. The sixth staff ends with 'lein.' and a double bar line.

2. Schau, schau, schau, schau,
ist doch der Bauer dumm,
schau, schau, schau, schau,
wie er doch dumm:
fährt er mal hin in Feld und Flur'n,
nimmt er gleich auf den Weg zwei Uhr'n,
dulijäh, dulijäh, dulijäh,
wie er doch dumm.

„Sedlá, sedlák, sedlák, ještě jednou sedlák. Sedlá, sedlák, sedlák, je velkej pán. On má pás na bříše a na svém kožiše, tuli- tuli -tuli- tu- tulipán.“

⁵⁰ Notový materiál poskytl Vlasta Kuboušková.

Píseň z pásma Dožínky a Posvícení⁵¹

VORSPIEL *HUPFEZ VOGEL ADWI* Aufzeichner: Jos. Czerny
 Ziemlich schnell Klaviersatz: Michl Reiter
 (alle Viertelnoten gleich lang) *KLAIMETY* TANZ: 1. Teil
hup-fa-ta Bis Bist denn du dear

F f c7 A f dm B gm c7 *f* F F f c7 A f f

hup - fa - ta Vua - gl, hup - fa - ta Vua - gl? Bist denn du dear

B F G A B A E F C c7 f E c7 c

Hen - na - trua - gl, Hen - na - trua - gl? Bist denn du dear

A D F C A G F C F f c A am f

„Ty jsi jak slepička, pořád skáčeš, pořád skáčeš. Máš ráda Pepíčka a mně nechceš, a mně nechceš?“

51 REITER, Michl. *Egerländer Tanzweisen*. Egerland -Verlag: Geislingen/Steige, 1963. s. 40.

Příloha č. 48 Dožínky a Posvícení⁵²

Příloha č. 49 Píseň z pásma Dožínky a Posvícení⁵³

ZPĚV, HOUSLE NEVDÁVEJ SE klarinetky

52 Fotografie folklorního souboru Stázka.

53 Ukázka úpravy písně pro lidovou muziku folklorního souboru Stázka.

- E. 10 neodávej se má' pavenko
 ať si bude 100 let,
 ať si raby vypadají
 nebudou ti bolet.

Příloha č. 50 Píseň z pásma Přásky⁵⁴

Unna Katz.

Gesammelt von
 Josef Hofmann in der Chiescher Gegend.

Un-na Katz haut Jun-ga g'hatt, dra, sechs neu-na, oins haut an Krummfoussg'hatt, dös tout öitza grei-na.
 Ra da ridl - di ri-dl-ta - ra-da ri-dl - di ri-dl ta - ra-da ri-dl - di ri-dl ta - ra-da ri-dl da - didl ta.

54. Naše kočka strakatá

Na - še koč - ka stra - ka - tá má čty - ři ko - řa - ta,
 bí - lé, čer - né, mou - ra - té, to čtvr - té stra - ka - té.

Písnička pro děťátko

2. Ten náš malý Pepíček je hodný chlapeček,
 dostane pár botiček, bude jak panáček.
3. Děťátko mé, rozmilé, tak už jen hezky spi,
 maminka tě kolíbá, abys měl hezký sny.

Melodická varianta české „Učte se, děvčátka, učte se rejdivat“.

54 Píseň zapsána Adolfem Blingem, publikována ve Volkslieder der Karlsbader Landschaft, jako příloha Unser Egerland Josefa Hofmanna v roce 1909. s. 3.

Český překlad: BALOUNOVÁ, Aleša a Miroslav BALOUN. Lidové písně a tance z nejzápadnější části Čech. 1. díl. Praha: Kneifl, 1993, s. 30.

Příloha č. 51 Paličkářka⁵⁵

Příloha č. 52 Vánoční pásno⁵⁶

55 Fotografie folklorního souboru Stázka.
56 Fotografie folklorního souboru Stázka.

Příloha č. 53 Velikonoce⁵⁷

Příloha č. 54 Masopust⁵⁸

57 Fotografie folklorního souboru Marjánek.

58 Fotografie folklorního souboru Marjánek.

Příloha č. 55 Lucie⁵⁹

Příloha č. 56 Vánoční vystoupení⁶⁰

59 Fotografie folklorního souboru Marjánek.
60 Fotografie folklorního souboru Marjánek.

Příloha č. 57 Vánoční vystoupení⁶¹

Příloha č. 58 Svatojánské ohně⁶²

61 Fotografie folklorního souboru Dyleň. < http://dylen.rajce.idnes.cz/Vanocni_koncert_2006/#img00012.jpg>

62 Fotografie folklorního souboru Dyleň. < <http://www.dylen.cz/tance/svatojanske.aspx>>

Příloha č. 59 Dotazník

Jmenuji se Hana Vithová a jsem studentkou Pedagogické fakulty v Plzni. Ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku, který se zaměřuje na lidové obyčeje v Karlovarském kraji. Zjišťuje jejich doposud dodržovaný počet a podobu jak ve veřejném životě obce/města, tak v soukromí rodin. Výsledky dotazníku budou graficky zpracovány a použity v mé diplomové práci, jako doklad o současném stavu lidových obyčejů na Karlovarsku. Ve své diplomové práci Historie a současnost lidových obyčejů ve folklorní oblasti Poohří (Egerland) se zabývám jednotlivými lidovými obyčeji zvykového roku a významných životních událostí.

DOTAZNÍK JE ZCELA ANONYMNÍ

Děkuji za spolupráci a Váš čas, který věnujete vyplnění dotazníku.

POKYNY PRO VYPLNĚNÍ DOTAZNÍKU

1. Dotazník obsahuje 42 otázek
2. U otázek s nabízenou odpovědí ANO, NE, Nemohu posoudit - zakroužkujte vždy jednu odpověď
3. U otázek s nabízenými možnostmi a, b, c, . . . zakroužkujte vždy všechna platná tvrzení (všechny možnosti, které jsou pravdivé)

1. Kde slavíte Silvestra?

a, v soukromí **b**, na veřejném místě **c**, na jiném místě vypište:

2. Konají se ve vaší obci/městě novoroční obchůzky se zpěvem? ANO NE

3. Konají se ve vaší obci/městě tříkrálové obchůzky? ANO NE

4. Jestliže ano, kdo tuto obchůzku vykonává:

a, chlapani **b**, dívky **c**, chlapani a dívky **d**, dospělí spolu s dětmi **e**, někdo jiný, vypište:

5. Koná se ve vaší obci/městě masopustní obchůzka (průvod)? ANO NE

6. Uved'te charakteristické masky, které se v průvodu vyskytují:

a, medvěd/medvěďář **b**, smrt **c**, Laufer **d**, holič **e**, žid **f**, ženich a nevěsta

h, bába a dědek **g**, čarodějnice/čaroděj **i**, nějaké jiné masky, vypište:

- 7. Koná se ve vaší obci/měště ukončení masopustního období pochováním basy?** ANO NE
- 8. Koná se ve vaší obci/měště vynášení smrtky?** ANO NE
- 9. Je u vás doma tradicí na Apríla někoho napálit?** ANO NE
- 10. Dodržujete o Velikonocích půst?** ANO NE
- 11. Jaké jsou Vaše tradiční postní pokrmy? vypište:**
- 12. Děláte před Velikonocemi “velký“ úklid?** ANO NE
- 13. Dodržujete lidový zvyk barvení velikonočních vajíček?** ANO NE
- 14. Jestliže ano, jakými barvami/technikami/vzory? vypište:**
- 15. Konají se ve vaší obci/měště – na velikonoční pondělí – tradiční obchůzky s pomlázkou?** ANO NE
- 16. Jestliže ano, kdo chodí s pomlázkou?**
 a, chlapci b, muži c, chlapci a muži společně
- 17. Jak vypadá pomlázka (zdobení, počet prutů ...)? vypište:**
- 18. Co je nejčastějším obsahem koledy (výslužky)? vypište:**
- 19. Dodržujete tradici, při které (na velikonoční pondělí) polévají dívky/ženy chlapce/muže?** ANO NE
- 20. Jaké je vaše tradiční jídlo na velikonoční pondělí (o Velikonocích)? vypište:**
- 21. Koná se ve vaší obci/měště “pálení čarodějnic“?** ANO NE
- 22. Koná se ve vaší obci/měště stavění májky?** ANO NE
- 23. Koná se ve vaší obci/měště pálení Svatojánského ohně (24. 6. nebo 21. 6.)?** ANO NE

24. Konají se ve vaší obci/měště oslavy sklizně (Dožínky, Posvícení)? ANO NE

25. Jaké je vaše tradiční posvícenské jídlo? vypište:

26. Dodržujete lidový zvyk, kdy se 2. listopadu (Dušičky) chodí zdobit (uklízet) hroby rodinných blízkých? ANO NE

27. Chodí se ve vaší obci/měště Mikuláš? ANO NE

28. Co je nejčastěji obsahem mikulášské nadílky? vypište:

29. Než je dítěti předána nadílka, musí zazpívat písničku nebo odříkat básničku?

ANO NE

30. Stavíte doma, před Vánocemi, jesličky (Betlém)?

ANO NE

31. Děláte před Vánocemi “velký” úklid? ANO NE

32. Máte doma vánoční stromek? ANO NE

33. Čím je stromek ozdoben? vypište:

34. Jaké zvyky dodržujete při štědrovečerní večeři a po jejím skončení?

a, nikdo nesmí vstávat od stolu b, jeden prázdný talíř (pro náhodného hosta) c, házení pantofle d, pouštění skořápek e, lití olova f, rozkrojení jablka g, založení šupiny do peněženky h, jiné vypište:

35. Z jakých pokrmů se skládá Vaše tradiční štědrovečerní večeře? vypište:

36. Chodíte na půlnoční mši? ANO NE

37. Koná se u vás v obci/měště vítání občánků? ANO NE Nemohu posoudit

38. Je u vás v obci/měště zvykem zdobit auta svatebčanů?
ANO NE Nemohu posoudit

39. Jaké svatební zvyky se u Vás dodržují o svatebním dni? vypište:

40. Jak se u vás v obci/měště ohlašuje úmrtí? vypište:

41. Koná se ve vaší obci/vesnici smuteční průvod na hřbitov?

ANO NE Nemohu posoudit

42. Je u vás v obci/měště zvykem pořádat smuteční hostinu?

ANO NE Nemohu posoudit